

T.C.
DİCLE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI EĞİTİMİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF ŞAFAK'IN DÖRT ROMANINDA HALK BİLİMİ UNSURLARI

HAZIRLAYAN
SİBEL KARADENİZ YAĞMUR

DANIŞMAN
PROF. DR. ENSAR ASLAN

DIYARBAKIR

2011

ÖZET

“Elif Şafak’ın Dört Romanında Halk Bilimi Unsurları” adlı bu çalışmamızda, Elif Şafak’ın “Mahrem”, “Pinhan”, “Aşk” ve “Siyah Süt” romanlarındaki halk bilimi unsurlarını ele aldık.

Çalışmanın giriş bölümünde son dönem Türk edebiyatının önemli yazarlarından Elif Şafak’ın hayatı ve eserleri hakkında bilgiler verildi.

Çalışmamızın birinci bölümünde, Elif Şafak’ın dört romanındaki Halk bilimi unsurlarından masal, halk hikâyesi, destan, efsane, Şamanizm ve kalıp sözler hakkında tanıtıcı bilgiler verildikten sonra bu unsurların bazı halk edebiyatı ürünlerinde nasıl kullanıldığını tespit edip, yazarın bu unsurları romanlarında işleyiş biçimi değerlendirilmiştir.

İkinci bölümde ise halk kültürü unsurlarından dini inanışlar, geleneksel unsurlar, geçiş dönemleri, halk bilgisi, halk sanatları vb. motifler tespit edilip yorumlanmıştır.

Roman özetlerin yer aldığı üçüncü bölümde de incelemelerimizin konusunu teşkil eden Elif Şafak’ın dört romanının özetini çok fazla ayrıntıya girmeden ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızın son kısmında sonuç bölümü ve yararlandığımız kaynaklar bulunmaktadır.

Bu çalışmada, Elif Şafak’ın halk bilimi unsurlarını çağdaş anlatı türü olan romanlarda kullanım şekli değerlendirilmiştir. Ayrıca halk bilimi alanı ile yeni Türk edebiyatı alanı arasında disiplinlerarası bir çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlar ele alınmıştır.

ABSTRACT

“Elif Safak Folklore Elements of Fournovel” by this study, Elif Safak Privy, Pinhan, Love, and Black Milk novels, we discussed the elements of folklore.

Introduction to the study of Turkish literature in the last period were informed about the life and works of important authors Elif Safak

“In the first part of this study, four novel Elif Safak elements of folklore tales, folk tale, epic, legend, introductory information about Shamanism and the mold after the lyrics of some of these elements to detect and how to use the products of folk literature, the author's novels of the elements of the mechanism is evaluated

In the second part elements of folk culture, religious beliefs, and traditional elements, transition periods, folk knowledge, folk arts and so on. The motifs can be detected and interpreted.

We examined the issue of Roma in the summaries in the third chapter, which constitutes four novel Elif Safak tried to show a summary without too much detail. In the last part of our study are the result section and utilizing resources

In this study, Elif Safak elements of folklore with contemporary novels narrative type of usage are evaluated. In addition to the field of public science is an interdisciplinary study between the new field of Turkish literature and the results are discussed.

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne

Bu çalışma jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı
Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Saadettin ÖZÇELİK

Üye : Doç. Dr. İdris KADIOĞLU

Üye : Yrd. Doç. Dr. Abdulbasit SEZER

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçene öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Sabri Eyigün
Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Modern Türk edebiyatının roman alanında son dönem önemli temsilcilerinden biri Elif Şafak'tır. Daha çok roman alanında eserler veren yazarın dört romanı çalışma alanımıza girmektedir. Tezimizin hacmini dikkate alarak Elif Şafak'ın "Mahrem", "Pinhan", "Aşk" ve "Siyah Süt" romanlarındaki halk bilimi unsurlarını ele aldık.

Yazarın halk bilimi unsurlarını roman gibi çağdaş anlatı türünde kullanım şekli ve bu kullanımın değerlendirilip yorumlanması, çalışmamızın temel amaçlarından biridir.

Çalışmamızda daha çok okuma, fişleme, değerlendirme ve kıyaslama yöntemlerini kullandık. Çalışma, metin ağırlıklı olduğundan yorumlama, değerlendirme ve karşılaştırma yöntemleri ön plandaydı.

Çalışmamız girişle başlamaktadır. Giriş bölümünde Elif Şafak'ın hayatına ve eserlerine yer verdik. Daha sonra "Halk Biliminin Tanımı ve Tarihi Gelişimi" yer almaktadır. "Halk Kültürünün Çağdaş Edebiyatımızdaki Yeri ve Önemi" başlığında edebiyatımızda, halk kültürü unsurlarına nasıl yer verildiğini, nasıl bir süreçten geçtiğini ve günümüzde ne durumda olduğunu belirtmeye çalıştık.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde Elif Şafak'ın romanlarında halk edebiyatı unsurları, ikinci bölümde de Elif Şafak'ın romanlarında halk kültürü unsurları değerlendirilmiştir.

Roman özetleri başlığını taşıyan üçüncü bölümde araştırmamızın konusunu teşkil eden, Elif Şafak'ın dört romanının özetini verdik. Çalışmamızın son kısmında sonuç bölümü ve yararlandığımız kaynaklar bulunmaktadır.

Çalışmalarım sırasında bana yardımcı olan danışmanım Prof. Dr. Ensar Aslan'a, Yrd. Doç. Dr. Abdulbasit Sezer'e ve bölüm öğretim elemanlarına teşekkürlerimi sunarım.

Sibel Karadeniz Yağmur

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
İNCELENEN ESERLER VE KISALTMALARI	IX
0. GİRİŞ	1
0.1. Elif Şafak'ın Hayatı ve Eserleri	1
0.2. Elif Şafak'ın Hayatı	1
0.3. Halk Biliminin Tanımı ve Tarihi Gelişimi	6
0.4. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tanımı	6
0.5.Çağdaş Edebiyatımızda Halk Kültürünün Yeri ve Önemi.....	8

I.BÖLÜM

1.ELİF ŞAFAK'TA HALK EDEBİYATI UNSURLARI	12
1.1. MASAL	12
1.1.1.Cadı ve Peri Motifi	15
1.1.2. Cüce, Elma, Kocakarı Motifleri.....	18
1.2. HALK HİKÂYESİ	19
1.2.1. İmtihan Motifi	22
1.2.2. Kuyu Motifi	22
1.3. EFSANE	23
1.3.1. Kıssa	25
1.3.2. Rivayet	27
1.4.MİTOLOJİ	27
1.5. ŞAMANİZM	30
1.6. TASAVVUF	32
1.7. GELENEKSEL TÜRK SEYİRLİK OYUNLAR	35
1.7.1. Gölge Oyunu (Karagöz) Ortaoyunu ve Diğer Unsurlar	35
1.8. KALIP SÖZLER	37

1.8.1. Deyimler	37
1.8.2. Argo	55
1.8.3. Beddua	63
1.8.4. Dua	64
1.8.5. Söylem ve Yemin	65
1.8.6. Atasözleri	67
1.8.7. Formel Sayılar	68
1.8.7.1. Üç Sayısı	69
1.8.7.2. Dört Sayısı	71
1.8.7.3. Yedi Sayısı	73
1.8.7.4. Kırk Sayısı	77
1.8.7.5. Bin Sayısı	80
1.8.7.6. Bin Bir Sayısı	80
1.8.7.7. Diğer Formel Sayılar	81
1.9. HALK ŞİİRİ	82
1.10. OLAĞANÜSTÜLÜKLER	84

II. BÖLÜM

2. HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI	89
2.1 DİNİ İNANÇLAR VE İLGİLİ UNSURLAR	89
2.1.1. Dinsel Kişiler	89
2.1.1.1. Hz. Muhammed	89
2.1.1.2. Hz. Süleyman	90
2.1.1.3. Hz. Lut	91
2.1.1.4. Hz. Yusuf	91
2.1.1.5. Hz. Nuh	91
2.1.1.6. Hz. Âdem	92
2.1.1.7. Hz. Musa	93
2.1.1.8. Hz. İsa.....	93
2.1.1.9. Hızır	94
2.1.1.10. Melekler	94
2.1.1.11. Diğer Dinsel Kişiler.....	95

2.1.2. Kutsal Mekânlar	96
2.1.2.1. Cennet, Cehennem	96
2.1.2.2. Mekke ve Medine	97
2.1.2.3. Tekke	98
2.1.3. Diğer Dinsel Unsurlar	98
2.1.3.1. Adak ve Kurban İnancı	102
2.2. İNANIŞLAR VE İLGİLİ UNSURLAR	103
2.2.1. Batıl İnançlar	103
2.2.2. Halk İnanışları	107
2.2.2.1. Sihir, Büyü ve Tılsım	107
2.2.2.2. Fal	111
2.2.2.3. Uğur-Uğursuzluk	113
2.2.2.4. Rüya	114
2.2.2.5. Ağaç	118
2.3. HALK BİLGİSİ	119
2.3.1. Halk Hekimliği	119
2.3.2. Halk Ölçüsü ve Takvimi	122
2.3.3. Çocuk Oyunları	123
2.4. GELENEKSEL UNSURLAR	124
2.5. GEÇİŞ DÖNEMLERİ	128
2.5.1. Doğum Geleneği	129
2.5.2. Gebelik	129
2.5.3. Loğusalık	130
2.6. MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI	131
2.6.1. Giyim	131
2.6.2. Ayna	132
2.6.3. Musiki Aletleri	133
2.6.4. Diğer Eşyalar	134
2.7. HALK SANATLARI	135
2.8. HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR	136
2.9. EDEBİ ŞAHSİYETLER	139
2.10. TARİHİ ŞAHSİYETLER	142

2.11. TARİHİ OLAYLAR	143
-----------------------------------	------------

III. BÖLÜM

3.1. ROMAN ÖZETLERİ	145
3.1.1. Pinhan	145
3.1.2. Siyah Süt	146
3.1.3. Mahrem	147
3.1.4. Aşk	148
SONUÇ	150
KAYNAKLAR	152
DİZİN.....	155

İNCELENEN ESERLER VE KISALTMALARI

- A Şafak, Elif, Aşk (2009) Doğan Kitabevi, İstanbul
- M Şafak, Elif, Mahrem (2000) Metis Yayınları, İstanbul
- P Şafak, Elif, Pinhan (1997) Metis Yayınları, İstanbul
- SS Şafak, Elif, Siyah Süt (2007)Doğan Kitabevi, İstanbul

0. GİRİŞ

0.1. Elif Şafak'ın Hayatı ve Eserleri

0.2. Elif Şafak'ın Hayatı

Elif Şafak, 25 Ekim 1971 günü, babasının o sırada doktora yapmakta olduğu Strasburg'da dünyaya geldi. Babası sosyal psikolog ve akademisyen Nuri Bilgin, annesi diplomat Şafak Akayman'dır. Doğumundan kısa bir süre sonra anne ve babası ayrıldı, annesi tarafından büyütüldü. Soyadı olarak annesinin adını kullandı.

Ortaokulu annesinin görev yaptığı Madrid'de, liseyi Ankara Atatürk Anadolu Lisesi'nde tamamladıktan sonra, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümünü bitirdi. Yüksek lisansını aynı üniversitede Kadın Çalışmaları Bölümünde yaptı. “*Bektaşî ve Mevlevî Düşüncesinde Döngüsel Evren ve Kadınsılık Anlayışı*” üzerine master tezinin ardından; ODTÜ Siyaset Bilimi bölümünde doktorasını tamamladı. Doktora tezi, “*Türk Modernleşmesinin Kadın Prototipleri ve Marjinaliteye Tahammül Sınırları*” başlığını taşıyordu. Elif Şafak'ın İslamiyet, kadın ve mistisizm hakkındaki yüksek lisans tezi Sosyal Bilimler Derneği tarafından ödüllendirildi.

Yüksek lisans çalışması sırasında Kem Gözlere Anadolu (1994) adlı öykü kitabını ve ilk romanı Pinhan'ı (1997) yayımladı. Bu eserle Kombassan Vakfı tarafından verilen 1998 Mevlana Büyük Ödülü'nü kazandı.

Doktorasının ardından İstanbul'a taşındı ve Şehrin Aynaları'nı (1999) yazdı. Bir süre İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde “*Türkiye ve Kültürel Kimlikler*”, “*Kadın ve Edebiyat*” konularında dersler verdi.

2000 yılında Türkiye Yazarlar Birliği Ödülü'nü kazanan Mahrem romanı ile geniş okur kesimi tarafından tanındı.

Bunu iki yıl ara ile yayımlanan Bit Palas (2002) ve İngilizce olarak yazdığı Araf (2004) adlı kitapları izledi. Sanatçılara verilen bir bursla doktora sonrası çalışması için ABD'ye giden Şafak, çeşitli üniversitelerde bulundu. 2003–2004 akademik yılı boyunca Michigan Üniversitesi'nde ardından Arizona Üniversitesi Yakın Doğu Araştırmaları bölümünde yardımcı doçent olarak görev yaptı. “Edebiyat ve Sürgün”, “Bellek ve Politika”, “Müslüman Dünya'da Cinsellik ve Toplumsal Cinsiyet” konulu dersler verdi.

Şafak, 2004 yılında beş yazarın (Murathan Mungan, Faruk Ulay, Elif Şafak, Celil Oker, Pınar Kür) ortak kaleme aldığı bir roman projesinde yer aldı, bu roman Beşpeşe adıyla yayımlandı.

2005'te Med Cezir adlı kitabında kadın, kimlik, kültürel bölünme, dil ve edebiyat hakkında yazılarını bir araya getirdi. Aynı yıl Referans Gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Eyüp Can Sağlık ile Berlin'de evlendi.

2006'da yayımlanan "Baba ve Piç" adlı romanını İngilizce olarak kaleme aldı. Türk-Ermeni ilişkilerini inceleyen bu roman nedeniyle hakkında Türklüğe hakaret ettiği gerekçesi ile dava açıldıysa da, suçun yasal unsurlarının oluşmadığı ve delil bulunmadığı gerekçesiyle beraat etti. Aynı yıl *Şehrazat Zelda* isimli kızı dünyaya geldi. Doğum sonrası yaşadığı depresyonu, İngilizce olarak kaleme aldığı Siyah Süt adlı otobiyografik romanda anlattı. İki yıl sonra oğlu *Emir Zahir*'i dünyaya getirerek ikinci kez anne oldu.

Son romanı, 2009 yılının Mart ayında yayımlanan AŞK isimli romandır. Kitap, Türk edebiyat tarihinin en kısa sürede en çok satan edebi eseri ünvanına sahip olmuştur.

2009 yılı sonunda, sekiz romanı ve tek deneme kitabı Med Cezir'den seçilmiş paragrafları bir araya getirdiği Kâğıt Helva adlı kitabını yayımladı. Sanatçı, Türkiye'de çeşitli günlük ve aylık yayınlarda yazmaya devam etmektedir. www.gizlikapi.org (Erişim Tarihi: 18.06.2010)).

Elif Şafak Med-Cezir adlı eserinde hayatını, yazarlığa başlamasını kendi diliyle şöyle ifade eder:

Mahalle evlerinin tekdüze bahçelerinde sıkıntıdan kıpkırmızı kesilmiş elmaların üzerine, okunmuş gül dikenleri saplardı anneannem. Bana gelince, işin "okunma" kısmından ziyade, "yazma" kısmıyla alakadar olmaya başlamıştım o günlerde. Altı yaşındaydım. Güzel günlüklerim vardı ve bir de asla günlüklerim kadar güzel olmayan günlerim. Günlükler, aynakeş birinci tekil şahısların vakanüvisleriydi. Bir günlük, kişinin kendisini hayatın merkezinde zannetmesini sağlıyor; ballandıra ballandıra, sündü-re sündüre BEN diyebilmeyi mümkün kılıyordu. Oysa kendime değil, tamamen başkalarına dairdi o dönemlerde tüm karaladıklarını. Kendinden alabildiğine emin bir halde, hele hele tannaz-ane bir biçimde BEN diyebilmek, yalnızlığı kendi seçimleri gibi algılayanlara mahsus bir ayrıcalıktır. Bense, o hodbin perdeden gürleyemeyecek kadar seçeneksizdim muhtemelen ve bir o kadar korkularla kuşatılmış. Önümde başka türlü bir

seçeneğim olsaydı o vakitler, sanmam ki seçerdim yalnızlığı. Bu yüzden işte, mahremiyete itina göstermeyen kalabalıkların boğuculuğundan kaçarak, kendine ait bir odaya çekilmek biçiminde tezahür etmedi bende yazma isteği.

Tam tersine, üstüme üstüme sırlanmış/kapanmış kapılarda, firarperest aralıklar açabilme arzusuyla başladım yazmaya. Böylelikle, günlerimin nasıl geçtiğini değil, aynı zaman diliminde, bir öte yerde, ismini işitmediğim, cismine tanıklık etmediğim insanlar arasında günlerin nasıl geçtiğini hayal ediyorsam onu yazıyordum günlüklerime. Hayali/hakiki "diğerleri"ni sergiledikçe, kendimdeki uyumsuzluğu saklayabildiği-mi sanıyordum; belki tanrının, belki insanların gözünden, belki de salt kendiminkinden...

Çocukluğumun sırlarından biri anneannemin büyüücü olduğuna dair inancımdı. O büyüücü idi, ben de büyüperest. Siğillerinden kurtulmaya ahdetmiş envai çeşit insan gelirdi gündüzleri. Anneannemin karşısına geçip, uzatırlardı ellerini. O zaman ben girerdim devreye. Tek tek tüm siğillerin etrafına keçeli kalemle birer halka çizmem icap ederdi. Görevimi tamamladığımda ufacık daireler dönerdi gelen "hasta"ların ellerinde. Böyle daha güzel olduklarını düşünür, fikrimi kendime saklardım. Bir zaman sonra siğiller geçer, çizdiğim çemberler kalırdı geride. Vaktiyle neyin etrafında döndüklerini unutmuş, içleri boş halkacıklar. Ardından, onlar da kaybolurdu birer ikişer. Hiçbir şey sabit değildi. Elmalar çürür, siğiller iyileşir, çemberler silinir, günlükler dolar, her şey sürekli parçalanır, parçalar yeniden birleşmek için kıvranırdı durmadan. Ben yazmaya çocukluğumun tam olarak hangi dönemecinde başladım kestiremiyorum, ama böyle bir ruh halinden demir aldığımı biliyorum. Boşlukta yüzerken çarpışan parçacıklara tutunarak... onlardan biri olduğumu bildiğim ve buna tahammül edemediğim için.

Yazıyordum çünkü muhtemelen uydurduklarım çok daha ya-şanılasıydı yaşadıklarımın. Kıyısız bir denizde pusulasız yüziyordum; yaşıtsız, arkadaşsız, kardeşsiz ve babasız. Ait değil, emanet olduğumun farkındaydım. Anneanneleri tarafından büyütülen çocuklar emanet olma duygusunu kirli bir mendil gibi taşırlar ceplerinde. Bir gün gelecek, alıp götürülecektir onları ya anneleri ya babaları. Gelmezler ise şayet, emanet olarak kalmayı sürdürecektir bu âlemde.

Bu da demekti ki, ben aslında hep şimdilik buradaydım. Aradan yıllar geçse de, şimdilik duygusundan kurtulmayı hiç başaramadım. Anneannemin esirgeyen kâinatı ile babaannemin intikamcı dindarlığı arasında gidip gelirken, şu dünyada birden fazla dünya ve aynı tanrının ikiden çok çehresi olduğunu keşfettim oldukça küçük yaşta. Varoluşun sarkacı, altında uzanan boşluğun iştahından korkarak gidip gelirken durma-ınacasına, günlükler de benimle dolaştı şehir şehir. Aslolan geçicilikti, kalıcılık değil. Ölümün duygusu ya da korkusu değil, katreleriydi serpilen o soluduğum, içime çekip dışıma verdiğim havaya. Ben bu yüzden hiçbir zaman

hayattan öte-leyemedim ölümü: ne hayattan, ne de yazdıklarımından... Tuhaf olan, ana ve geçicilik fikrine böylesine bağlıyken bir edebi tür olarak zamana ve kalıcılık idealine en yakın sulara salınan romanı seçmemdi. Bunun cevabını bilmiyorum.

On bir yaşına geldiğimde, bu sefer çok daha büyük salınımla bir kez daha savruldu sarkaç. Annemle beraber yurtdışına çıktım. Artık Madrid'de, geçmişleri geçmişime zerre benzemeyen ehl-i sırça burjuva çocukların okuduğu bir İngiliz köle-jindeydim. Sadece huzursuz değildim artık, uyumsuzdum bir de. Dışladıkça dışlandım. Dışa kapılarımı kapadım. Yazmak gene bir firarperestlikti özünde ama artık dışarıya değil, içeriye kaçıyordum. Kendime... ne var ki artık bu aşamada kendim bildiğim varlık öylesine parçalıydı ki, kendimi anlattığımı sanırken başkalarını anlatıyordum. Günlük tutmayı bırakıp, öykü yazmaya geçişim bu döneme rastlar. Bir de şiirler... Ne var ki artık Türkçe yazmıyordum. Farklı farklı dillerin kendilerine has armonileri vardı, bir de renkleri. Kelimeleri birincil anlamlarıyla değil, sesleri ve renkleriyle algılıyordum. Sokaklarda İspanyolca, derslerde İngilizce konuşuyor; Fransızca ve Latince den sınavlara giriyor ve uzaktan, eski bir tanıdığa buruk bir özlemlerle el sallıyor gibi bakıyordum gündelik yaşamımdan hızla çıkıp giden anadilime. Yıllar yıllar sonra okurlar, eleştirilenler Türkçemin farklılığına dikkat çekip yetkinliğini övdüklerinde buruk bir kıvanç duyuyorum içimde. Belki de anadilim ile ben, yekdiğerine en çok ihtiyaç duyduğumuz kavşakta ayrı kalmamızın kefareti ödetmek ve ödeyebilmek için, şimdi böyle sıkı kenetleniyoruz birbirimize.

Hayatımda süreklilik kazanan tek şey yazıydı artık. Mekânlar, kültürler, insanlar, ömürler peyderpey değiştikçe ve değişse de, yazı benimleydi. Yazdıklarımı kendime saklıyordum, başkalarıyla paylaşmak istemediğimden değil, paylaşacak pek kimse olmadığından. Ancak katışıksız bir yalnızlıktan geçenler ister yazdıklarını paylaşmayı. Günlükler defterlere, defterler dosyalara, dosyalar kitaplara dönüştü zamanla. Türkiye'ye döndükten sonra öyküler yerlerini romanlara bıraktı peyderpey. Çocukluğumdan beri sevdim yazmayı; kendimden bir parça bildim. Yazdım çünkü yalnız ve kıyasızdım, buruk ve huzursuz. Yazarlık bana bunların aksini vaat ediyor olabilir, ama vaatleri gerçekleşmese de gene yazardım, gene yazarım... Yazarlığa gelince, onun fikri de sevdası da çok çok arkadan geldi; hem geriden, hem kendiliğinden...

Siğillerin etrafına halkalar çizilirdi ya keçeli kalemlerle, bir şeyi ortadan kaldırmının yolunun, etrafını kuşatmaktan geçtiğini böyle öğrendim. O gün bugündür bir Yezidi kadar ürkerim etrafıma çıkışsız çemberler çizilmesinden. Edebiyatı, benlik ve bellek kuşatmalarındaki gedik olduğu için sevdim. Yolların kendine döndüğü

dönemeçlerde, buralardan öteye yollar açtığı için... Edebiyatçılığın kendisi başlıbaşına bir kuşatmaya dönüştüğünde de, benzer gedikler açmaktan yanayım yazarlık çemberinde.

Bir esriklik olarak Yazı, Başlangıçla müsemmadır; çocukluğun karanlıklarında salınır geceleri. Bir meslek olarak Yazarlık ise Sonlara ve Sonuçlara müpteladır; yaşlılığın parlak ışıklarına çevirir gözlerini. Geçmişin bir türlü geçip gidemeyişiyle yorulduğundan olsa gerek, içine kapanıktır yazı. Geleceğinin bir an önce gelmesi için didindiğinden olsa gerek, dışa dönük ve yayılmacıdır yazarlık.

Başlangıçta yazı vardı benim hayatımda. Başlangıcın kayıplarını azaltabilmemi de, peşim sıra sürükleyişimi de yazıya borçluyum. Yazarlık idealinden ziyade yazının biteviliğine tutkunum. Ne Sonlarla avunmak, ne Başlangıçları unutmak. "Önü yoktan sonu boktan" bu serencamda "niyet-i hilkat"i bulmak için içip içip ayılmıştı Neyzen Teyfik; "cinnet-i hakikat"! okumak için yazmak isterim ben de; yaza yaza silmek üzere... (Med Cezir 2005: 1-5).

Eserleri

Romanları:

- Pinhan (1997), Metis Yayınevi
- Şehrin Aynaları (1999), Metis Yayınevi
- Mahrem (2000), Metis Yayınevi
- Bit Palas (2002), Metis Yayınevi
- Araf (2004), Metis Yayınevi
- Beşpeşe (2004), Metis Yayınevi
- Baba ve Piç (2006), Metis Yayınevi
- Siyah Süt (2007), Doğan Kitapevi
- Aşk (2009), Doğan Kitapevi

Öyküleri:

- Kem Gözlere Anadolu (1994), Evrensel Yayınları

Seçkileri:

- Med Cezir (2005), Metis Yayınevi
- Kâğıt Helva (2010), Doğan Kitapevi

0.3. Halk Biliminin Tanımı ve Tarihi Gelişimi

0.4. Halk Edebiyatı ve Halk Bilimi Tanımı

Halk edebiyatı, toplumun ortak duygu ve düşünceleri ile yoğrulmuş masal, efsane, destan, âşık tarzı ürünleri, halk hikâyesi, fıkra, bilmece, türkü, ağıt, nini, mani, atasözü, gibi ferdi veya anonim yapıdaki geleneksel sözlü halk anlatılarını kendine özgü metotlarıyla tasnif eden, inceleyen, yorumlayan ve sonuçlar çıkaran bir bilim dalı şeklinde tanımlanabilir.

“Bir kısım araştırmacılar, yaratıcısı belli olmayan yani ferdin damgasını taşımayan anonim nitelikteki ürünleri halk edebiyatı alanı dışında tutmuşlardır. Aslında gelenek, görenek, inanış, töre ve halkın yaşam biçimini oluşturan geleneksel değerlerin dışında, hemen hemen bütün halk kültürü ürünlerinin başlangıçta birer yaratıcı ve üretici vardır. Ancak zamanla sahipleri unutulup kaybolan bu ürünler, anonim bir yapı kazanarak toplumun malı olmuşlardır. Halk bilimi, toplumun gelenek, görenek ve inanışlarıyla, töresel davranış ve yaşam biçimlerini oluşturan geleneksel değerlerle, halk kültürünün bütün konu ve kaynaklarını araştıran bir bilim dalı olarak değerlendirilir. Genel bir anlatımla, yukarıda verdiğimiz halk edebiyatı konuları içerisinde gösterilen halk kültürü ürünlerinin de, daha geniş bir kavram olan halk bilimi kapsamı içerisinde değerlendirilmesinin daha doğru olacağını söyleyebiliriz. Aslında yukarıda da belirtildiği gibi folklor ilminin doğuşundan itibaren Avrupa’da ve bizde halk edebiyatı ve Halk biliminin alanlarının belirlenmesi konusunda kesin bir ayırım, tanım ve tasnif yapılamamış, bu iki kavramın zaman zaman aynı anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Çünkü kimi türlerin oluşumunun, yapısının ve kaynağın tespit ve ayırımını yaparken esas alınacak belli bir kural, imge, unsur ve ölçü yoktur. Ürünlerin evrensel, ulusal ve etno-kültürel oluşum ve yaşam biçimleri bakımından irdelenmesi bu kavramları daha kompleks bir hale getireceği açıktır. Son dönemlerde Avrupa ülkelerinde yapılan çalışmalarda halk biliminin araştırma ve inceleme alanlarının, halk edebiyatı konularını da içerisine alacak şekilde genişletildiği görülmektedir. Bütün bu değerlendirmelerden, halk edebiyatı ve halk bilimi kavramlarının kapsadığı konu, ürün ve türleri kesin çizgilerle tasnif edip tanımlamanın pek mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.” (Aslan 2008: 11-12).

19. yüzyılın başlarında bağımsız bir bilim dalı olarak ortaya çıkan halk bilimi, insanı daha iyi anlamak ve onun hakkında daha derin bir bilgiye kavuşmayı amaçlar.

Aynı zamanda aralarında ortak etkenler bulunan herhangi bir gruba ait maddi ve manevi kültür ürünlerini konu edinir. Bu ürünleri kendine özgü yöntemlerle derleyen kurumsal olarak sınıflayan sosyal, kültürel problemlerin çözümüne yönelik olarak da pratikler geliştiren bir bilimdir.

“Günümüzde aldığı bu son şekliyle Halk bilimi, kültürel muhteva, kültürün yapısı bağlamında insan ve insan davranışları konularının tahlilinde başvuracak önemli sosyal bilimlerden biri hüviyetindedir. Bu hüviyetiyle halk bilimi sosyal ve beşeri bilimlerin öğretilerinin, alanlarının ve yöntemlerinin bazen birleşip örtüştüğü çoğunlukla da kesiştiği bir kavşak konumundadır. Bu bağlamda halk bilimi, bir topluluğun geleneksel ve anonim dünya görüşünü ve bunun dışavurumları olarak kabul edilen söze, harekete ve nesneye dayalı her türlü anlamlı formun ve bunların oluşumlarının, geliştirilip pekiştirilmelerine yönelik iletişim olaylarının içinde konu edildiği bir bilim dalıdır.” (Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedisi 2004: 165).

“Halk biliminin bağımsız bir bilim dalı olarak Avrupa’da kabul edilip yayılması 19. yüzyıl sonlarındadır. Bütün dünyada bağımsız bilim dalı olarak kabulü ise 20. yüzyılın ilk çeyreğine rastlar. Halk biliminin yaygın olarak kabul edilen başlangıç tarihi, Almanya’da Jacob ve Wilhem Grimm adlı iki kardeşin, Ev ve Çocuk Masalları adlı sözlü gelenekten derleyerek oluşturdukları masal kitaplarını yayımlamalarıdır. Bilim dalının adı olarak uluslararası bir kullanıma erişmiş olan folklor “folklore” teriminin ilk kullanımı 1846 yılında İngiliz William John Thoms tarafından icat edilip, Atheneum adlı dergiye Ambrose Metron takma (müstear) adıyla gönderilerek yayımladıkları 1812 yılındadır. Folklor kelimesinin kökleri folk = halk ve lore = bilim sözcükleri oluşturmakta ve birleşik bir terim olarak halk bilimi anlamına gelmektedir. Son zamanlarda uluslar arası literatürde, gerçek anlamını yitirmeye başlaması ve yanlış kullanımlarının çoğalması nedeniyle folklor (folklore) terimi yerine, aynı anlamda ve bağlamda folkloristik (folkloristics) teriminin kullanılması yaygınlaşmıştır.” (Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedisi 2004: 166–167).

“Folklor terimi kullanılmadan önce gelenek ve inanışlar ile anonim edebiyat ürünleri için çeşitli adlar kullanılmıştır: Henry Bourne 1725’te Antiquitates Vulgares, Francis Grose aynı yıl Vulgar Tongue; Jon Brand 1777’de Popular Antiquities, Herder

1778'de *Volklied*, Gerhard P. Norman 1785'te *Völkerkunde*, Jozef Rohrer 1803'te *Volksforschung*, Friedrich Ludwig Jahn 1810'da *Volkstum* ve *Volkstumskunda*, Johann Felix Kanaffel 1813'te *Volkskunde* terimini kullanmıştır. Folklor adı, 1891'de Uluslar arası Folklor Kongresi'nde bu bilime ad olarak kabul edilmiş, ancak halk ve bilim kelimelerine karşılık gelen yukarıdaki terimler, çeşitli ülkelerde folklorun yanı sıra kullanılmaya devam etmiştir." (Tan 2000: 19).

Halk bilimi ürünleri ait olduğu halkın yaşayış, düşünüş, inanış ve kültürel karakterlerinin birer yansımasıdır. Masal, halk hikâyesi, destan ve efsanelere ait bu gibi ürünler ulusal gelenek ortamında oluşan eserlerdir. Bu tip anlatılar yetiştikleri ortamlardan başka alanlara taşınırsalar bile karakteristik özelliklerini muhafaza ederler. Çünkü bu tip ürünler ait oldukları halkın yaşam mantığı ile yoğrulan ve ulusallık damgası taşıyan kültür birikimleridir.

0.5. Çağdaş Edebiyatımızda Halk Kültürünün Yeri ve Önemi

"Tanzimat ve milli edebiyat dönemi halk kültürünün etkisinin ve besleyiciliğinin fark edildiği dönemler olarak dikkat çeker. Bu dönemlerde halk olgusu önem kazanır. Dönemin aydın ve sanatçıları halka ulaşabilmek için konuşma diline yakın yeni bir halk dili oluştururlar. Bu dönemde dikkat çeken ilk isim Şinasi'dir. Şinasi, fikir ve eserlerini halka ulaştırabilmek için halk diline ve kültürüne yönelir. "Şair Evlenmesi" adlı tiyatro eserinde ortaoyununa ait özelliklerden yararlanır. Derlediği atasözlerini "Hikmet-i Avam" adı altında toplar. Tanpınar, Şinasi'nin eserlerinde ortaoyunu ve meddahlık gibi seyirlik oyunlardan faydalanışını, sokak dilinin söyleyiş canlılığını eserlerine yansıtmasını halk edebiyatı geleneğinin çağdaş edebiyata etkisi olarak yorumlar" (Tanpınar 1988: 206–207).

"Türk halk kültürü ürünlerini derleyip yayınlamak amacıyla 1908 yılında kurulan "Türk Derneği" ve onun yayın organı olan "Türk Derneği Mecmuası"nın çalışmaları, ülkemizde halk bilimi ve halk edebiyatı konularında yapılan ilk faaliyetler sayılabilir. 1911 yılında kurulan "Türk Yurdu" ve "Türk Ocağı" derneklerinin yayın organı olan "Türk Yurdu Mecmuası" halk edebiyatı konularında derleme ve yayınlarını sürdürmüş, taşbaskı halk hikâyeleri, fıkra kitapları ve masallar yayınlanmaya başlamıştır. Ülkemizde bu yeni bilim dalının öncüleri sayılan Ziya Gökalp, M. Fuat Köprülü ve Rıza Tevfik Bölükbaşı gibi araştırmacılar ilk yazılarında "folklor" karşılığı

olarak “Halkiyat”, “Hikmet-i Avam” ve “Budun Bilgisi” terimlerini kullanmışlardır” (Aslan 2008: 6).

“Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşunun ilk yıllarından itibaren halk kültürü çalışmalarına önem verilir. Maarif Vekâleti bünyesinde kurulan “Hars Dairesi” , kurslar açarak eğitip yetiştirdiği halk bilimi uzmanları ve öğretmenlerle Anadolu halk kültürü ürünlerinin derlenmesi, araştırılması ve incelenmesi konusunda bilinçli çalışmalar yapar. 1927 yılında Ankara’da kurulan “Türk Halk Bilgisi Derneği” nin 1928 yılında çıkardığı “Halk Bilgisi Toplayıcılarına Rehber” adlı derleme kılavuzu, halk bilimi ürünlerini derleme konularında öğretici ve açıklayıcı bilgiler verir. Türk halk edebiyatı çalışmalarında “Halk Bilgisi Haberleri Dergisi” nin önemli bir yeri vardır. 1929 yılında yayınlanmaya başlayan ve 124 sayı çıkan derginin yayını 1932 yılında kurulan Halkevleri’ne devredilmiştir. Yurt genelinde 63 ilde kurulan 477 Halkevi’nin, merkez yayın organı olan “Ülkü” dergisinden başka 40 kadar yayın organı vardı. Halkevleri, 1952 yılında Demokrat Parti hükümeti tarafından kapatılıncaya kadar, halkbilimcilerin eğitimi ile halk kültürü bilincinin oluşturulması, derlenmesi, incelenmesi ve yayını konusunda yaygın ve başarılı hizmetlerde bulunmuştur. Fuat Köprülü’nün 1930 yılında yayınladığı Kayıkçı Kul Mustafa ve Genç Osman Hikâyesi, Pertev Naili Boratav’ın Köroğlu Destanı (1931) ile Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği (1946), Şükrü Elçin’in Kerem ile Aslı Hikâyesi (1949) ile İlhan Başgöz’ün Biyografik Halk Hikâyeleri (1949) adlı eserleri, ülkemizde halk edebiyatı konularında bilimsel metotlarla yapılan ilk çalışmalardır. İhsan Hınçer tarafından 1949–1980 yılları arasında kesintisiz olarak 361 sayı çıkarılan “Türk Folklor Araştırmaları Dergisi” Türk kültür tarihinde bugüne kadar yerli, yabancı pek çok halk bilimciyi derleme, inceleme ve yayınlarıyla çatısı altında toplama başarısını gösteren en uzun süreli yayın organıdır.” (Aslan 2008: 7).

Ahmet Kutsi Tecer, halkevlerindeki faaliyetleri, halk bilimi araştırmacılığı ve Ziya Gökalp etkisiyle milli kültür unsurlarını derlemiştir. Tecer, 1931 yılında halk şairleri bayramı düzenler, Âşık Veysel’i geniş halk kitlelerine tanıtır. 1940 yılında “Garip” akımı içinde yer alan Orhan Veli kısmen de olsa halk şiirinin etkisinde kalır. Cahit Sıtkı, Cahit Külebi, Ahmet Arif gibi şairler de halk kültürünün etkisiyle şiir yazarlar.

Özellikle Köy Enstitüleri eğitimini alıp köyü ve köylüyü tanıyan aydın ve sanatçılar, Marksizm'in etkisiyle birtakım eserler verirler. Mahmut Makal, Kemal Tahir, Fakir Baykurt, Orhan Kemal köylü yaşamını tüm çıplaklığı ile ortaya koyarken, anlatı kahramanlarının inanışlarını, töre ve gelenekler etrafında şekillenen hayatlarını ideolojik bir bakış açısıyla irdelemişlerdir.

Kemal Tahir, bu dönem içerisinde halkbilimi kaynaklarından en çok etkilenen yazar olarak dikkat çeker. Eserlerinde Dede Korkut hikâyelerinin dil ve söyleyiş zenginliğinden yararlanan Tahir, özellikle halk inanışlarını sorgular.

Son dönem çağdaş Türk edebiyatı, halk bilimi kaynaklarından yararlanmaya devam etmektedir. Yaşar Kemal, Latife Tekin, Elif Şafak, Orhan Pamuk, Murathan Mungan ve daha birçok yazar halk kültürü unsurlarını eserlerinde kullanarak bu etkileşimin en güzel örneklerini sunmuşlardır.

Yaşar Kemal, hemen hemen bütün eserlerinde halk kültürü unsurlarından yararlanır. Özellikle efsanelere dayanarak ortaya koyduğu eserleri bu anlamıyla incelenmeye değerdir. Üç Anadolu Efsanesi, Ağrıdaki Efsanesi, Binboğalar Efsanesi ve daha birçok eseri zengin halk bilimi unsurlarını yansıtmaları bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Köroğlu ve Alageyik efsaneleri yazarın kaleminde çağdaş bir üslup ile ortaya konur.

Latife Tekin, Sevgili Arsız Ölüm adlı romanında halk edebiyatının önemli bir konusu olan inanışları ironik bir yaklaşımla irdeler. Tekin, bu romanında Anadolu insanının yaşamında önemli yer tutan cin, büyü, efsun gibi kavramları ortaya koyar. *“Sevgili Arsız Ölümün olay örgüsü türü, Battal Gazi, Selçukname, Dede Korkut türünden destansı halk hikâyeleri getiriyor akla. Nitekim Battal Gazi, Sevgili Arsız Ölümde adı geçen tek yapıttır (Moran 2007: 77)*

Elif Şafak, son dönem Türk romanında adından sıkça söz ettiren bir yazardır. Pinhan, Mahrem, Siyah Süt romanları halk kültürü unsurlarından beslenmesi bakımından ayrı bir öneme sahiptir. Pinhan romanında, yaratılış mitlerinden büyüsel inanışlara, dervişlerden halk şiirine kadar birçok halk kültürü unsuruna rastlamak mümkündür. Şamanizm, Şafak'ın Mahrem adlı romanında birtakım özellikleriyle ele alınır. Şamanlığa seçilme törenlerinde herkesin şaman olamayacağı, şamanlığın çoğu zaman aileden gelen bir meslek olduğu gerçeği eserde vurgulanmaktadır (Sezer 2010).

Siyah Süt romanı da geçiş dönemlerinden doğum gelenekleri ve bu geleneklerle ilgili batıl inanışları sorgulamaktadır. *“Elif Şafak, iki romanından anlaşıldığına göre kolay kolay vazgeçemeyeceği ve romanımızda pek görülmeyen karnavallaştırma “karnaval dünyası”(evreni, atmosferi) oluşturma ile biçimin ana ögesi olan, en eski anlatı metinlerinden, Dede Korkutlardan, Binbir Gece Masalları’ndan uzanıp gelen hikâyeci özellikleriyle öne çıkıyor”* (Birkiye 2000).

Orhan Pamuk, romanlarında özellikle doğu mistizminden beslenir. “Benim Adım Kırmızı” romanı bu anlamda ayrı bir öneme sahiptir. Halk sanatlarından hattatlığın ve hattatların ele alındığı romanda bu sanatın incelikleri detaylı bir şekilde ortaya konur.

Son dönemde edebiyatımızda, birçok yazar, halk biliminden yararlanmaya devam etmektedir. Yaşar Kemal, Elif Şafak, Latife Tekin, Murathan Mungan, Orhan Pamuk ve birçok yazar halk bilimi unsurlarını başarılı bir şekilde kullanmayı sürdürmektedir.

Halk bilimi unsurlarının çağdaş anlatı türlerinde kullanılması son dönemlerde etkisini artırmıştır. Yaşar Kemal’in birçok eserinde inanış ve efsanelerin büyü etkisi hissedilmekte, Murathan Mungan’ın özellikle roman ve hikâyelerinde halk kültürü unsurlarının kullanımı görülmektedir. Bunlar gibi daha birçok yazar eserlerini oluştururken halk biliminin malzemesinden yararlanarak eserlerinin yelpazesini genişletmektedir.

I.BÖLÜM

1.ELİF ŞAFAK'TA HALK EDEBİYATI UNSURLARI

1.1. MASAL

“Pertev Naili Boratav, dini ve büyü ile ilgili inanışlardan ve törelerden bağımsız, masalın tamamıyla hayal ürünü, gerçekle ilgisiz ve anlattıklarına inandırmak iddiası olmayan kısa bir nesir anlatısı olduğunu söyler.” (Boratav 1999: 75).

Bilge Seyidoğlu'nun masal tanımına baktığımız zaman masalın özelliklerini de içine alan bir tanım görmekteyiz: *"Halk arasında yüzyıllardan beri anlatılmakta olan ve içinde olağanüstü kişilerin, olağanüstü olayların bulunduğu, bir varmış, bir yokmuş gibi klişe bir anlatımla başlayan, belli bir uzunluğu olan, sonunda yedi, içti, muratlarına erdiler yahut onlar erdi muratlarına biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düştü, biri anlatana, biri dinleyene, biri de bana, gibi sözlerle sona eren, zaman ve mekân kavramlarıyla kayıtlı olmayan bir sözlü anlatım türüdür."* (Seyidoğlu 1985: 5).

“Türk masalının geçmişini incelerken hem konu, hem de biçim bakımından birbirinden farklı birçok anlatma türlerini birden göz önünde tutmak gerekecektir; olağanüstü nitelikte masallar (cin, peri masalları v.b.), gerçekçi masallar, fıkralar, latifeler, hayvan masalları, tekerlemeler, efsaneler, menkıbeler vb. Bunlardan başka “halk hikâyesi” adıyla anılan bir halk edebiyatı çeşidinin de masalla sıkı ilişkisi vardır: Modern romanla eski destan arasında bir gelişim aşamasında yer alan bu uzun soluklu anlatma türü yüzyıllar boyunca sözlü gelenekte yaşamıştır; bugünde yurdumuzun belirli birkaç bölgesinde “hikâye” anlatmayı iş-güç edinmiş bir sınıf sanatçı bu geleneği sürdürmektedir; öte yandan “halk hikâyeleri” gittikçe modernleşerek, gezgin satıcıların en ücra köylere kadar ilettikleri kitapçıklarda basılarak geniş okuyucu topluluklarının ihtiyaçlarını karşılamaktadır.” (Boratav 1992: 293).

Ensar Aslan'ın masal tanımına baktığımız zaman, daha kapsamlı bir tanım yaptığını görmekteyiz: *"Sözlü kültürün en önemli ürünlerinden olan masalı, karakteristik özelliklerini dikkate alarak; kendisine ait kavramları ve anlatım dili ile olağan ve olağanüstü olayları anlatan eğitici nitelikli, geleneksel ve kollektif karakter taşıyan nesir ürünler olarak tanımlayabiliriz. Bu tanıma ayrıca, masallarda zaman ve mekân kavramının olmadığı, herhangi bir zamanda ve genellikle herhangi bir*

yerde/ülkede geçtiğini de eklemeliyiz. Masallar bu özellikleriyle yaşadığımız dünyadan farklı bir dünya yaratarak, iyiliğin ve iyilerin kazandığı, kötülerin kaybettiği, insanların mutlu olduğu, özlenen bir toplumsal düzen yaratarak insanlara umut verir. Masallar hayali görünüşlerinin yanında, ince bir mantığı ve derin bir halk felsefesini telkin ederler. Masallar boy bakımından da kısırdırlar. Dinleyicileri sıkıp, usandırmazlar. Masal bittiğinde, dinleyicinin ağzında tadı kalır. Dinleyiciler, "mutlu son"dan sonra bile kahramanların yaşantılarını merak eder ve masalın bittiğine üzülmürler."(Aslan 2003: 397).

Elif Şafak'ın Pinhan, Mahrem, Siyah Süt ve Aşk romanlarında masal motifleri önemli bir yer tutar. Şafak, anlatımını etkili kılmak ve içerik yelpazesini genişletmek amacıyla yer yer "masal anlatmak" ifadesini kullanmış, cadı, peri, dev, cüce, iksir, kocakarı gibi masal motifleriyle anlatımını zenginleştirmiştir. "Dere tepe yol gitmiş", "az gitmiş uz gitmiş" gibi masal formellerini ve Şam, İsfahan, Kahire, Tebriz gibi masal mekânlarını "Uyuyan Güzel", "Pamuk Prenses", "Hansel ve Gretel", "Şehrazat" gibi masal kahramanlarını kullanan yazarın romanlarında halk bilimi unsurlarını akıcı, sade ve hoş bir ifade ile kullandığını görmekteyiz.

Masallardan süzölmüş efsanevi bir tutkuyla (A:12).

Binbir Gece Masallarının efsanevi kahramanı Şehrazat'ı, "Aşk" romanında sembolik ve fonksiyonel olarak kullanmıştır.

Masallardaki Şehrazat her gece başka bir öykü uydurabilseydi sen de onun kadar dayanabilirdin herhalde (A:113).

Kafayı yemiş bu adam! Benim şu perişan Hâlimle o çenesi düşük Şehrazat arasında ne tür bir benzerlik olabilir ki? Hanımefendinin tek yaptığı kadife yastıklara, atlas yorganlara yaslanıp bacak bacak üstüne atmak ve bir eliyle zalim hükümdara hurma incir üzüm yedirirken bir yandan çılgın hikâyeler uydurmak! (A:114).

Masallarda sık sık tekrarlanan formellere yer veren Şafak, hem geçiş hem de bitiş formellerini "az gitmiş uz gitmiş" ve "gökten üç elma düştü" şeklinde kullanarak olay örgülerine serpiştirir.

Günün birinde genç bir kadın bir dervişe kaderin nasıl işlediğini sormuş. Derviş demiş ki: 'Gel benimle, beraber görelim' az gitmiş uz gitmişler, bir nümayişe denk gemliler. Meğer ahali bir katili asmak için meydana götürüyormuş (A:275).

...gökten düşen üç elmanın birinden kurt çıkıvermiş kadar küçük... (M:226).

Dere tepe yol gidip epeyce yorulduktan sonra yolcu... Derken dev gelmiş kocaman adımlarıyla (M:96).

Yazar Elif Şafak, özellikle “Mahrem” romanında masal terimini benzetme amaçlı kullanırken, masalların önemli motifleri olan “kırkinci oda” ve “şehzade”lere göndermeler yapar:

*...kurdukları perdede sabahlara kadar hayal oynatan; en güzel **masalları** toplayabilmek için şehrin dört bir köşesine dağılıp, kapı kapı dolaşan ve hatta bu uğurda çeyizlerinin en gözde kısımlarını dağıtmaktan geri durmayan; hiç anlatılmamış **masalla** dönmevegörsün... (M:42).*

*Ne yerin yedi kat dibine kök salmış bir ağaç, nede anlattıkça tazelenen bir **masal** kadar kalıcıydı duruşu (M:76).*

*Gerdek gecesinin sabahında, karısını dizlerine oturturmuş **şehzade** “dileğince gez” demiş “dileğince yaşa bu **kırk odalı** sarayda, lakin sakın ola kırkinci kapıyı açmaya çalışma, kırkinci kapının kilidini zorlama! Sen nasıl istersen,” demiş kadın munis bir ifadeyle, kocası dışarı çıkar çıkmaz elinde bir tomar anahtarlarla kırkinci odanın önünde almış soluğu (M:167).*

*Uçla **masal** anlatmaktan bıkmadın mı? (M:191).*

*Mide bir **masal** diyarındır, kırk gün kır gece boyunca ...kadehlerle kuş sütüdağıtılan, ırmaklarından semavi şaraplar akan, şelalelerinden de ölümsüzlük iksiri çağlayan, dağlarının doruklarından sıhhat balı damlayan (M:197).*

*Ne vakit tatsız bir hadise ile karşılaşırsa... **Masal diyarına** taşır; şu âlemde her türlü karabasandan tamamıyla azade biri varsa o da muhakkak içi sidikli Safiye idi (P:113).*

Hem doğu hem de batı masallarının kahramanlarının işlevsel özelliklerinden yararlanan Elif Şafak, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler ile ‘’ Hansel – Gretel’’ masallarına göndermeler yapar. Hansel ve Gretel masalının önemli karakteri olan cadı, biraz da abartılı ifadelerle dünyanın en kötü kalpli cadısına dönüşür.

*Cüceler **Pamuk Prensesin** ölüsü başında gözyaşı dökerken... (M:170).*

*Komşu ülkenin sarayına gelin giden bir **prenses** edasıyla, sandık sandık çeyizini peşi sıra sürükleyerek... (M:133).*

*Hiç acele etmeden, hiç ara vermeden, tane tane anlattı pencereleri akide şekerinden, kapısı badem ezmesinden, bacası bezeden, çimleri çilekli pudingten, çiftlere çifte kavrulmuştan, odaları koz helvadan, çatısı çikolatadan kulübeyi kemirirken, dünyanın en kötü kalpli cadısına esir düşen **Hansel ile Gretel'in masalını** (M:185).*

***Uyuyan güzel**inki kadar sihirli bir rüyaya çekilip yüz sene boyunca uyanmasalar... (A:410).*

Masal kavramını bazen benzetme amaçlı ele alan yazar, anlatılarına devinim kazandırmak amacıyla çağrışımsal imgelere yer vermiştir.

1.1.1. Cadı ve Peri Motifi

Masallarda cadı motifine baktığımız zaman, genel olarak cadının bir kadın olarak düşünüldüğünü görmekteyiz. Bu kadın kötü bir karaktere sahiptir ve dış görünüş olarak da çirkindir. Halk kültüründeki cadı motifi, genel olarak kötülüğü temsil eden, masal kahramanlarının önüne engel çıkararak ve onları sürekli çatışma ortamına taşıyan ve sihirli nesnelere kullanan, karı koca arasını bozmak için büyü yapan kişi olarak görülmektedir.

“Cadılar, halk hikâyelerinde, masallarda ve efsanelerde yaygın olarak kullanılır. Cadı karı veya cazu karısı her zaman kötüdür. Masallarda kahramana kötülük etmek için fırsat kollar. Halk hikâyelerinde cadılar, cazu karılar iki sevgilinin arasını açmak için uğraşırlar. Bazen sihirle bazen hile ve yalana başvurarak iki sevgiliye kötülük etmek isterler. Efsanelerde, masallarda, halk hikâyelerinde cadıların cinsiyetinin açıkça belirtilmediği dikkat çeker. Genel bir kural olarak cadı denilince hemen yanına “karı” yahut “kadın” kelimesi eklenir. “Cadı karı”, “Cazu karısı” tabirleri halk arasında yaygın olarak kullanılır.” (Seyidoğlu 1983:110-111- 112).

Elif Şafak'ın romanlarındaki cadı motifi, genel olarak halk kültüründeki işlevleriyle ele alınır. Bunun dışında kullandığı cadı motifleri, anlattığı masalların içindeki rolleriyle karşımıza çıkar. Bu rollerde, cadıların temel özelliklerinin kötülük yapmak olduğunu görürüz. Yazar, cadıların tanımlanmasında yer alan, büyü yapma özelliklerine de sıkça yer verir.

Şafak'ın anlatılarına baktığımız zaman, peri motifinden de yararlandığını görmekteyiz. Masallarda peri motifleri daha çok simgesel ve sembolik benzetmelerde kullanılır. Yazar da masalların genelinde olduğu gibi bu motifi sembolik olarak kullanır.

Ama o adeta bir iyilik perisi. İliştiği kenarda kazağının kollarıyla saçlarını kurularken, hiç de şikâyetçi görünmüyor halinden (M:28).

Bebeklerden ikincisi o kadar güzeldi ki, bir insan yavrusundan ziyade, yolunu şaşırılmış bir periyi andırıyordu ve tıpkı bir peri gibi her kanat çırpışında menevişler saça saça uçup gidebileceğini müjdeliyordu. (M:121).

Keramet Mumî Keşke Memiş Efendi'nin vişne rengi çadırının doğuya bakan kapısından içeri birer birer giren erkekler, güzeller güzeli, zehirli porsukağacı ormanlarının yegâne perisi, menevişli hayat iksiri, la Belle Anabelle'i görmek için buradaydı.

Sadece nehir, Anabelle'i görünce gülümsüyor; üzülecek bir şey olmadığını, sihirli güzelliğiyl Her ne olursa olsun, bu periçehre kızın, nicedir işleri ters giden kumpanyaya uğur getireceğinden emindi (M:128).

Cadıların olağanüstü özelliklerinden biri olan sihirli nesnelere ile uçma özelliğini, yazar da eserine yansıtmıştır. Bu özellik, cadıların temel unsurlarından biri olan süpürge ile uçma özelliğidir. Masalların iyi kahramanlarını zehirli elma gibi sihirli yiyeceklerle uyutup amacına ulaşmaya çalışan cadı, Şafak'ın romanlarında biraz daha soyut ifadelerle ortaya konur.

Rakamların cinleri, bellerinde fenerleri, ellerinde süpürgeleri, bit kadar her biri (M:50).

Cadılar, düğümlemiş dillerinin altında sakladıkları küflenmiş zehirli üflüyordu şerbetçi otlarına (M:50).

Cadı, Hansel' i fırında pişirmeden önce onun iyice semirdiğinden emin olmak istiyordu (M:94).

Büyü kitaplarının sayfalarını rüzgâr karıştırınca sadece zehirini değil panzehirini de kaybetmiş, sinek olup arzı boyunda tansiyon öküzü çığına çevirmiş, şehrin tüm sarnıçlarını öfkesiyle zehirlemiş, dolunayın tamam olmasını beklerken tanrıçasına sövmüş ama sövdürmemiş bir cadıydı adeta (M:152).

Hiç acele etmeden, hiç ara vermeden, tane tane anlattı pencereleri akide şekerinden, kapısı badem ezmesinden, bacası bezeden, çimleri çilekli pudingden, çitleri çifte kavrulmuştan, odaları koz helvadan, çatısı çikolatadan kulübeyi kemirirken, dünyanın en kötü kalpli cadısına esir düşen Hansel ile Gretel'in masalını... (M:185).

*Mide bir masal diyarıdır. Kırk gün kırk gece boyunca dolup taşan ziyafet sofralarında som altından kadehlerle kuş sütü ve devasa kazanlarla çorba dağıtılan, ırmaklarından semavi şaraplar akan, şelalelerinde **ölümsüzlük iksiri** çağlayan, dağlarının doruklarından sıhhat balı damlayan bir ebedi saadet diyarı (M:197).*

*Mide bir masal diyarıdır. Her kırkinci günün sonunda kırkinci kapıdan çıkıveren ejderhanın ağzından püskürttüğü ateşle kül edip, ambarlarında tek bir buğday tanesi, sarnıçlarında tek bir su damlası bile bırakmadığı, yedişer senelik kuraklıkların bereketini kuruttuğu ve kara ormanlarında **kötü kalpli büyücülerin** kazan kazan maraz kaynattığı bir ezeli lanet diyarı... (M:197).*

Yazar, anlatılarında kahramanlarının donanımlarını ortaya koymak amacıyla masalların iyi ve sevimli kahramanları olan perilerden yararlanır.

*Elimden bir şey gelmez. Bu durumda olan başkaları da vardır sanıyorum; mesela, hilkat garibesi kadar çirkin ve acayip, ya da **peri kadar güzel ve müstesna** olanlar da aynı dertten muzdariptir herhalde (M:201).*

*Akil çelen, acı çektiren **peripeyker** delikanlının suretini hiç merak etmedi ve hiç görmedi (M:218).*

Periden güzel huriden müstesna

Sebeb-i enva-i bela türlü cefâ

Tam üç tane ismin var iken,

Sonuncusu Canfeza

Yedi düvel çehrene müptelâ

Ben garip âşık-ı şeydâ iken

Terk-i can etmen reva mı bana

Müsterih ol sırrını vermem ağyara

Sırrın da senle beraber karıştı toprağa (P:57).

*Kimilerine göre Allah onları özenip de yaratmıştı. Kimilerine göre de vakti zamanında bu mahalle **peri kızlarının** akınına uğradığından, onlardan geriye, güzide bir neseb kalmıştı; yoksa keramet rüzgârda falan değildi (P:88).*

Masalların vazgeçilmez kahramanları cadı ve peri, Elif Şafak'ın romanlarında bütünleştikleri iyi ve kötü kavramlarıyla birlikte ele alınır. Yazar, bu motifleri eserlerinde bazen sembolik olarak kullanır.

1.1.2. Cüce, Elma, Kocakarı Motifleri

Yazarın anlatılarına baktığımız zaman, masal motiflerinden sıklıkla faydalandığını görüyoruz. Elif Şafak, klişelen masal motiflerinin yanı sıra, kocakarı, dev ve cüce gibi pek fazla kullanılmayan motifleri de eserlerine konu etmiştir.

Zeytinlerin çekirdeklerini mümkün olduğunca uzağa tükürüyormuş. Derken dev gelmiş kocaman adımlarıyla (M:96)

Cüce sevgilimin dev gölgesi kesilebilirdim hiç tereddüt etmeden; onunla her yere gidebilir ve her yerden gidebilirdim, ötesini düşünmeden (M:209).

Yaşlı kadın gerekli özeni gösterip onu kendine getirmişti. Sonra da kendisine "Neyin var oğlum? Bu denli alt üst olacak ne gördün ki?" diye sormuş (P:87).

İşte bu yedi kocakarı, gökteki meleklerin fisıldaşmalarından kayan yıldızların seyrine, kirlangıçların süzülüşlerinden topraktaki börtü böceğe, taşların damarlarından çorbalardan tüten dumana kadar baktıkları her yerden alâmetler toplarlardı (P:93).

Uykusundan silkinen somurtkan bir dev gibi gerinerek... (SS:31).

Elma, birçok masalda ve hikâyede yasak meyve olarak karşımıza çıkmaktadır. Yazara göre Âdemin'in cennetten kovulması elmayı yemesinden sonradır. Kırmızı Başlıklı Kız masalında cadı, kızı elma ile kandırmaktadır vb. hadiseler sıklıkla anlatılmaktadır.

Âdem ile Havva, yasak elmanın tadına varınca farklılıklarını gördüler ilk defa ama birinde bir, ötekinde üç incir yaprağı vardı. Sayı saymayı da öğrenince, bir daha hiç aynı olmadılar (M:87).

Elma ağacının dallarında kalbi korkuyla çarpan çocuk, elma ağacının altında yüreğini sorgulayan delikanlı aynı anda başlarını kaldırıp karşılarında duran kuşa baktılar. Oydu. Aynı kuştı. İncili kuş (P:36).

Orada yedi çocuk, bir meyve bahçesi, sapanlar, dal üstüne tünemiş incili bir kuş ve yere düşmüş bir elma resmedilmişti (P:51).

Elmaları kıpkırmızı, sulu, davetkâr, kökleri yukarıda, dalları aşağıda (P:110).

Pinhan, yılanın ağzında dişlenmiş, ısırılmış bir elma buldu (P:222).

Bir zamanlar o füsunkâr kurşun dallarında içli içli öttüğü elma ağacının yapraklarını böcekler kemirip delik deşik etmişti (P:229).

Şafak, anlatılarda olağanüstü görünüşe ve özelliklere sahip olan masal varlıklarını, sembolik ve benzetme amaçlı olarak kullanır.

Cüce Cafer, kendisine sert sert bakan bu suskun dervişten etkilenmişti (P:146).

*Akrep Arif mahallesine vardığımızın ikinci günü mahallenin **altı kocakarısı** Bedrenk Asiye'nin evine toplandılar (P:149).*

*Zaten o mahallede kulak hırsız **kocakarıların** olduğu herkesin malûmuydu (P:149).*

*Akrep Arif mahallesinde yedi gün yedi gece böyle geçti. Bu süre içinde **kocakarılar** aşağıya hiç inmediler (P:150).*

Elif Şafak'ın da kullandığı, çeşitli masalarda karşımıza çıkan kocakarı motifi, yaşanan sorunlara çözüm üretme, ilaç yapma yeteneğine sahip, yaşam tecrübesi olan kadın tipidir.

*Hem kendi hayatlarını hem de bebeklerinin kötü cinlerden koruyan bu **kocakarıları** her zaman başlarının üstünde tutmuşlardır (P:184).*

***Altı kocakarı** onu kucaklayıp, tıpkı bir lohusa hamamındaymış gibi yumurta kabuklarıyla ve baldırnkara otuyla ovdular vücudunun her bir karesini (P:224).*

*Sabah uyanıp da Pinhan'ı yanı başımda bulamadığımda, onun peşinden, onun uğruna, **Cüce Cafer'e** dil dökmüş, Akrep Arif mahallesine varıp **kocakarılardan** hakikati öğrenmiş, sevdiğinin Dürri Baba Tekkesi'ne geri döndüğünü tahmin etmekte gecikmeden, ağlana sızlana yollara düşmüştü (P:230).*

1.2. HALK HİKÂYESİ

Anlatım ve üslup bakımından Türk halk kültürünün önemli bir türü olan halk hikâyesi motifleri, Elif Şafak'ın ele aldığımız romanlarında kullanılmıştır.

“Türk halk edebiyatında âşıkların yaratıp geliştirdikleri önemli türlerden biri de halk hikâyeleridir. Bu türde tahkiye (narration) esastır. Şekil bakımından uzun, nazımla nesir karışık haldedir. Halk hikâyelerinin özel bir anlatım tekniği ve geleneği vardır. Bu tür eski destanların-cemiyetteki sosyal ve kültürel değişimlerin etkisiyle-yeni devire uyması ile meydana gelmiştir. Destanlarda gördüğümüz dışa dönük mücadele, burada cemiyet içine dönmüştür. Ayrıca nesir gittikçe ağırlık kazanmış, konuda realist çizgiler artmıştır. Bütün bu özellikleriyle halk hikâyeleri, destanla roman arasında bir geçiş türü olmuştur.” (Türkmen 1983: 9).

“Halk hikâyelerinde olaylar çoğunlukla mantıklı gerekçelere dayandırılarak gelişimini sürdürür. Ancak bazen konu içerisinde fantastik unsurların da önemli yer

tuttuğunu görürüz. Sihrin, büyüünün, maddi ve manevi bakımdan hiçbir zaman yenilmeyen, olağanüstü yeteneklerle donatılmış kahramanların varlığı ve faaliyetleri de halk hikâyelerinde fazla yadırganmayan bir durumdur.” (Aslan 2003: 161).

“Halk hikâyelerinin özellikleri, dünya görüşleri, kahramanların karakterleri, buldukları gruplar içinde epeyce farklı bir durumdadır. Mesela kahramanlık konulu hikâyelerde ağlayıp sızlamalar görülmez. At, kılıç gibi savaşta gerekli unsurlar çok önemlidir. Mücadelede fiziki güç birinci plandadır. Kahraman, engelleri bu gücünü kullanarak aşar. Aşk hikâyelerinde ise kahramanın pasifliği, engeller karşısındaki başarısızlığı, ona “aşk” iksirinin verilmesi sırasındaki kutsal şahısların veya sihirli eşya ve aletlerin yardımıyla telafi edilir. Kahramanın tek amacı sevgilisine kavuşmaktır. Kadına bakış tarzları da değişiktir. Kahramanlık konulu hikâyelerde kadından beklenen ve istenen özellikler, dışa dönük mücadelede gerekli olan özelliklerdir. Yani erkek gibi mücadele etmesi, cesur olması, fiziki yapı olarak da güçlü olması ön plandadır.” (Fischdick 1984: 56).

Bu tanımlardan hareketle halk hikâyeleri için, roman ile destan arasında bir geçiş türü olarak kabul edilen, genel olarak kahramanlık ve aşk konularını kapsayan, gerçek ve gerçek olmayan öğelerin bir arada kullanıldığı, âşıklar tarafından anlatılan nazım nesir karışımı ürünlerdir, diyebiliriz.

Yazar, anlatılarında halk hikâyesi kahramanlarından bir kısmının isimlerini, hikâyelerdeki işlevleriyle ya da sembolik amaçlı olarak kullanır. Halk hikâyelerinin Leyla ile Mecnun, Yusuf ile Züleyha, Ferhat ile Şirin, adlı kahramanlarını anarak bu kahramanların karakteristik özelliklerinden yararlanır. Halk hikâyelerinde bu kahramanların tipik özellikleri vardır. Örneğin Züleyha güzelliği ile ön plandadır, Ferhat güçlü olmasıyla dikkat çeker.

Halk hikâyelerinde sık sık kullanılan, merkezi mekânlar olan Buhara, Şam, Tebriz gibi şehirleri Elif Şafak’ın romanlarında da görüyoruz.

Buhara gibi yaşlı şehirler bile viraneye dönüştü (A:236).

Şam’a gitmiş diyorlar. Ama **İsfahan’a Kahire’ye** hatta doğduğu şehir **Tebriz’e** gitti diyen de var (A:351).

Yazar, kahramanları, hikâyelerde geçen özellikleri yönüyle ele almış ve bu özelliklerine değinmiştir. Bu kahramanları benzetme amacı ile kullanmamış, kahramanların kendi özellikleri açısından ele almıştır.

Leyla ile Mecnun, Ferhat ile Şirin, Yusuf ile Züleyha, Gül ile Bülbül... Her türlü zorluğa göğüs gerip birbirini sevmekten vazgeçmeyen âşıkların hikâyeleri... Bunları okudukça içim daralıyor. Belki de içten içe asla böylesi bir aşkı tadamayacağımı bildiğimden... (A:376).

Halk hikâyelerinde kahramanların âlemler arası gidip gelmeleri, manevi yolculuklar yapmaları da görülen durumlardır.

Bu aralar sık sık öteki âleme gidip geldiğini biliyorum (A:273).

Günün birinde genç bir kadın, bir dervişe kaderin nasıl işlediğini sormuş. Derviş demiş ki: 'Gel benimle, beraber görelim 'az gitmiş uz gitmişler, bir nümâyişe denk gelmişler. Meğer ahali bir katili asmak için meydana götürüyormuş (A:275).

Yusuf peygamber, güzelliği ile dillere destan olmuştur. Yusuf ile Züleyha hikâyesinde Yusuf'un güzelliği, karşısında şaşırان kadınlar meyve soyarken parmaklarını kesmişlerdir. Yazar da "Mahrem" romanında bu konuya değinmiştir.

"Koskoca vezirin karısı bir köle için yanıp tutuşuyormuş," diye gülüşüyordu kadınlar. Zeliha ise, güzele baktığı için gözlerini cezalandırmasını bekleyenleri anlayamıyordu. Merak ediyordu, acaba bu fitne kumkuması, dedikodu ustası kadınlar nasıl görüyordu şu âlemi. Nihayet bir gün, sevdiğini sevmediklerine göstermek için kadınları evine davet etti. Onlara meyve ve bıçak verdi. Sonra da Yusuf misafirlerin yanına çıkardı. Gözlerini Yusuf'tan alamayan kadınlar, o odadan çıkana kadar, meyve yerine parmaklarını doğradıklarının farkına varmadılar (M:80).

Azra ile Vamık hikâyesi diğer halk hikâyelerine oranla daha az bilinen bir hikâye olmasına rağmen Pinhan'da kullanımına tanık oluyoruz. Yazar, Pinhan'da benzetme amaçlı olarak iki farklı halk hikâyesinden Yusuf ve Azra'yı anlatımına zenginlik katmak amacıyla kullanır.

Hilalin ilk görüldüğü gece yapılan cimadan doğan çocuk, kız olsun erkek olsun, görenleri hayrete düşürecek, düşmanlarını hasedinden çatır çatır çatlatacak kadar güzel ve Yusuf yanaklı, Azra suratlı olurdu. Bu sebepten ötürü cima için en münasip vakitlerden biri hilalin görüldüğü ilk gece idi (P: 184).

Burada çalışmış, hikâyeler dinlemiş, hayaller kurmuş, dostlar edinmiş, yalnızlık nedir bilmemiş, hor görülmemiş, hor görmemiş, ağız dolusu gülmüş ve ömrünün en hoş, en tasasız demlerini geçirmişti (P:26).

Onların içinde biriktirirler tüm bu yolculardan geriye kalan heves ve hüsranda dolu hikâyeleri (SS:124).

Boy boy sıralanan altı kızdan sonra ilk erkek çocuk! (M:38).

Elif Şafak eserlerinde halk hikâyesi unsurlarından yararlanır. Yazar, formelleri, kahramanları ve erkek evlat gibi masal motiflerini fonksiyonel olarak kullanır.

1.2.1. İmtihan Motifi

Halk hikâyelerine baktığımız zaman, çeşitli imtihan motiflerinin olduğunu görmekteyiz. Aşk imtihanı, beceri (hüner) imtihanı, dayanıklılık imtihanı, bilmece imtihanı, sabır imtihanı bunlardan birkaçıdır. Bu imtihanlar, hikâyelerde değişik işlevlerle ele alınmaktadır. Elif Şafak da romanlarında, halk hikâyelerinde olduğu gibi aşk ve sabır imtihanlarını kullanır.

“Sorma, âşıkların imtihanından geçiyorum galiba” dedi (A:298).

Kâfi derecede bıçkınlaştığına, nara atarken dizlerinin ve sesinin titremediğine, üzümünü iyiden iyice sararttığına inanılan delikanlı, hemen yediden yetmişe herkesin gözü önünde imtihana tabi tutulurdu (P:89).

Ve işte böyleleri, mal mülk için eşine dostuna halel getirmeyi korkunç bir züll addeden mahalle sakinleri tarafından hemen imtihandan çıkartılırlardı (P:90).

1.2.2. Kuyu Motifi

Hz. Yusuf, kardeşleri tarafından kuyuya atılarak ölüme terk edilmiştir. Yusuf Peygamber’in kuyuya atılma hikâyesi, sonraları halk hikâyelerine konu olmuştur. Şafak da anlatılarında kaynağını Kur’an-ı Kerim’den alan Yusuf ile Züleyha hikâyesinin önemli motifi olan kuyuyu çağrışımsal unsurlarla ortaya koyar:

Mimdarlar, Alikız kuyusu, Kancıklık dehlizi, Şişe-i Rindan olmak üzere, üçü de birbirinden belalı, birbirinden çetrefil üç safhadan geçerlerdi. Alikız kuyusu, içi yarıya kadar gülsuyuyla, yarıya kadar da bezir yağı ile doldurulmuş, geniş ağızlı bir kuyu idi (P:89).

Vakit tamam olduğunda, onlar da sahnedeki yerlerini alır ve kulak tırmalayıcı bir ses kesilirlerdi bu gayya kuyusunda (M:72).

Kuyudan alnının akıyla çıkanlar ise bir gece dinlendikten sonra, ertesi gün en pak, en şık kıyafetlerini giyerek Kancıklık Dehlizi'ne sokulurlardı (P:90).

1.3. EFSANE

Efsane, halk kültürümüzün anonim sözlü ürünlerindedir. Mitler, tarihi ve dini olaylar olağanüstü niteliklere büründürülerek anlatır.

“İlk insanlar, evrenin yaratılışını, görüp yaşadıkları güneşin, ayın ve yıldızların gökyüzündeki hareketlerini, yağmur, rüzgâr gibi doğa olaylarıyla, yaşam, ölüm gibi beşeri olayların nedenlerini bilecek bir düşünceden yoksundular. Bu nedenle bu olayları tanrılara, iyi kötü ruhlara ve bilinmez manevi güçlere bağlarlardı. Her topluluk, her kavim, bir olayın oluşumuyla ilgili bir hayal uydurur ve buna inanırdı. Daha sonraki dönemlerde az çok bir bilince ve düşünceye erişen toplum, uydurup yaşattığı bu hayalî anlatımları çeşitli mitolojik, tarihi ve dini olaylarla besleyerek daha mantıklı ürünler haline getirmiştir. Bu ürünler, başlangıçta bir kişi tarafından söylenmiş olsalar bile zamanla topluma malolmuş ve sözlü gelenekte aktarılırken karşılaştıkları çeşitli sosyal, kültürel, coğrafi ve daha çok dini olayların etkisiyle birtakım değişikliklere uğramışlardır. Bu bağlamda, kaynağını kozmogoni, mitoloji ve eski destan tortularından alan efsaneler, tarihi süreç içerisinde, yukarıda belirttiğimiz etkileşim sonucunda değişip gelişerek, çeşitli olayları konularına dâhil etmişlerdir.” (Aslan 2003: 417).

Efsanelerin bir kısmını eserlerinde kullanan Elif Şafak'ın efsanelere önem verdiğini, bu efsaneleri başarılı bir şekilde kullandığını görmekteyiz.

Halk arasında geniş bir yaşam alanına sahip olan efsaneler, sadece insanlarla ilgili değildir. Elif Şafak da özellikle Mahrem romanında ayçiçeği ve ceviz ağacı ile ilgili efsanelerden söz eder. Yazarın anlattığı ayçiçeği efsanesinde ilkelik-modernizm anlamında hafif bir ironi de sezilir.

Ay Çiçeği: *Ay çiçeği güneşe âşık olunca, gülmekten kırılmış bütün bitkiler. "Güneş gökyüzündeki tahtından bir an bile ayılmaz. Kudretli ve ulaşılmazdır. Sen kim, o kim. vazgeç bu sevdadan," demişler hep bir ağızdan. Ay çiçeği sesini çıkarmamış. Sevdalı gözlerini dikmiş güneşe; bakmış bakmış bakmış. Uzun müddet hiçbir şeyin farkına varmayan güneş, nihayet bir gün, ay çiçeğinin bakışlarını hissetmiş üzerinde. Önce geçici bir heves sanmış ama zamanla yanıldığını anlamış. Ay çiçeği öyle inatçıymış ki, güneş tahtını nereye taşıdıysa, yılmadan usanmadan o yöne çevirmiş başını. Derken bir öğleden sonra, artık bu takipten bıkan güneş sapsarı gazabıyla*

kavurmuş ayçiçeğini. Daha ay çiçeğinin üzerinde simsiyah duman tüterken, insanlar akan etmişler olay mahaline. "Yaşasın!" demiş içlerinden biri. "Şimdi ne güzel çitleriz bu aşkı." Aynı gece televizyonun karşısında acıklı bir aşk filmine gözyaşı dökerken, çitlemişler ayçekirdeklerini (M:90).

Ceviz Ağacı: Gördüğü her şeyi cevizlerinin kabuklarına resmedermiş ceviz ağacı. Kimse bu ağacın altında sevişmek istemezmiş bu yüzden. (M:96).

Elif Şafak, Mahrem romanında kurgusal metin çerçevesinde anlatıların arasına efsane tarzında bazı olayları serpiştirir. Kişi ve mekânlarla ilgili anlatılan bu olaylar, tam olarak efsane olarak kabul edilmese de üslup olarak o türü anımsatır. Aşağıda yer verilen Babil Kulesi, Kör ve Gölge ile ilgili efsanelerde olağanüstülükler dikkat çeker:

Babil Kulesi: İnsanlar Tanrı'ya o kadar çok merak ediyorlarmış ki, onu görebilmek için arşı delen bir kule yapmaya karar vermişler, inşaat tez zamanda yükselmiş. Bütün işçiler uyumla, şevkle çalışmaktaymış. Ama tam da göğün yedinci katının sınırları zorlanırken, Tanrı her işçiye ayrı bir dil vermiş. Artık kimse kimseyi anlayamadığı için inşaat durmuş (M:92).

Kör: Vaktiyle, kubbeleri altın bir şehirde, çok çok yaşlı bir adam yaşarmış. O kadar yaşlıymış ki, ne zaman yağmur yağsa, yüzündeki kırışıklıklara dolan sular günlerce buharlaşmazmış. Yaşının hesabını yapamaz, şu dünyada olan biten hiçbir şeyi yadırgamazmış. Ne de olsa gördüğü her şeyi, daha önce de görmüş (M:159).

Gölge: Bir zamanlar, yaşlı bir tekne ustası yaşarmış, evlerin beyaz, kadınlarınsa siyah giyindiği bir balıkçı köyünde. Herkes onu tanımış ama kimse bilmezmiş ki, yaşlı tekne ustasının gölgesi yokmuş. Uzun yıllar evvel, daha gencecikken, durmadan denize dalar, derinliğin altında neler yattığını görebilmek için derine, daha da derine dalarmış. Bir gün o kadar derine inmiş ki bir daha asla su yüzüne çıkamayacağını anlamış. İşte o zaman gençliğine acıyan deniz ona bir fırsat vermiş. Gölgesi karşılığında canını bağışlamış. Yaşlı tekne ustası o gün bugündür gölgesiz yaşarmış. Sırrını kimseye anlatmazmış. Oysa, evlerin beyaz, kadınlarınnsa siyah giyindiği o balıkçı köyünde, denizde vurgun yiyip de hayatta kalabilen kimsenin gölgesi yokmuş. Ama gölgelerin yokluğu dikkat çekmediği için kimse durumun farkında değilmiş. Herkes kendi sırrını kendine saklayadursun, aslında sır hepsine aitmiş ve bu yüzden de sır değilmiş (M:138).

Türk halk efsaneleri içinde önemli bir yere sahip olan “kesikbaş” ve “taş kesilme” efsaneleri de yazarın “Pinhan” romanında sadece sembolik olarak kullanılır.

Beklediği cevabın kesik başı gümüş bir tepsi içinde ayaklarına atıldı (P:11).

Tuz kesilmedi, ne de taş. (P:66).

Tuz kesilmedi; ne de taş. Ne sitem vardı gözlerinde; ne de yaş (P:230).

Elif Şafak’ın romanlarına baktığımız zaman, özellikle “Mahrem” ve “Pinhan” adlı romanlarında efsanelerden yararlandığını görmekteyiz. Efsaneleri oluşturan öğeleri sıkça kullanan yazar, efsanelerin içerisinde yer alan rivayetlere değinmiştir. Bunun dışında kıssalara yer vermiş ayrıca birçok efsaneyi romanlarında anlatım içerisine serpiştirmiştir. Efsanelerde, tarihi ve dini özelliklere sahip kişilere yer vermiştir. Kullandığı efsaneleri belli bir bölümde toplamamış, yeri ve zamanı geldiğinde kullanmaya özen göstermiştir. Halk kültüründe önemli bir yer tutan taş kesilme motifine sembolik ifadelerle değinen Şafak, efsanelerin büyüdü dünyasından yararlanır. Sonuç olarak yazar, efsaneleri eserlerinde başarılı bir şekilde kullanmıştır.

1.3.1. Kıssa

Kısa hikâyeler olarak bilinen kıssalar, baştan geçmiş bir olayı anlatarak öğüt vermeyi amaçlar. Kıssalardan çıkan sonuçlara ise “kıssadan hisse” diye tabir edilir. Yazar da “Aşk” romanında yer yer bu tür hikâyeciklere yer vermiştir. Yazarın burada yer verdiği kıssalar daha çok tasavvuf ve tekke edebiyatında yer alan sufi ve dervişlerin mistik hikâyeleriyle ilgilidir.

*Bir **abdal** bir şehre gelmiş. Buranın halkı yabancılara hiç güvenmezmiş. “Defol” diye bağırılmışlar dervişe. “ Hiçbirimiz seni tanımıyoruz!” **Derviş** sükûnetle yanıt vermiş: “Ben kendimi tanıyorum ya, önemli olan o, inan olsun, şayet öbür türlü olsaydı, yani siz beni bilseydiniz ama ben kendimi bilmeseydim, daha fena olurdu (A:196) .*

İki seyyah bir şehirden diğerine gidiyormuş. Derken yollarına taşkın bir dere çıkmış. Tam suyu geçecekler, az ötede tir tir titreyen yapayalnız ve gencecik bir kadın görmüşler. Adamlardan biri hemen kadının yardımına koşmuş. Onu sırtına almış, suyu öylece aşmış. Sonra kadını derenin öte yakasında yere bırakıp iyi günler dilemiş. Böylece yollarına devam etmişler. Ancak yolun kalan kısmında öteki seyyahın ağzını bıçak açmamış. Suratından düşen bin parça. Somurttukça somurtuyor. Birkaç saat

böyle surat astıktan sonra suskunluğunu bozup şöyle demiş: "Ne demeye o kadına yardım ettin'? Bir de üstelik ona dokundun. Seni ayartabilirdi! Baştan çıkarabilirdi! Erkekle kadın böyle temas etsin, olacak iş mi! Ayıp yahu! Olmaz, bize yakışmaz!"

Kadını sırtında taşıyan seyyah sabırla gülümsemiş: "İyi de dostum, ben o genç kadını derenin karşısına geçirip orada bıraktım; sen ne demeye hâlâ taşırsın?" (A:260).

Günün birinde adamın teki koşa koşa Sufi'ye gelmiş, nefes nefeseymiş. "Baba erenler, gördün mü? Sokakta bir sürü hizmetkâr tepeleme siniler taşıyor!" Sufi sakin sakin: "Bundan bana ne evlat?" demiş. "Beni hiç ilgilendirmez." "İyi ama o sinileri sizin eve taşıyorlar" demiş adam. Sufi o zaman, "O hâlde bundan sana ne?" demiş. "Seni hiç ilgilendirmez." (A:278).

Dört tüccar boş bir camide namaz kılyormuş. Derken içeri müezzin girmiş. İlk tüccar namazını yarım bırakıp hemen sormuş; "müezzin efendi! Ezan okundu mu? Yoksa vaktimiz var mıydı daha?" ikinci tacir namazını yarım bıraktın, niye konuştun? Şimdi namazın boşa gitti. Haydi, baştan başla bakalım! Bunu duyunca üçüncü tacir müdahale etmiş. "yuh, salak, ne diye onu suçlarsın? Kendi namazına bakacaktın. Bak, seninki de boşa gitti. Dördüncü tacir dayanamamış, kendi kendine mırıldanmış: 'Bak, şu akılsızlara! Üçü de namazlarını zıyan etti. Allah'ım sana şükürler olsun, beni faka bastırmadın, onlar gibi şaşırtmasın.' (A:318).

Vaktiyle bir sufi varmış. Kerameti o kadar enginmiş ki, İsa Peygamber'e bahşedilen nefese sahipmiş. Bu Sufinin tek bir talebesi varmış, Halinden hoşnutmuş. Daha fazla öğrenci, müridim olsun diye hırsları yokmuş. Ne var ki talebesi farklı düşünürmüş. İstermiş ki herkes hocasının izzeti ve kudreti karşısında şaşkına dönsün. Bu nedenle ondan yalvar yakar bir tarikat kurmasını ve pek çok mürit edinmesini istermiş. "Eyvallah" demiş Sufi en nihayetinde. "Madem bu kadar çok istiyorsun yapalım bakalım". O gün pazara gitmişler. Tezgâhlardan birinde kuş şeklinde şekerler satıyormuş. Sufi nefesini üflemiş, bir yel esmiş, şekerden kuşların hepsi can bulmuş, kanatlanıp uçmuşlar. Şehir halkının nutku tutulmuş. Anında Sufi'nin etrafını sarmışlar. Hepsi kapısında mürit olmak için sıraya girmiş. Gel zaman git zaman öyle çok hayran toplamış ki, eski talebesi hocasını doğru dürüst göremez olmuş "Efendim" demiş talebe günlerden bir gün. Çok kalabalık olduk. Bir sürü insan var etrafımızda. Eskiden her şey daha iyiydi bir şey yapın hepsini gönderin ne olur. "Eyvallah" demiş Sufi, "Madem bu kadar çok istiyorsun yapalım bakalım" Ertesi gün Sufi vaaz verirken yellenmiş.

Müritleri bunu çok yadırgamış. İğrenerek oradan uzaklaşmışlar. Geriye bir tek eski talebesi kalmış. Hoca sormuş, talebesi cevap vermiş; “Efendim, ben ilk yel ile gelmedim ki sonuncusu ile gideyim.” (A: 353).

Burada anlatılan kıssalar, tasavvuf mantığı içerisinde, tarikat adabı göz önüne alınarak değerlendirilmektedir. Özellikle Mevlana ve Şems’in yaşamı ile ilgili kıssalarbu bölümde ele alınır.

1.3.2. Rivayet

Halkın söylentilerine dayanan ve uzun yıllar boyunca anlatılan hikâyelere rivayet denir. Rivayetler, bazen anlatan kişi tarafından değişikliğe uğrar.

Halife Harun Reşid’in hikâyesi düştü aklıma. Mecnunun Leyla’yı deli divane sevdiğini duyan halife Leyla’yı pek merak edermiş (A:241).

Evet, ama diyor ki Hasan Sabbah’ın üç sadık kumandanı takipten kaçmayı başarmıştı. Alamud Kalesi’nden gizlice çıkmış ve gittikleri her yere bela götürmeyi ant içmişler. Bunlardan biri Konya’ya gelmiş (A:250).

1.4.MİTOLOJİ

Bütün dünya milletlerinin kullandıkları “**mitoloji**” kelimesi, Yunanca, bir nevi masal, hikâye demek olan (**mythos**) ile söz anlamına gelen **logos** kelimelerinden oluşmuştur.

“Çok eski zamanlarda gelmiş ve yaşamış olan ulusların inandıkları Tanrıların, kahramanların, perilerin, devlerin hayat ve maceralarından bahseden “mit” “mythe” ler ve hikâyelerdir. Aynı zamanda mitoloji; gerçek hayata uymayan bu efsanevi hikâyelerin, masalların nasıl doğduğunu, nasıl geliştiğini, güzelleştiğini ifade ettikleri anlamı, inancı ve bu alanda yetişen bilginlerin düşüncelerini bildiren bir (ilim) dir. Bu mitler bilimi ile uğraşanlara “mitoloğ” yahut “mitolojist” derler.” (Can 2001: 1).

“Mitlerle ilgili araştırmalar yapan bilim dalına “mitoloji” denir. Araştırmacılar tarafından mitin çeşitli şekillerde tanımı yapılmıştır. Mit, geniş anlamıyla dünyanın, insanın ve doğadaki varlıkların kökeni, yaratılışı ve oluşumu ile tanrıların, yarı tanrıların, olağanüstü güçlere sahip insan ve yaratıkların olağan ve olağanüstü nitelikteki öyküsü olarak tanımlanabilir.” (Aslan 2008: 22).

“İsa’nın doğuşundan bin yıl önce; **Homeros**’un devrinde bile Yunan Tapınağı “mabedi” teşekkül etmemiştir. **İlyada** ve **Odissede** Yunanlıların inandıkları Tanrılar ve Tanrıçalar; kendilerine hasredilen efsaneleri, an’anevi vasıfları ve karakteristik fizyonomileriyle; kendilerini gösteriyorlardı. Fakat şairlerin babası sayılan **Homeros** Tanrıların geçmişlerinden ve nereden çıktıklarından hiç bahsetmemektedir. O, sadece **Zeus**’un **Kronos**’un oğlu olduğunu, **Okeanos** ile karısı **Thetis**’in bütün tanrıların ve varlıkların sahibi bulunduğunu, söylemektedir. Sonraları Yunanlılar, inandıkları Tanrıların tarihlerini, onların nasıl ve nereden çıktıklarını aramaya başladılar.” (Can 2001: 5).

Günümüzde birçok yazar, sanatçı, eserlerinde mitolojik öğelerden yararlanmaktadır. Elif Şafak’ın da, kitaplarında mitolojik sembol ve simgelerden yararlandığını görüyoruz. Özellikle Mahrem romanında yazarın kurguladığı “Nazar Sözlüğü” bu yönü ile çok önemlidir. Halk biliminin birçok konusunun detaylı olarak anlatıldığı sözlükte mitolojik öğeler önemli bir yer tutar. Aşağıda koyu renklerle verdiğimiz maddeler *Nazar Sözlüğü*’nden alınmadır.

Pandora: Kutunun içinde ne olduğunu görmek için açınca kapağı, bütün kötülükleri saçmış yeryüzüne... (M:174).

Zıtlık: “Yaratıcı Tanrıça Afrodite” ile yıkıcı tanrı Ares’in yasak aşkını göstermişler. Afrodite ile Ares sadece geceleri buluşup... (M:83).

Bir kuyuya eğilip, bakır bakraçtaki suda kendine bakmış bir zamanlar. “Ne Kadar Güzelim” demiş hayran hayran. “Öyleyse niçin çirkin biri kadar bile mutlu olamıyorum?” (M:54).

Basiliks: Bakışları zehirli, zehiri öldürücü hayvan... Ama en zeki olanları aynadan başka bir şeye gerek duymazdı (M:93).

Efi: Dişi engerek yılanı Ef’ i önce gören gözlerini kaybetmiş. Razyanc ağacına rastladıktan sonra da körlüğünü kaybetmiş. (Evvla gören gözlerini, ardından da görmeyen gözlerini kaybeden Efi’ nin kurtulmuş yüreği her türlü büyüye karşı tılsım addedilmiş.) (M:125).

Fal: Her fal çeşidi geleceği görmek ister. Sadece görmek yetmez; bir de görebildiğine inandırmak gerekir. Örnek: Tanrı Apollon, *Kassandra*’ ya falcılık yeteneği vermişti. Ama *Kassandra* evlenme teklifini geri çevirince Tanrı Apollon, onu “gördüğüne inandıramamakla cezalandırmıştı”. (M:99).

Fames: Hayırsız otlarla, kılıştan keskin buzlarla, asla erimeyen karlarla kaplı uçsuz bucaksız iştah diyarında yaşarmış açlık tanrısı Fames...(M:99).

Lamia: Lamia, kafası insan, bacakları eşek olan bir canavara dönüşmeden önce, güzelliği dillere destan bir kadınmış. Zeus onunla pek çok kez sevişmiş. O da her seferinde Zeus'tan hamile kalmış. Ne var ki kıskanç **Hera** Lamia'nın her yeni doğan bebeğini öldürmüştü. Lamia çocukları yaşayan bütün kadınlardan nefret ediyormuş. Geceleri bu nefretle kıvrandığından uyuyamıyormuş. O zaman da gidip başkalarının çocuklarını kaçırıyor ve yiyormuş. Nihayet **Lamia**'ya acıyan **Zeus** geceleri onun gözlerini çıkarıp, yatağın yanına koymakta bulmuş çareyi. **Lamia** ancak o zaman uyuyabiliyormuş. Gece oldu mu o bir tarafta uyuyormuş gözleri bir tarafta (M:164).

Model: Praksiteles, Fahişe Phryne'ye aşıkta ve yüzyıllar sonra bile insanlar görebilsin diye, onun muhteşem güzelliğini mermerle yonttu (M:168).

Kalipso: İsmi, Yunanca "saklamak" anlamına gelen gelen "kalyptein" filinden türemiş tanrıça.

Jonus: Eski Roma tanrılarında Jonus, biri arkaya biri öne bakan iki ayrı yüze sahipti. Bu sayede hem geçmişi görebiliyordu, hem geleceği...(M:152).

Hümay kuşu hakkında Başkurt ulemasından Taceddin Yalçıkuloğlu XVIII. yüzyılda yazdığı bir eserinde şu efsaneyi anlatıyor: "Diyorlar ki, Hümay kuşu maruf bir kuştur. Kuzgun büyüklüğünde olup **kanat uçları kara, başı yeşil olur**. Yaşadığı yer havadadır. Yumurtasını havada yumurtlar, yavrusunu da havada çıkarır. Diyorlar ki **Hümay bazen yeryüzüne kırk arşın kadar yaklaşır ve geri döner. İşte o zaman bu kuşun gölgesi birinin üzerine düşerse cihanda padişah ola, yahut çok zengin ola...**" (İnan 2006: 37).

"Efsanevi bir kuş olan hümay kuşu, hayat ağacı ve hayat suyu gibi mitolojinin önemli motiflerindedir." (Ögel 2003: 95).

Masalların efsanevi kuşu olup hemen hemen bütün dünya mitolojilerinde kendisine yer bulan Hümay kuşu yazarın kurguladığı sözlükte hem kendi adıyla hem de Anka kuşu ile bağdaştırılır:

Hümay, yeryüzünün ve insanların gözlerinden uzak durmasıyla nam salmış yeşil başlı **Hümay kuşu**, öylesine düşkünmüş ki semaya, yumurtasını havada yumurtlamış. Bazı Hümay kırk arşın kadar yeryüzüne yaklaşıp gölgesini bir insanın üzerine

düşürürmüş. Hümay'ın gölgesi kimin üzerinde görülürse onun sırtı yere gelmezmiş bu esnada (M:148).

Zümrüdüanka: *Gücünü ve güzelliğini hiç görülmemiş, ama hep görülmek istenmiş olmasından alan efsanevi kuş (M:227).*

*Yoksa onların peşinde iz sürüp at koşturarak; dağlar denizler köprüler aşyp **yedi başlı ejderhalara** kılıç mı sallamalıydı? (P:58).*

Morpheus: *Rüyalar tanrısı Morpheus, gece ile uykunun biricik oğludur(M:168).*

Kyklop: *Kykloplar tek gözlü devlerdi. Kocaman mağaralarda yaşar; çobanlık yapıp meyve sebze yetiştirirlerdi. Odysseus ve adamları bir kyklopun mağarasına girdiler. Küp küp peynir, fıçı fıçı su, tulum tulum süt, löp löp et, salkım salkım üzüm buldular. Derken Kyklop geldi. Bir kulağından öbür kulağına kadar uzanan bir kaşın altında, kocaman tek bir gözü vardı. Odysseus'un adamlarından iki tanesini oracıkta yedi. Ertesi gün iki denizciyi daha indirdi mideye ve bu hergün böyle devam etti. Bir gece Odysseus koca Kyklop'u sarhoş etti. Kyklop sarhoş olunca Bir'i iki görmeye başlamıştı. Oysa sadece birtane gözü vardı ve dünyayı çift görmeye alışkın değildi. Bu sayede Odysseus, bunu görmekte zorluk çekmedi (M:163).*

Kur'an'a göre tam Hz. İbrahim' in oğlunu keseceği esnada, Allah gökten bir koç indirmiş ve böylelikle insan kurban etme geleneği ortadan kalkmıştır (M:161).

Bir kuyuya eğilip, bakır bakraçtaki suda kendine bakmış bir zamanlar. “Ne Kadar Güzelim” demiş hayran hayran. “Öyleyse niçin çirkin biri kadar bile mutlu olamıyorum?” (M:54).

Elif Şafak, romanlarında çeşitli mitolojik simge ve sembollere yer verir. Yazar, özellikle Yunan mitolojisinin tanrı ve tanrıçalarının olağanüstü özelliklerinden faydalanır. Bunun yanında doğu mitolojisinin efsanevi kuşları olan Hümay ve Zümrüdüanka'yı da işlevleriyle değerlendirir.

1.5. ŞAMANİZM

Elif Şafak'ın romanlarında Şamanizm unsurları, özellikle “Mahrem” romanında yoğunluk kazanır. Romanda yer alan şaman olma kriterleri tıpkı halk kültüründe yer alan ruh ikizliği kavramı ile paralellik gösterir.

“Şamancıl esrime tekniklerine gelince, bunlar dinler tarihinde ve dinsel budunbilimde tanıklanmış tüm esrime çeşitlerini kapsamaz, dolayısıyla herhangi bir

esrik kişiyi hemen şaman sayamayız; şaman ruhunun bedeninden ayrılarak göğe tırmanmaya ya da yer altına inmeye giriştiğini varsayan özel bir esrimenin uzmanıdır. Şamanın ruhlarla ilişkisini belirtmek için de aynı türden bir ayırım yapmak gereklidir. İlkel ve çağdaş dünyada hemen her yerde ruhlarla (esprits) ya da cinlerle, gerek çarpılma gerek onlara egemen olma şeklinde ilişkiler sürdürebildiklerini iddia eden kişilere rastlanır.” (Aslan 2008: 171).

“Şamanizm, büyüye dayalı bir kabile dini olma özelliği taşımaktadır. Eberhard, Şamanizm’in, Türklerdeki varlığından bahseden ilk delinin 519 yılında Cücenlerden kaldığını söylemektedir. Bu tarihte bir kadın şamanın, güz mevsiminde ovada çadır kurarak yedi gün oruç tuttuğunu ve dualar ettiğini açıklamaktadır. Seyyah İbni Fadlan da Oğuzlardaki bazı kurban törenlerinden ve bunları yöneten ihtiyarlardan söz etmektedir. Ona göre oğuzlar bu ihtiyar Şamanların sözlerini dinlerler ve ona uygun hareketler yaparlardı. Şaman inancına göre evren üç bölümden oluşmaktadır.” (Artun 2005: 85).

Yazar, Şamanizm inancına özellikle Mahrem adlı kitabında değinmiştir. Bu romanda, bir samurla bir çocuğun dans etmelerinden, şaman olma sürecinden ve şaman kıyafetlerinden söz eder. Şaman olma ritüellerinin yapıldığı bir töreni ayrıntılarıyla ortaya koyan Şafak, tıpkı uygulamalarda yer alan ruh ikizliği ve şaman ruhunun ayrıntılarını kaleme alır.

*Dolunayın altında **Şamanlarla** dans ettim. (A:63).*

*...Çirkinler çirkinini, hilkat garibesini, cibilliyet vebali **Samur-Kız'ın hikâyesi** (M:49).*

Deniz kıyısında bunlar olurken biraz ilerde, ters dönmüş bir sepetin içinde henüz kılınmaya başlamamış bir oğlan çocuğu ömrünün en çetin sınavını veriyordu. Henüz kılınmaya başlamamış oğlan çocuğu yerli kabilelerden birine mensuptu ve bu sepetin içinde tam üç gündür bekliyordu. Tam üç gündür sürüyordu bu kör karanlık. Işığı özlediği söylenemezdi. İnsan nasıl ağızındaki yemeğin tadını kaybetmemek için yeni bir şey yemek istemezse, o da gözlerinin en son gördüğü görüntüyü kaybetmemek için yeni bir şey görmeyi istemiyordu aslında...Bütün kabile yas tutuyordu. Artık bir şamanları yoktu. Yaşlılar, ruhu göçen şamanın yerine kardeşinin gelebileceğine inanıyorlardı...Şafak sökerken ateş sönmüş, sepet ortaya konmuştu. Tedirgin gözlerle bakmıştı sepete. Üç gün üç gece sonra bu sepette çıktığında ya bir hiç olacaktı, ya da

yeni şaman...Onu bekliyordu; ruhunun dengi, denginin ruhu olan ziyaretçiyi. Bekledi ziyaretçi bir insan da olabilirdi, bir hayvan ya da ot da. Beklediği ziyaretçi onu insanüstü güçlerle donatıp, tıpkı ablası gibi bir şaman yapabilir ya da tam aksine, haddi olmadan böyle bir işe kalkıştığı için cezalandırabilirdi (M: 56-57)

Yani o hiç de itaatkâr sayılmazdı, büyük büyük büyük dedesi **Samur-oğlan**’ ın aksine (M:71).

Böylece nazar sözcüğü kırk yamalı tek iplikli **şaman kisvesi** gibi olacak (M:86).

...kırk yamalı tek iplikli **şaman kisvesi** gibiydi ayna kırıklarındaki aksi (M:108).

O, artık kabilenin yeni **şamanı**ydı. Ölene değin ne vakit o günü hatırlasa, sepetin içindeyken, bilemediği bir sebepten ötürü, görülmekten ne denli korktuğunu hatırlayacak; gözlerin tılsımını asla hafife almayacaktı. Sibiryayı kemiren zillet soylarını kurutuncaya kadar asırlar boyu bir arada yaşadı. **Şamanların kökleri gökte, dalları yerde** kavi soyağacında, Samur-Kız’ın ismine hiç rastlanmadı (M:220).

Elif Şafak, Şamanizm inancını çeşitli yönleriyle ele almış, yelpazesi geniş ve akıcı anlatımıyla okurun ilgisini çekmiştir.

1.6. TASAVVUF

“Tasavvuf, Vahdet-i vücud inanişine dayanır. Yaratılıştaki sırrı aramaktan doğan bu inanişe göre varlık tektir ve tek varlık Allah’tır. Diğer bütün yaratılmışlar, bunun bilinmesi içindir. Bizim görebildiğimiz her şey, Allah varlığının sıradağlar gibi devamlı görünüşünden başka bir şey değildir.” (Banarlı 1987: 120).

“Tasavvuf, Kur’an ve hadislerde yer alan, insanın mistik yönüne ve gönül terbiyesine işaret eden, maddenin ve dünyanın geçiciliğini işleyen, kalbi davranışları esas alan kaidelerin değişik yorumlarından ibaret bir ahlak ve tefekkür sistemidir.” (Artun 2006: 40).

“Tasavvuf edebiyatı, XIII. asırda Anadolu’da Türkmen halkı arasında yayılmaya başlamıştır. Başlangıcı, Orta Asya’da Yesevîlik tarikatında gördüğümüz bu edebiyat, daha çok, halkın, hatta göçebe halkın malı olan halk zevki, halk ananesiyle meydana gelmiş tasavvufî bir halk edebiyatıdır.” (Banarlı 1987: 325).

Elif Şafak’ın romanlarında tasavvufa ve tasavvuf ile ilgili kavramlara yer verdiğini, tasavvufu kavramlar aracılığıyla kullandığını görmekteyiz. Özellikle “Aşk” romanında Mevlana ve Şems’in hayatlarını ortaya koyarken tasavvuf terimlerinden

faydalanır. Dervişlik, abdallık, sufizm, mürit, mürşit gibi tasavvufi kavramları yerinde ve başarılı kullanan yazarın tasavvuf ilmine vakıf olduğu hissedilir.

*Bir konusu vardı romanın; **Sufizmi**miş! **Mistisizmi**miş! (A:27).*

*... Kalenderiye **derviş**iydi Şems, dilinin kemiği yoktu (A:38).*

*Aralarındaki bağı daha sonraki yüzyıllarda yaşayan **mutasavvıflar** iki ummanın kavuşmasına benzetiler (A:38).*

*Dinle imanla alakası olmayan bir kâfir! İşi saygısızlığa, küfre vardırان bir serkeş, başıbozuk bir **derviş** (A:43).*

*Ama ben farklı bir şey aramıyorum ki! Hakk'ı arıyorum sadece dedim. Benim seferim **Rabb'i** bulma seferidir (A:50).*

*Zamanla öğrendim ki, **vecd hallerinden** başkalarına pek bahsetmemeli (A:60).*

*Hele senin gibi gezgin **abdal** olanlar bütün gün oruç tutup **dua** ede ede güneş başınıza geçiyor kafayı üşütüp serap görüyorsunuz herhalde (A:62).*

*O zamandan beri **gezgin abdalım** (A:62).*

***Dervişlerle şeyhlerle zikir çektim** (A:63).*

*Ne bir **mürşit** ne de **mürit** bulmak peşindeyim (A:63).*

*Gönlü geniş ve ruhu gezgin **sufi** meşreplilerin kırk kuralı (A:63).*

*Mesleği fotoğrafçılık olan bir **sufiydi** (A:66).*

*Dağda bayırda **Allah'ı** arayan bir **abdal** olduğunu söyledi (A:72).*

*...Bir gün gözümü karartıp, cevap verecek oldum. Temizlik ibadet olsaydı Bağdat'taki bütün ev kadınları çoktan **pir** mertebesine ulaşmıştı (A:83).*

*Her Cuma dört yandan sırf **Mevlana'nın Cuma hutbelerini** dinlemeye şehre üşüşürler... (A:98).*

*Ne bir **mürşit** ne de **müritti** aradığı (A:104).*

*Siz **dervişler** habire **hu çekip**, karı kız görünce öcü görmüş gibi kaçmaz mısınız? (A:146).*

*Bu dünyaya boşuna **Âlem-i Kevri Fesadı** yani oluş ve varoluş **Âlemi** denmemiştir. Burada her şey tezatında tezahür eder (A:159).*

Hem yaradılış efsanelerinde hem de tasavvuf edebiyatında önemli bir yer tutan anasır-ı erbaa, Elif Şafak'ın kaleminde sembolik ve çağrışımsal ifadelerle nitelik değiştirir.

Ateş, toprak, rüzgâr ve suyun yanı sıra dünyayı şekillendiren beşinci unsur: (A:182).

Rüzgârın, ateşin, suyun ve toprağın sultanıydı (A:140).

Tasavvufla tanıştığımda Tanrı'nın huzurunda kendime söz verdim. Doğru yoldan ayrılmamak için elimden geleni yapacağıma... Yalnız O'na bırakacağıma yemin ettim (A:187).

*Önümüz sıra dört kapı vardır; **şeriat, marifet, tarikat** ve **hakikat** basamak basamak çıkılır diyorlar (A:193).*

*Konya şehri gezgin **abdalların** uğrak yeridir. Allah'ı arayan türlü türlü nice derviş gelip geçmiştir buradan. Kollarında göz alıcı dövmeler kulaklarında ve burunlarında sıra sıra halkalar boyunlarında borazanlar, boynuzlar taşıyanları da çok gördüm (A:199).*

***Şeriat** der ki; "Senin ki senin, Benim ki benim."*

***Tarikat** der ki; "Senin ki senin, Benimkide senin."*

***Marifet** der ki; "Ne benim ki var nede senin ki."*

***Hakikat**; "Ne sen varsın ne ben." (A:230).*

***Âşıklara** ne cehennemde azap çekme korkusu ne cennette ödüllendirilme arzusu rehberlik eder, onlar sonsuz bir ledün denizde yüzer. **Sufi** taifesi Allah'ı sever (A:231).*

*Sana içindeki boşluğu gösteren bu kişi bir **pir** üstad, arkadaş, yoldaş eş ya da bazen bir çocuk olabilir. (A:240).*

*Sürekli beni, Rumi' yi ve **tasavvuf** yolundaki **sufileri** çekiştirip kötülüyorsun (A:316).*

*...ama bu terkinin mayası **rind mayası**... (A:320).*

***Şems-i Tebrizi** bunu der demez sağ elini yüreğine koyup hepimize hatta bir köşede tepkisiz duran **Şeyh Yasin'** e bile selam durdu (A:322).*

Yazarın Mahrem romanında kurguladığı Nazar Sözlüğü'nde tasavvufi terimlere rastlamak mümkündür:

***Ayn-el yakin**: Tanrı' yı gönül gözüyle görmek anlamına gelen **ayn-el-yakin** üç aşamadan ikincisidir (M:91).*

***Cemal**: Güzellik, Güzel yüz. **Tasavvufta**, Tanrı'nın iyilik ve güzellik şeklindeki tecellisi (M:95).*

Demir, kurşun, bakır ve gümüş... Serbazlık, güzellik, hüsn-i adab ve küfürbazlık... İşte bu **dört hususta**, şimdiye değin kimsecikler Akrep Arif mahallelilerin ellerine **su** dökememiş, onlarla boy ölçüşememişti. (P:88).

Hal böyle olunca aynı **topraktan**, aynı **su** ve **hava** ve **ateşten** yoğrulduklarını görmeye yanaşmıyorlardı (P:141).

Tasavvuf felsefesinin ve yaradılış efsanelerinin önemli motiflerimden olan anasır-ı Erba'a Elif Şafak'ın romanlarında bazen sembolik bazen de işlevsel olarak değerlendirilir. Hava, su, toprak ve ateş yazarın anlatılarında bazen nitelik değiştirerek demir, kurşun, bakır ve gümüş sembolizmine dönüşür.

Bu bab su ahvalin beyan eder ki tabiatı soğuk ve rutubetlidir (P:173).

Bad-ı şahbaz, bad-i berin, bad-ı piçan ve bad-ı pürgü dört ayrı yönden yola çıkıp demir, kurşun, bakır ve gümüş kapılardan içeri girerek serbazlık, güzellik, hüsn-i adab ve küfürbazlık getirirdi (P:212)

Dağ, tepe/ bayır, ova/su ve toprak/ateş ve hava/ senin kokunla yoğrulmuş / buram buram sen kokmakta... (P:227).

Dördüncü halka... Toprak ki siyah bir halka idi... tuttu su ile karıştı. (P:228).

Elif Şafak, özellikle "Aşk" ve "Pinhan" romanlarında tasavvufi unsurlara yer verir. Mevlana ve Şems-i Tebrizi'nin yaşamlarını ele alan Aşk romanı ile bir dervişin yaşamı etrafında gelişen, Pinhan romanında tasavvufi öğeler olay örgüleri içinde değerlendirilir.

1.7. GELENEKSEL TÜRK SEYİRLİK OYUNLAR

1.7.1. Gölge Oyunu (Karagöz) Ortaoyunu ve Diğer Unsurlar

Türkiye'deki halk kültürünün en renkli ve canlı yanlarından biri de "halk tiyatrosudur". Büyük şehirlerde artık yaşama güçlerini yitirmiş olan "Meddah", "Ortaoyunu" ve "Karagöz" gibi eski halk tiyatrosu kolları, vaktiyle Batılı araştırmacıların ve seyyahların da geniş ölçüde ilgilerini çekmişti (Alangu 1993:164).

"Karagöz oyunlarının bazılarının konularının kaynakları masallar, halk hikâyeleri ve tarihi olaylardır. Ancak bu oyunların büyük bir bölümünün konularının kaynağı günlük yaşanmış gerçek olaylar ve kişilerdir. Oyunlarda en dramatik konular bile komedi türüne büründürülerek yansıtılır. Kerem ile Aslı, Tahir ile Zühre gibi

sevgililerin kavuşamadığı, dramatik sonlu halk hikâyeleri, Karagöz perdesinde mutlu sonla biter.” (Aslan 2008: 305).

Elif Şafak, romanlarında gölge oyunlarından kısaca bahsetmektedir. Pinhan ve Mahrem adlı romanlarında, gölge oyunlarına şu şekilde değinmiştir:

*Kurdukları **perdede** sabahlara kadar **hayal oynatan**; en güzel masalları toplayabilmek için şehrin dört bir köşesine dağılıp, kapı kapı dolaşan ve hatta bu uğurda çeyizlerinin en gözde kısımlarını dağıtmaktan geri durmayan...*

Gölge oyunu: Pek çok kültürde mevcut olan gölge oyunu, “gölgeli oyunlar” ve oyunun gölgeleri” olmak üzere iki kısma ayrılır (M:139).

*Sandık, **gölge oyunlarının** sırnaşık çağlarına kulaklarını tıkıyor; omuzdaşlarının laubali ve murai tavırlarından hiç mi hiç hazzetmediğini her fırsatta beyan ediyordu (P:13).*

*İşlemeli bir ceviz sandık vardı. Bir tek o boyundan fazlasına soyunmuyor, **gölge oyunlarına** itibar etmiyordu (P:63).*

Orta oyunu, izleyicilerin çevrelediği bir alan içerisinde, belli bir oyunun oyuncular tarafından doğaçlama olarak oynandığı oyunlardır. Pişekâr ve Kavuklu adlı temel oyuncuların dışında farklı özelliklere sahip olan, Çelebi, Efe, Külhanbeyi, Rumelili, Yahudi, sarhoş, cüce, kambur gibi tipler bulunur. Orta oyununda Kavuklu Karagöz’e, Pişekâr ise Hacivat’a benzer.

“Ortaoyunu ise, eski Bizans’ın “Mimos” oyunu geleneğinin bizde lokalize olmuş ve yenileşmiş bir devamı idi. Açık havada, belli bir konuyu, seyircilerin özelliklerini de hesaba katarak icra eden bu eski halk tiyatrosu türü, bugün artık hayattan çekilmiş durumda. Lakin günümüz televizyonunun getirdiği yeni imkânların, ötekiler gibi, bu “Ortaoyunu”nu da yeniden hayata çağıracağımı ümit ediyoruz.” (Alangu 1993:165).

Elif Şafak romanlarında orta oyununa yüzeysel olarak yer vermiştir. Orta oyunu ile ilgili detaylı bir bilgi vermemiştir.

Meddahlardan hikâye dinledim (A:63).

Hayal perdesinde gösteri yapanlar bile onlardan iyidir (A.321).

Mevlana, sen saygın bir âlimsin, **zenne** değil, müzisyen değil (A:328).

*Bu kavanoz dipli dünya, bin bir **gölge oyunu** oynanan bu parıltılı ve tantanalı sahne, paraya pula, mala makama, ünvana ihtişama aldanıp kanan cins cins oyunuyla doluydu (A:305).*

Bin kadına bir seyirlik dünya sunacaktı (M:47)

Seyirlik bir dünya sunacaktı binlerce kadına (M:48).

Yılanbazdan sonra Kınar Hanım çıkardı, kuklalarıyla birlikte. On parmağında on küçük kukla vardı (M:70).

Belli ki oyun sona eriyordu. Bu gidişle çok yakında çanak çömlek patlayacaktı (M:188) .

Üç top vermişlerdi eline. Taşları atıp da düşürebildiği takdirde kukla onun olacaktı (M:188).

Pinhan umudunu yitirip kahvehaneden ayrılırken, elinde tuttuğu ve kılıktan kılığa soktuğu mendille terini silen meddah ilk hikayenin sonuna varmıştı.; iyilik eden iyilik, kötülük edense kötülük bulurdu (P:143).

Yılanbaz sırasını savıp, orta yere meddah çıktığında Pinhan birden kendine geldi (P:143).

Elif Şafak, geleneksel Türk seyirlik oyunlarından Karagöz ve orta oyunu başta olmak üzere, yapıtlarında tiyatro ile ilgili birçok öğeye yer vermiştir. Pinhan, Aşk ve Mahrem adlı romanlarında bu öğelere rastlamaktayız.

1.8. KALIP SÖZLER

1.8.1. Deyimler

“Deyim, sözlük anlamıyla anlatıma akıcılık, çekicilik katan çoğunun gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan, genellikle de birden çok sözcüklü dil ögesi, kalıplaşmış söz topluluğudur. Deyim, bir kavramı kendine özgü bir kalıp içinde, çekici ve hoş bir anlatımla dile getirir” (Püsküllüoğlu 2004:7).

Elif Şafak’ın incelediğimiz eserlerinde deyimler çok sık kullanılmıştır. Yazar, kalıp sözlerden deyimleri anlatıma canlılık, içtenlik ve zenginlik katmak amacıyla kullanmıştır. Burada tespit ettiğimiz deyimleri alfabetik sıraya göre sıralayacağız:

Abayı yak- (A:249).

Abluka altına al- (M:19).

Acısını çıkar- (M:163).

Açık ara- (M:150).

Ağız dalaşı yap- (A:303).

Ağız dalaşına gir- (A:323).

- Ağrına git- (SS:209).*
- Ağzı açık kal- (A:361,M: 181,297).*
- Ağzı bozuk ol-(M:37).*
- Ağzını ara- (A:326).*
- Ağzını bıçak açma- (P:87, P:212, A:303).*
- Ağzının payını ver- (P:204).*
- Ahı git- vahı kal- (P:84).*
- Akıl danış- (P:142,161).*
- Akıl erdir- (M:183).*
- Akıl sır erdir- (M:67,219, P:99).*
- Akıllarını başlarına getir- (A:40).*
- Aklı başından uç- (A:277).*
- Aklından geç- (P:179).*
- Aklından geçenleri oku- (P:179).*
- Aklını başına topla- (A:43 M:40).*
- Aklını başından al- (A:147).*
- Aklını oynat- (M:126).*
- Alıcı gözle bak- (M:150).*
- Alın teri dök- (A:144).*
- Ali cengiz oyunu oyna- (M:144).*
- Allak bullak ol- (SS:174, A:206).*
- Allak bullak et- (A:315).*
- Allayıp pulla- (M:214).*
- Alnının akıyla çık- (P:90).*
- Alt üst ol- (P:198).*
- Alttan al- (A:238).*
- Apar topar çık- (A:372).*
- Aralarından su sızma- (A:313).*
- Ardı arkası kesilme- (P:183, M:138).*
- Arkadan vur- (P:168).*
- Arkasını dön- (A:209).*
- Aslını astarını öğreneme- (P:200).*

- Aşka gel- (A:166).*
- Ateş bas- (A:173 M:19).*
- Avazı çıktığı kadar bağır- (A:133 M:175).*
- Ayağımızı kaydır- (A:317).*
- Ayağına git- (P:149).*
- Ayağınını kaydır- (M:151).*
- Ayak bas- (A:133).*
- Ayak uydur- (M:91).*
- Ayakaltında dolan- (P:182).*
- Ayaklarına kara sular in- (A:352).*
- Ayaklarına kapan- (P:141).*
- Aylak aylak dolaş- (M:135).*
- Aynı aşa iki kere kaşık salla- (P:31).*
- Aynı kefeye kon- (A:309).*
- Ayyuka çık- (P:203).*
- Azat et- (M:71).*
- Badireler atlat- (P:202).*
- Bağrına bas- (P:92).*
- Bamteline bas- (A:259).*
- Bardağı taşıran son damla ol-- (A:374,M:94).*
- Bardaktan boşanırcasına yağmur yağ- (M:116).*
- Bas bas bağır - (M:102).*
- Basireti bağlan- (A:265).*
- Baston yutmuşsa benze- (M:19).*
- Baş tacı edil- (M:43).*
- Başgöz et- (P:179).*
- Başköşeye otur- (SS:44).*
- Başlarının üstünde tut- (P:184).*
- Bayram yeri gib ol- (P:220).*
- Bel ver- (A:284).*
- Belini bük- (P:26).*
- Bembeyaz kesil- (A:161).*

- Bereket yağdır- (P:180).*
- Beş para etme- (A:323).*
- Beti benzi at- (A:253,314, M:129, SS:202).*
- Bezi benzi kül kesil- (P:25).*
- Bıçak kemiğe dayan- (A:193).*
- Bıyıkları yeni terle- (A:249).*
- Biçilmiş kaftan ol- (M:88).*
- Bir dediğini iki etme- (A:279, P:165, 205).*
- Bir eli yağda bir eli balda ol- (A:237, A:402).*
- Bir kalemde harca- (SS:202).*
- Bir kulağından gir-, diğerinden çık- (A:43).*
- Bire bin kat- (M:35, P:187).*
- Bire bin katarak anlat- (A:322).*
- Birinin ipiyle kuyuya in- (P:186).*
- Boğazına bir şey düğümlen- (A:217).*
- Bol keseden konuş- (A:257).*
- Boncuk boncuk ter birik- (M:228).*
- Boncuk boncuk ter dök- (M:66).*
- Boncuk boncuk terle- (P:144).*
- Boş boş bak- (SS: 295).*
- Boş bulun- (P:145).*
- Boy ölçüş- (P:88).*
- Boynun borcu ol- (P:189).*
- Boyun eğ- (M:131, P:160).*
- Boyun kıvrır- (P:95).*
- Bozuk çal-(A:329).*
- Bön bön bak- (M:21)*
- Bu işte parmağı ol- (P:175).*
- Buluttan nem kap- (A:42).*
- Burnu bile kanama- (M:186).*
- Burnundan solu- (SS:168).*
- Burnunu sok- (A:163).*

- Burnunun dibini dahi görme- (M:182).*
- Burnunun direği sızla- (P:147).*
- Burun buruna gel- (M:202).*
- Burun buruna gel- (M:95, SS: 298,84).*
- Burun kıvrır- (M:163 SS: 303).*
- Burun kıvrabil- (SS: 303).*
- Buz kes- (M:41).*
- Bükemediği eliöp- (M:151).*
- Can at- (A:136,M:210,P:93).*
- Can kulağıyla dinle- (A:102).*
- Canına tak et- (P:29).*
- Canından bez- (M:127).*
- Canla başla sahip çık- (P:87).*
- Cebini doldur- (A:138).*
- Ciyak ciyak bağır- (M:224).*
- Çar çur et- (A:305).*
- Çatır çatır ye- (P:207).*
- Çekip çevir- (A:241).*
- Çığrından çık- (A:274).*
- Çiçek gibi kuru- (P:229).*
- Çiğ süt em- (P:168).*
- Dalga geç- (A:164).*
- Dananın kuyruğunu kopart- (P:91, SS:170).*
- Dar günler geçir- (P:28).*
- DeFTERini dür- (A:41).*
- Deliye dön- (P:193).*
- Delik deşik et- (M:109, M:115).*
- Demini sür- (P:87).*
- Demir at- (A:210).*
- Derin bir iç çek- (A:175, SS:175, P:29).*
- Derinlere kök sal- (A:35).*
- Dert yan- (SS:208, M:177).*

- Destur al-* (A:133).
- Devede kulak ol-* (A:20).
- Dışa vurma-* (M:210).
- Didik didik incele-* (A:211).
- Dikkatle süz-* (M:184).
- Dil dök-* (P:230).
- Dili dönme-*(M:106).
- Dilediği kıvama getir-* (P:105).
- Dili çözüml-* (M:178, A:268, SS:197).
- Dili damağına yapış-* (A:392).
- Dili kilitlen-* (A:217).
- Dili lal ol-* (P:151).
- Dili sivril-* (M:131).
- Dili tutul-* (P:195, M:149).
- Dili çözüml-* (SS:197).
- Diline kilit vur-* (P:96).
- Dilini çözme-* (A:116).
- Dilini tut-* (M:117).
- Dilini tutama-*(M:78).
- Dillere destan ol-* (M:164).
- Diş bile-* (P:228).
- Dişine göre bul-* (P:155).
- Dişini sık-* (A:221).
- Dişleri kamaş-* (M:19).
- Dişinin kavuğına bile sığma-* (M:69).
- Dişinin kovuğunu doldur-* (A:252).
- Dizlerini korkudan titret-*(M:135).
- Dizlerinin bağı çözüml-* (A:173).
- Dobra dobra konuş-* (A:241).
- Dolduruşa getir-* (P:212).
- Dört bir yanına yayıl-* (P:166).
- Dört dönmeye başla-* (M:129).

- Dört dörtlük ol- (A:306).*
- Dört gözle bekle- (P:183).*
- Dörtnala git- (A:203).*
- Dövüne dövüne ağla- (M:180).*
- Dudak бүк- (M:150).*
- Durduk yere hır güр çıkart- (P:91).*
- Durgun suları bulandır- (A:169).*
- Dut yemiş bülbül gibi sus- (A:314).*
- Ekmek mushaf çarp- (M:23).*
- El ayak çek-- (M:39).*
- El koy- (M:11).*
- El üstünde tut- (M:43).*
- Ele avuca sığma- (A:207).*
- Eli ayağı birbirine dolaş- (A:274).*
- Eli ayağına dolaş- (A: 340).*
- Eli kolu bağlan- (P:148).*
- Eli maşalı ol- (M:39).*
- Eli ayağı titre- (M:98).*
- Eli işte, gözü oynaşta ol- (A:229).*
- Eline su dökeme- (M:13).*
- Elini eteğini öp- (P:199).*
- Elini mümkün olduğunca çabuk tut- (P:200).*
- Ellerine su dökeme- (P:88).*
- Ellerini kana bulama- (A:41).*
- Ensesi kalın ol- (P:201).*
- Eşek sudan gelinceye dek döv- (A:299).*
- Eti sizin kemiği benim de- (A:361).*
- Evlerine kapan- (M:50).*
- Faka bas- (P:168).*
- Feleği kendi çemberinde kıstır- (M:42).*
- Fellik fellik ara- (M:19).*
- Fena kıstır- (P:168).*

- Fıldır fıldır dön- (M:107).*
- Fırsat kolla- (P:162).*
- Fısıf fısıf bir kenarda konuş- (SS:172).*
- Fısıf fısıf konuş- (M:186).*
- Fil gibi acık- (M:27).*
- Galeyana gel- (A:162).*
- Gaza gel- (M:11).*
- Gık çıkarma- (A:271).*
- Göbek at- (M:12).*
- Göğsü sıkış- (M:14).*
- Göklere çıkar- (P:89).*
- Gökten zembille in- (A:206).*
- Gönlü ak- (P:151).*
- Gönlü razı ol- (M:179).*
- Gönlünü al- (M:86).*
- Gönlünü fena kaptır- (P:166).*
- Gönlünü hoş tut- (A:270).*
- Gönlünü kaptır- (A:249).*
- Gönlünü okşa- (P:99).*
- Gönül el verme- (P:122).*
- Gönül kır- (P:160).*
- Görüp geçir- (A:359).*
- Göz at- (P:83, A:80).*
- Göz göze gel- (M:192).*
- Göz gözü görme- (P:30, M:222).*
- Göz hapsinde tut- (SS:52).*
- Göz kamaştır- (P:212).*
- Göz kırp- (P:31).*
- Göz ucuyla bak- (SS:175, M:196).*
- Gözden irak ol- (M:121).*
- Gözden kaybol- (P:57, SS:223).*
- Gözü fal taşı gibi açıl- (M:106)*

- Gözleri kan çanağına dön- (M:179, A:269).*
- Gözleri ağzı mühürlü ol- (P:178).*
- Gözleri dön- (A:41).*
- Gözleri faltaşı gibi açıl- (M:10, M:152, SS:182, A:153, P:145).*
- Gözleri fıldır fıldır dolan- (P:82).*
- Gözleri yuvalarından fırla- (A:39, P:100).*
- Gözlerinden oku- (M:210).*
- Gözlerine mihla- (P:221).*
- Gözlerini aç- (SS:111).*
- Gözlerini alama- (P:179).*
- Gözlerini yüzüne dik- (A:174).*
- Gözlerinin ferî sön- (A:263).*
- Gözü açık git- (M:77, M:107).*
- Gözü doymuş, gönlü genişle- (A:211).*
- Gözü gibi bak- (A:214).*
- Gözü gibi sakın- (A:211).*
- Gözü gönlü aç- (M:158).*
- Gözü kara ol- (SS:168).*
- Gözünü karart- (A:83).*
- Gözünü kamaştır- (SS: 298).*
- Gözünü korkut- (A:40).*
- Gününü gün et- (P:207).*
- Gürül gürül ak- (M:115, P:177, P:181).*
- Haddini aş- (SS:87).*
- Haddini bildir- (A:324).*
- Hali vakti yerinde ol- (P:179, SS:273).*
- Harıl harıl çalış- (M:26, M:85).*
- Hayra yor- (A:80).*
- Hep bir ağızdan konuş- (P:97).*
- Her telden çal- (M:109).*
- Her gaflette bir musibet ve her musibette bir alamet gerek- (M:36).*
- Her türlü zorluğa göğüs ger- (A:376).*

- Heyheyleri tut- (M:25).*
- Horul horul uyu- (P:182).*
- Huy edin- (P:168).*
- Huyunu suyunu bil- (SS:175).*
- Hüngür hüngür ağla- (M:107).*
- Islah ol- (P:178).*
- Işık tut- (A:254).*
- İç çek- (P:102, SS:175).*
- İç geçir- (P:187).*
- İçeri doluş- (M:222).*
- İçi cız et- (SS:54, SS:100).*
- İçi dışına çık (M:179).*
- İçi gıdıklan- (M:11).*
- İçi içine sığma- (A:152).*
- İçi içini ye- (M:144).*
- İçi cız et- (SS:100).*
- İçine sin- (SS:44).*
- İçin için sevin- (M:107).*
- İçine at- (A:251).*
- İçine kurt düş- (P:85).*
- İçi ferahla- (M:24).*
- İçini kemir- (SS: 210).*
- İçine sinme- (M:31).*
- İçine su serpmek- (P:225).*
- İçlerini bürk- (P:27).*
- İçli dışlı ol- (A:181).*
- İçli içli öt- (P:229).*
- İçli içli söyle- (P:27).*
- İflah olma- (M:23).*
- İki çift laf etme- (M:162).*
- İki dirhem bir çekirdek ol- (M:105, P:220).*
- İki eli yakasında ol- (A:83).*

- İki yakayı bir araya gelme- (A:44).*
- İnim inim inle- (A:139, M:168).*
- İnsafa gel- (SS:258).*
- İntizar et- (P:87).*
- İpin ucunu kaçır- (M:25).*
- İşinin başından aşkın ol- (A:363).*
- İşin içinde bit yeniği ol- (P:96).*
- İşin içinden çık- (M:144).*
- İşleri rast git- (P:104).*
- İşleri sarpa sar- (P:144, A:235).*
- İştahı kabar- (M:25).*
- İtibarı iki paralık ol- (A:335).*
- İyi gününe denk gel- (P:180).*
- Kabına sığma- (P:29).*
- Kadeh yuvarla- (P:157).*
- Kaderine boyun eğ- (SS:123).*
- Kadir kıymet bil- (P:176).*
- Kafa kafaya ver- (P:149).*
- Kafa yor- (M:39).*
- Kafanın tepesi at- (M:78).*
- Kafasında kırk tilki besle- (P:77).*
- Kafayı üşüt- (A:62).*
- Kâh satmak kâh akıl danış- (P:123).*
- Kalbi küt küt at- (M:111).*
- Kalbi yerinden oynacak gibi ol- (A:173).*
- Kan çanağına dön- (P:29, M:149).*
- Kan ter içinde bırak- (P:160).*
- Kan ter içinde kal- (SS:14, M:100, M:176, P:104, P:160, P:169, P:196).*
- Kana kana iç- (M:103).*
- Kanı çekil- (A:161, A:192, P:229).*
- Kanı don- (A:372).*
- Kanı kayna- (P:182).*

- Kapı dışarı edil-* (M:140).
- Kara haberi işit-*(P:99).
- Karnı burnuna var-* (A:154).
- Karnı tok sırtı pek ol-* (P:147, A:237).
- Karşısına dikil-* (M:116).
- Kaşı gözü oyna-* (A:41).
- Katır inadı tut-* (M:105).
- Kellesini koltuğuna al-* (P:31).
- Kem bak-* (M:150).
- Kenarda kıyıda kal-* (P:94).
- Kendi yağlarında kavrul-* (P:199).
- Kendini parala-*(M:163).
- Kendini sal-* (A:169).
- Kesenin ağzını aç-* (M:37).
- Kestirip at-* (A:44).
- Kıkır kıkır gül-* (A:164, M:88, M:165).
- Kılıf hazırla-* (A:301).
- Kına yak-* (M:12).
- Kıs kıs gül-* (P:180).
- Kıvrınmaya başla-* (P:218).
- Kıyıda köşede kal-* (M:214).
- Kızarıp köpür-* (M:155).
- Kızılca kıyamet kopar-* (M:8).
- Kızılçık sopasını çıkar-* (M:43).
- Kol kanat ger-* (P:96, A:373).
- Koruyup kolla-* (A:250).
- Kök sal-* (A:249).
- Körü körüne inan-* (M:47).
- Kös kös uzaklaş-* (A:259).
- Kul ol-* (A:305).
- Kulağına git-* (P:184).
- Kulak asma-* (M:78, P:149, M:123).

- Kulak hırsız ol- (P:149).*
- Kulak hırsızlığı yap- (P:93, P:98).*
- Kulak kabart- (P:116, P:140, P:194, SS:226).*
- Kulak kesil- (A:200).*
- Kulak misafiri ol- (A:166).*
- Kulak tırmala- (M:71, P:198).*
- Kulak ver- (SS:249).*
- Kulaklarına inana- (A:322).*
- Kulaklarını havaya dik- (A:82).*
- Kulaklarını tıka- (P:218).*
- Kuş sütünü eksik etme- (P:166).*
- Kuyusunu kaz- (A:229).*
- Kuzu kuzu bekle- (A:315).*
- Küçük dilini yut- (A:246, A:308).*
- Küplere bin- (P:155).*
- Laftı dolandır- (A:336).*
- Laftı gediğine koy- (A:309).*
- Lak lak et- (A:316).*
- Lamı cimi kalma- (A:324).*
- Leke düş- (A:293).*
- Lıkır lıkır iç- (M:126).*
- Lime lime et- (P:227).*
- Lime lime ol- (M:186).*
- Lokmaları boğazlarına dizil- (P:184).*
- Meydan oku- (SS:123).*
- Mırıl mırıl konuş- (M:26).*
- Midesi kazın- (M:170).*
- Muhabbete taş koy- (P:155).*
- Mürekkep yala- (A:141).*
- Nam sal- (M:148).*
- Namı yürü- (P:166).*
- Namını okut- (P:87).*

- Ne etliye ne stliye bulaş-* (A:237).
- Ne idięi belirsiz ol-* (A:205).
- Ne yardan ne de serden ge-* (P:98).
- Nefes nefese kal-* (M:80, M:126, M:197, SS:167, P:100).
- Nuh deyip peygamber deme-* (P:149, P:165, M:182).
- Numara yap-* (A:285).
- Nutku tutul-* (M:125, M:133, M:135, SS:186, SS:211).
- Nutuk at-* (SS:173).
- Ocağı başına yıkıl-* (A:146).
- Ocağınıza incir ağacı dik-* (A:238).
- Oęuna oęuna ağla-* (M:179).
- Ok yaydan ık-* (P:166).
- Okkalı kfrler et-* (M:93).
- Olduğu yerde kal-* (SS:167).
- Omuz silk-* (A:207).
- Omuz ver-* (P:99).
- Omuzları ök-* (A:263).
- Omuzlarına başka sorumluluklar ykle-* (SS:63).
- Ortalığı birbirine kat-* (M:163).
- Ortalıkta fink at-* (A:191).
- d kop-* (P:184, A:216).
- d patla-* (SS:221, A:164).
- fkeden kplere bin-* (A:235).
- lse gam yeme-* (P:168).
- Pabucu dama atıl-* (M:45).
- Pabuları damda ara-* (M:110).
- Paası sıkışıver-* (P:144).
- Paldır kldr in-* (M:178).
- Paldır kldr ık-* (SS:230).
- Paldır kldr yuvarlan-* (M:209).
- Parmağı ol-* (P:175).
- Parmağında oynat-* (A:249).

- Patır patır yere dökül-* (M:178).
- Paytak paytak yürü-* (M:205).
- Pestili çık-* (P:96).
- Peşin hükümlü ol-* (A:277).
- Pılını pırtını topla-* (P:83, P:203).
- Pınarın başını tut-* (M:47).
- Pireyi deve yap-* (A:42, A:249).
- Pür dikkat dinle-* (SS:176).
- Pür dikkat kesil-* (M:149).
- Rezil rüsva ol-*(A:372).
- Ruhu duyma-* (P:88).
- Ruhu şad ol-* (P:183).
- Rüyalarına gir-* (A:39).
- Sabrı taş-* (SS:115, A:250).
- Sallana sallana git-* (SS:31).
- Salya sümük ağla-* (M:187).
- Salya sümük yalvar-* (M:93).
- Sarıp sarmala-* (P:171).
- Sarmaş dolaş ol-* (M:93).
- Sataşmaya kalk-* (P:155).
- Satır satır silin-* (M:104).
- Sazı eline al-* (SS:113).
- Sere serpe uzan-* (M:175).
- Sırılısıklam ol-* (M:179).
- Sırta kadem bas-* (M:45, P:71, M:220, A:125).
- Sırrını ağyara ver-* (P:155).
- Sırtı yere gelme-* (M:148).
- Sırtını yasla -* (A:23).
- Sızım sızım sızla-* (M:36, P:163).
- Silip süpür-* (M:181, A:236).
- Sinekten yağ çıkar-* (M:42).
- Sinirden eli ayağı titre-* (M:229).

- Son nefesini ver- (P:94).*
- Söz geçireme- (P:162).*
- Su yüzüne çık- (A:168, A:312).*
- Subaşını kesmiş harami gibi dikil- (M:44).*
- Suları bulandır- (SS:170, A:222).*
- Sulu göz ol- (A:25).*
- Surat as-(P:193).*
- Suratı buruş- (P:97, P: 141,P:182).*
- Suratından bin parça düş- (SS:83).*
- Sus pus ol- (M:297, P:223).*
- Sütten çıkmış ak kaşık ol- (A:300).*
- Şapka çıkar- (A:279).*
- Şen şakrak gül- (A:245).*
- Şeytanla bir ol- (M:179).*
- Şeytana pabucunu ters giydir- (M:42).*
- Şıpır şıpır damla- (P:201).*
- Şifa niyetine iç- (P:227).*
- Tabana kuvvet tırman- (M:36, M:104).*
- Tadı tuzu kalma-(A:155).*
- Tanık ol- (M:219).*
- Taş kesil- (A:54).*
- Taş üstünde taş, omuz üstünde baş kalma- (A:236).*
- Tatlı dille konuş- (P:166).*
- Tav ol- (P:152).*
- Tek nefeste dibini bulma- (P:97).*
- Temcit pilavı gibi ısıt- (M:12).*
- Tepeden bak- (P:93, A:170).*
- Tepeden tırnağa karalar kuşan- (A.72).*
- Tepeden tırnağa ürper- (P:99, M:133).*
- Tepesi at- (A:248).*
- Ters ters bak- (P:187).*
- Tıptış tıptış geri getir- (M:36).*

- Tir tir titre-* (M:70, M:117, P:11, P:160).
- Toz duman ol-* (A:212).
- Toz kondurma-* (A:288).
- Tutuğunu kopar-* (SS:253).
- Tuzla buz et-* (M:78).
- Tuzları kuru ol-* (P: 79).
- Tükürdüğünü yala-* (SS: 200).
- Tüy gibi hafifle-* (P:159).
- Tüyleri diken diken ol-* (A:208, A:334, M:132, A:392, A:43, SS:112).
- Ucunu bucağını görme-* (M:209).
- Ununu eleyip eleğini duvara as-* (SS:189, A:359).
- Uslu uslu bekle-* (SS:258).
- Uykularını delik deşik et-* (A:39).
- Uzakları yakın, olmazları olur et-* (SS:181).
- Üstüne titre-* (P:166).
- Üzerinden çok sular geç-* (SS:201).
- Üzümünü yemek, bağına sorma-* (A:41).
- Veryansın et-* (P:200).
- Vıdı vıdı konuş-* (M:106, M:132).
- Yaka paça çıkartıl-* (P:130).
- Yaka paça uzaklaş-* (M:148).
- Yaka paça dışarı at-* (A:172).
- Yakasına yapış-* (P:195).
- Yakasını bırak-* (M:133).
- Yakayı ele ver-* (A:242).
- Yan çiz-* (M:149).
- Yana yakıla anlat-* (M:106, A:132).
- Yaprak kııldama-* (M:190)
- Yaralarına merhem ol-* (P:227).
- Yarım bırak-* (A:318).
- Yarımağız teşekkür et-* (M:177).
- Yaşlı adamı sille tokat döv-* (M:159).

- Yataklara düş-* (SS:285).
- Yorgan döşek yat-* (SS:285).
- Yaygara kopar-* (P:101).
- Yedi düvele nam sal-* (P:89).
- Yediği önünde yemediği ardında ol-* (M:43, P:179).
- Yemedен içmeden kesil-* (M:34).
- Yer yerinden oyna-* (M:8).
- Yerden yere vur-* (A:314).
- Yerin dibine geç-* (M:76, P:90).
- Yerin dibine sokup küçük düşür-* (A:324).
- Yerle yeksan et-* (A:298).
- Yerlere saç-* (P:223).
- Yıkayıp pakla-* (M:214).
- Yol yordam bilme-* (P:166).
- Yoldan çık-* (A:192).
- Yoldan çıkar-* (A:146).
- Yollara düş-* (P:230).
- Yoluna baş koy-* (A:259).
- Yolundan et-* (P:198).
- Yorgan döşek yat-* (SS:285).
- Yufka gibi ol-* (A:173).
- Yufka yürekli ol-* (P:94, A:231).
- Yumuşak başlı ol-* (A:238).
- Yusuf yanaklı, Azra surathlı ol-* (P:186).
- Yüreği ağzında yaşa-* (A:360).
- Yüreği daral-* (P:47).
- Yüreği eri-* (A:252).
- Yüreği güm güm at-* (P:162).
- Yüreği kazan kaldır-* (SS:181).
- Yüreği körel-* (M:131).
- Yüreği küt küt at-* (P:150).
- Yüreği pır pır et-* (M:225).

- Yüreği sıkış-* (P:198, A:102).
Yüreğine in- (SS:258).
Yüreğini dağla- (A:257).
Yüreği daral- (P:47).
Yüreği karar- (A:208).
Yürek dağla- (A:336).
Yürek iste- (P:117).
Yüreklere ağzına getir- (P:189).
Yüzlerini güldür- (P:28).
Yüzü asıl- (SS:132).
Yüzünden kan çekil- (A:39).
Yüzüne vur- (P:203).
Yüzünü as- (SS:132).
Yüzünü güldür- (P:179).
Yüzüstü kapaklan- (M:163).
Zamanla durul- (P:178).
Zehrini akıt- (P:162).
Zıncı diye dur- (A:319).
Zırnık koklatma- (M:187).
Zıvanadan çık- (P:166).
Zil zurna sarhoş ol- (A:166).

1.8.2. Argo

Argo, daha çok kişilerin öfke anında söylediği ve karşıdaki kişiyi küçük düşürecek sözlerdir. Argo, yöreden yöreye, gruptan gruba, ülkeden ülkeye değişiklik gösterir. Argo unsurunun daha iyi anlaşılması bakımından yapılan tanımlamalara kısaca değineceğiz.

“Argo denilince, daha çok kültürsüz, aşağı tabakaya mahsus kaba saba, küfürlü ve müstehçen konuşma dili hatıra gelir. Her dilde argo kelime ve deyimler bulunur. Türkçede eski İstanbul tulumbacı ve külhanbeylerinin argoları meşhurdur. Argonun esası, dilde var olan, başka dillerden alınan veya uydurulan kelimelere özel anlamlar yükleyerek kullanmadır; hırsızlamak yerine araklamak, yürütmek; aldırış etmemek

yerine takmamak; değersiz, bayağı yerine kitipiyos gibi.” (Yeni Türk Ansiklopedisi 1985: 174–175).

Elif Şafak’ın incelediğimiz eserlerinde de yörelere ve kişi özelliklerine uygun argolar kullanılmıştır. Yazarın eserleri özel dil olarak da bilinen argo bakımından zengin bir yapıya sahiptir. Özellikle Aşk romanı bu bakımdan zengindir, diyebiliriz.

Ayyaşların ne zaman ne yapacağı belli olmazdı (A:42).

Adam sızmış kalmıştı masada. Herifi uyandırıp yaylanmasını söyleyecektim; ama son anda vazgeçtim (A:42).

O yüzden bana çakal kafa derler (A:43).

Kime diyorum ulen! (A:48).

...Dinle imanla alakası olmayan bir kâfir! İşi saygısızlığa, küfre varduran bir serkeş, başıbozuk bir derviş (A:43).

Bak hele şu insan müsveddelerine! (A:51).

... Git yakala mendeburu! (A:83).

David’in bunu nasıl kotardığını bilemiyordu ya sürekli başka kadınlarla özellikle de bu genç sekreteriyle kırıştırdığı düşünülecek olursa... (A:91).

Sabahtan akşama kadar eşek gibi çalışmaya alışkındım. (A:120).

Esnaf dükkân kapılarında kıskışlar, uğursuzluk getirmeyelim diye kovar kovalar, hamile kadınlar başlarını çevirir (A:137).

... Ramazan bitmeden muhakkak bir hayır yapmanın telaşıyla elimize ya yiyecek ya mangır tutuştururlar, üç beş kuruş da olsa (A:138).

Çok geçmeden kaseme birkaç mangır düştü (A:139).

...Hadi tıpış tıpış yaylan! (A:146).

...Kitap gibi okuyorsun öyle mi? Diye tısladı kerhane sahibi. (A:147).

Haspa tutturdu gül yetiştirelim diye (A:147).

Kendi çam yarması bir adamdı (A:152).

Orostopollar ne zamandan beri camiye vaaz dinlemeye gider oldu? (A:152).

Yanında it gibi sadakatle çalıştığım için (A:152).

Hemavaz bağırıldılar: Kaltak! Soysuz! (A:162).

Meraklanma Ayyaş Süleyman! (A:164).

Kıkr kıkr gülme sesleri yükseldi... Benimle dalga geçtiğini gördüm. Bak şu zibidilere! (A:164).

... İkiside takılıp yere **kapaklandılar** (A:164).

Eğlenmeyi bilmeyen, habire okuyan **ineğin tekiydi!** (A:170).

Seni pis **kaltak!** (A:176).

Benle **dalgamı geçiyorsun**, seni **aşağılık herif!** (A:179).

“Ulan **deyyus!**” (A:180).

... Mücrimler ortalıkta **fink** atamasınlar diye... (A:191).

Sade suya **tirit** bahane! (A:193).

Kâfir Olsun, **fasık** olsun, **hizaya getirecek** çok insan var, Çok! (A:195).

Şu **çapulcu** dervişe bu kadar zaman ayırıp sevdiklerinize nasıl arkanızı dönersiniz? (A:209).

Hızla değiştim, çirkinleştim, çirkinleştim ve en nihayetinde **dibe vurdum** (A:265).

Bana bak, benim yanımda anma şu **mendeburun** adını. Kâfir herifin teki o (A:266).

‘Sende hak ne gezer **ulan?**’ (A:267).

Ne o **yavru?** Bakıyorum da pek terbiyelisin! Ne kaçırdığı bir bilsen, uçurur bu adam uçurur! (A:268).

Ulan hasta mısın **lanet** karı! (A:273).

Bu şekilde geçen dört seneden sonra tam anlamıyla **dibe vurdum** (A:282).

Hoca hocayı tekkede, deli deliyi dakkada bulur misali **keşler** de **keşleri** bulur (A:289).

Bu **mereti** içip içip sızmışlığım çoktur (A:296).

Sarhoş olup düpedüz **zurvaladığım**, karabasanlar gördüğüm, naralar attığım zamanları da bilirim (A:297).

“Şşşt. Sussana **salak**” (A:297).

Hatta meyhanenin **gedikli** köpeği saki bile... (A:297).

Eşek sudan gelinceye dek dövdü beni (A:299).

Ayyaş bir ihtiyar oldun demek (A:302).

Safi dikenden ibaret **dımdızlak** ve **cıpcılız** bir gül ağacının yanına çöktüm (A:304).

Bu kavanoz dipli dünya, binbir gölge oyunu oynanan bu parıltılı ve tantanalı sahne, paraya pula, mala makama, ünvana ihtişama aldanıp kanan cins cins oyunuyla doluydu (A:305).

*“Belki herif **ruh hastası**.” (A:310).*

*“Böyle **kepezelik** görmedik!” (A:311).*

*Vay **ayyaş!** (A:312).*

*Misal, Şems niye bana **diş geçiremiyor?** (A:312).*

*Ah, o Şems denen **soysuz herif**... (A:312).*

*Peygamber Efendimizle o **kıytırık** Bistami’yi mukayese etmek ne densizliktir? (A:313).*

*Şems’in **ne menem bir bi-namaz** olduğunu ta en başta anlamıştım (A:313).*

*Şeytana karşı uyanık olun! **İblis** sizi her an **ayartabilir!** (A:313).*

*Manastırın başpapazı ile aralarında su sızıyor. Demek ki **gâvurlarla**, Müslümanlığı şaibeli dervişanla arkadaşlık ediyor (A:313)*

*Herif resmen **Şam Şeytanı** (A:315).*

*... Şems-i Tebrizi **zınk** diye durdu... (A:319).*

*Bir türlü aklımdan çıkmıyor **kaltak** (A:322).*

*... Amcamı yerin dibine sokup küçük düşürür, sonra da... **Kaltağın** kaçmasına sebep ol. Artık lamı cimi kalmadı. O mendebur herife haddini bildirmek şart oldu (A:324).*

*Vay **namusuz!** (A:324).*

*... **Dalkavuklar** tarafından çevrelenmeye alışkın... (A:332).*

*Aylardır bir **zındıkla** işbirliği halinde görmek... (A:333).*

*Bu **mendebur** herif babamı fena etkiliyor (A:334).*

*Sen ve şu **zırva** hikâyelerin! Bir kere olsun lafi dolandırmadan konuşamaz mısın? (A:336).*

*Ay, **ana kuzusu!** Otur kendi ödevini kendin yap. **Koca dana!** (A:340).*

*Bir akşam eve yorgun argın, **şirazem kaymış** halde geldim (A:350).*

*Böylece Kerra, bir kadının yaşayabileceği en çetrefil ikilemelerden birine **toslamıştı** (A:351).*

Vaktiyle bir sufi varmış. Kerameti o kadar enginmiş ki, peygamber’e bahsedilen nefese sahipmiş. Bu sufinin tek bir talebesi varmış... Şehir halkının nutku tutulmuş...

Ertesi gün sufi vaaz verirken **yellenmiş**... Mürit cevap vermiş: “efendim, ben ilk yel ile gelmedim ki sonuncusu ilke gideyim.” (A:353).

Bir de onun gözünden baktım bu **kavanoz dipli dünyaya** (A:355).

...Başka kadınlarla **kırıştırıp**... (A:368).

“Allah o **mendebur herifin cezasını versin** (A:384).

... Cemiyetin en dibe vurmuşlarını bile kapsar oldu; evsiz barksızlar... (A:402).

Ulan bu canım memlekette ya kudura kudura ölecez ya da delire delire (M:12).

Ağız burun yamulmuş **dut gibi**... (M:11).

Şoförün **şirret** talimatlarıyla arkalara doğru ilerleyen kalabalığın akıntısı beni çıkıştan, çıkışı benden uzaklaştırmakta... (M:19).

Körler hakkında merhametsiz fıkralar anlatmaya başlıyor... Kör bir adamın **şappadak** körlerle dalga geçebilmesinin ihtişamı karşısında şaşkın ve sıkkın (M:20).

Bir insanın şişmanlığı onun **pisboğazlığının**, **açgözlülüğünün**, **tamahkârlığının** tescilidir (M:21).

Dudakları kıpır kıpır her şeye lanet okuyan huysuz kocakarılar, fırsattan istifade **kafalayacak** alıcı arayan ağız bozuk bohçacılar... Vaktinde evvel kocamış bakır akçe **yellozlar**... Kesenin ağız açılmadıkça değil raks, tebessüm dahi etmeyen kuğu boyunlu çengiler... İpek mendilleri uçuşan adaklılar (M:37).

Kafasının içinde her akşam ayrı bir **iblis tayfası** sazlı sözlü cümbüş yapardı (M:42).

O arada boncuk boncuk ter döküp, **hoppalıklarının** cezasını çekerken, üç çirkinler çıkardı sahneye (M:66).

Bir bohçayla ayrıldı **ev bellediği izbeden** (M:68).

Habis engereklerin, **abes** bir nizamın, heba olmuş tohumların... (M:69).

Önceden kestirmeye çalışırlardı nasıl bir **ifritin** yaklaşmakta olduğunu (M:70).

İhtiyarlardan biri **şappadak** düşüp bayılırdı (M:72).

Kadınlar hamamında kese yapan **zebella gibi** natır vardı küçükken gördüklerimi sakladığım çekmecede (M:74).

O **devanası** natır dizlerinin üzerinde doğrulmuş... (M:74).

Alt kattaki kedi **kocamakta** geri kalyordu (M:75).

Şişmanlığım, **pisboğazlığımın** özrüydü (M:82).

Nam-ı diğer **fettan.**” (M:90).

Bazıları hüüngür hüüngür ağlıyor, bazıları okkalı **küfürler** ediyor, bazıları da **salya sümük** yalvarıyordu (M:93).

Barların kapılarındaki **zebellaların** yanaklarından **makas almaya** kalması bardağı taşıran son damlaydı (M:94).

Yarım çeber boyu gittiğinde **ablak** yüzlü adama burun buruna geldim (M:95).

Çantasını **ablak** yüzlü adamın kafasında paralamaya başladığını gördüm (M:95).

...ürkütüyor mu? Dedi Be-ce **şirretçe**... (M:97).

Evde dört duvar arasında şen şakrak, oynak kıvrak, hatta ve hatta **kahpe kaltak** olmamızı beklersiniz ama dışarı çıkar çıkmaz hanım hanımcık kuzu kuzucuk görünmeliyiz di mi? (M:97).

Cilkını çıkarırlardı iki kadeh arkadaşlığın (M:102).

Ne vakit bir araya gelseler, hele **kafaları az buçuk dumanlıysa**... (M:103).

İki dirhem bir çekirdek asilzadeler, İstanbul efsanelerinin peşinde koşan define arayıcıları, rejim **yardakçıları** ve daha niceleri takım taklavat buradaydı (M:105).

Bir insan yavrusundan ziyade bir **ifrit** müsveddesini andırıyordu (M:121).

Sonunda tamamen **trlatmış** (M:126).

Her türlü **kepezeliğe** boyun eğdiği anlatıldı kulaktan kulağa (M:131).

Şaşkınlıkla bakıyordu karşısında **car car konuşan** adama (M:132).

Fettan bir etek gibi kat kat açardı sahnede (M:133).

Bana **laf sokuşturmayı** da ihmal etmedi (M:143).

Derin bir yakınlık duymuştum. Bizi **gammazlayan** badem gözlü kadına (M:148).

Yedi düvelin en sunturlu cinlerini başımıza topluyordu (M:152).

Ama mazbut ailelerle **zındık** bekârların iç içe oturduğu tarrakası bol bu semt eski bir semtti (M:157).

Bazen tepetaklak olur yürek, ahesta revan giderken kendi yolunda, göğüs kafesinde taşlar küttedek. Yüzüstü **kapaklanıverir** yere (M:163).

Model: Praksiteles, **Fahişe** Phryne'ye âşıktı ve yüzyıllar sonra bile insanlar görebilsin diye, onun muhteşem güzeliğini mermere yonttu (M:168).

Bu cinnetevâr uğultuyu hemen şimdi susturabilir, kendi kendini **gammazlayabilirdi** (M:174).

“Söylesene! **Ulan** söylesene herkese, bu tülbent benim desene. **Piç kurusu**, konuşsana.” (M:180).

Kıymet Hanım Teyze'nin, oğullarına **zırnık koklatmadığı** gayet iyi bilindiğinden... (M:187).

Genç, biraz da **hoppa** (M:208)

...Mazbut ailelerle **zındık** bekârların iç içe oturduğu **tarrakası** bol bir semtte (M:208).

Aşk bir hayal taciridir. Kıyıda köşede kalmış hayalleri çekip çıkartır, yıkayıp paklar, allayıp pullar ve ter-ü taze sıfatıyla sahibine **kakalar** (M:214).

Gudubet canavarların... İçlerinde hazineler saklayan gemi enkazların... (M:215).

...Sibirya'yı kemiren **zillet** soylarını kurutuncaya kadar asırlar boyu bir arada yaşadı. Şamanların kökleri gökte, dalları yerde kavi soyağacında, Samur-Kız'ın ismine hiç rastlanmadı (M:220).

...Sandukalarını kaptırmış evliyalara, solgun yüzlü kiliselerin haçlarına, geceleri sundurmalarında cinlerin söyleştiği salaş evlere... **Süprüntülerin** arasında nevalesini arayanlara bakıyorum gökyüzünden (M:223).

...her gece bu **şirret** açlığa çekiliyor şehir (M:224).

Gün gelir, her sır kendini **gammazlar** (M:225).

Mahalledeki en sofu Latin aslında su katılmamış bir münkir olduğuna; hangi **aşüfte** karının... **Kabadayı** geçinip, şahbazlıktan dem vuranların meyhane kavgalarında nasıl yiğitliğin onda dokuzuna sahip çıktıklarından... (P:74).

Habis huyları açığa çıkmasın diye... (P:77).

Kadıncağz, donakalmak yerine önce bir besmele çekip, ardından yanındaki yöresindeki insanlara ve bilhassa, bir dakika öncesine kadar **tavuk boğazlar** gibi boğazlamayı düşündüğü dul kadına karaltıyı gösterdi (P:83).

Yoksa sittin senenin meşhur ve emsalsiz mahallesini kem gözlerin nazarı mı **kakalamıştı?** (P:86).

Akrep Arif mahalleliler... İstanbul âlemlerine **namını okutmuş, demini sürmüş** Akrep Arif' in kutsal emanetine canla başla sahip çıkarken... Mahallenin dört kapısından esen dört ayrı rüzgârın muhabbetine borçluydular (P:87).

Kâfi derecede bıçkınlaştığına, nara atarken dizlerinin ve sesinin titremediğine, üzümünü iyiden iyice sararttığına inanılan delikanlı, hemen yediden yetmişe herkesin gözü önünde imtihana tabii tutulurdu (P:89).

*Mahalleliler kocakarı yerine **cazır, cangaloz, dudu**; hafifmeşrep kadına **fırkıtmı, kırıklı, totomluk, yalılık, sagar-ı gerdan**; fahişelere **ayakkarısı, yalama, paçoç, sülfü, löpçük**; tombul kadına **bıldırcın, hoşor**; çirkin kadına **kakanoş, gurabi, mırmırık boza**... Nazik tabiatlılara **hanım iğnesi, iğne oyası, yassı kadayıf** derlerdi (P:92).*

*Akrep Arif mahallesinde dantel oya misali işlenen **küfürler** memleketin en ücra köşelerinde dahi kapış kapış alıcı bulurdu (P:93).*

*Meşhur mahallenin **yedi ceddine selam etmekten** kendilerini alıkoyamazlardı (P:93).*

*Nida Hamamı'nın **çamyarması** tellakları sert köseleyi zımparalar gibi kese yaparlardı (P:96).*

*İşte böyle Akrep Arif mahallesine, **o perisi pis karının** evine vardık (P:149).*

***Perisi pis kadın.** Nasıl zora soktu bizi (P:149).*

*İliği **murdar** karı inat etti (P:149).*

***Nalet** karılar tek kelime etmeden çekip gittiler... Yalvardım yakardım bir şey söylesin diye ama **mendebur** karı tek kelime bile etmedi (P:150).*

*Koskoca bir paşanın kızı, dünyalar güzeli Nakş-ı Nigar sultanım istemiş de **bitli kenar delikanlısı** istememiş... Melün mahalle **ayak diredi** (P:151).*

*“ her derde devadır; insan içince evdeki **çopur** karıyı sütlaç görürmüş!” (P:154).*

*Kendinden başkasını da dinlemeyip de muhabbete taş koyanın, içip içip de perin peyker oğlanlara **harfendazlık** edenin yahut **heyheylenip** de kimi dişine göre bulduysa ona sataşmaya kalkanın... (P:155).*

*Bu **pür velvele** meyhanenin salaş havasına hiç de yakışmayacak kadar iki dirhem iki çekirdek giyinmiş bazı kimseler **işvet** tezgâhında bir iki **kadeh yuvarlayıp**, etraflarına bakmadan çıkıp gidiyorlardı (P:157).*

*Şimdiye değin bu ufak adamın bin türlü **habisliğine** tanık olmuştu (P:163).*

*Karşılığında tek istediği oğlanın gül yüzünü seyrederek içkisini içmek, **demlenmekti** (P:166).*

Deryakeş namı yürümüş bir kabadayı idi. Güçlü kuvvetli, gözü kara ve mertti. Raconu çiğnemez, kahpelik etmez, arkadan saldırmaz, adabıyla işini görürdü... Son peymanede zıvanadan çıkmış olurdu (P:166).

*Su vefakârdır. **Gammazlık, kancıklık** nedir bilmez (P:177).*

*Nevres'in halası, içkiye fazlaca düşkün, kadir kıymet bilmeyen **küfürbaz** erkek kardeşi ile görüşmeyi seneler evvel... (P:176).*

*Nevres'e darılmadan, sitem yahut **gammazlık** etmeden işittiklerini alıp buralardan uzaklara, hem de çok uzaklara taşıyacağı (P:181).*

*Eğer oğlan ise **harfendaz**, kız ise **fırkıtm** çıkıp, tez zamanda erazil taifesine dâhil olurdu (P:186).*

*Konuşurken ara sıra gelinine **kös kös** ters ters bakmaktaydı (P:187).*

*Macunu Makbule' ye gelince, o, suratında **hinoğluhin** bir ifadeyle, genç olsun yaşlı olsun odadaki bütün kadınların akıllarından geçenleri okuyor... (P:187).*

Halk edebiyatı ürünlerinde, masallarda, destanlarda pek kullanılmayan argo, karagöz oyunları dışında Halk biliminde fazla yaşam alanı bulmaz. Elif Şafak'ın eserlerinde kurgusal yapı gereği bu dilin fazla kullanıldığını söyleyebiliriz.

1.8.3. Beddua

“İnsanın en büyük kudret olan Tanrı'dan kötülüğün cezalandırılmasını istemesi yolundaki dileklerinden doğan sözlü gelenek mahsulleri olan beddualar, insanın kendisine, ailesine, cemiyetine ve din gibi müesseselerine zararı dokunacak şahıslara, düşünce ve fikirlere karşı davranışlarının şiddetli bir tepkisidir.” (Elçin 2004: 663).

Elif Şafak'ın da eserlerinde beddualara yer verdiğini görmekteyiz. Romanlardaki kahramanlar da, aynı günlük yaşamda olduğu gibi sinirlenen, hakkı yenen, kızan vs. insanlar gibi beddua etmişlerdir.

***Zebaniler koparsın dilini** (A:147).*

*“**Allah** o mendebur herifin **cezasını versin** (A:384).*

*Haydi, oradan gudubet! Kaşla göz arasında iç ettin gerdanlığı! İnşallah el avuç açasın. Yüz okka ibrişim boyu **yerin dibine geçesin**... Aman dostlar, aklıma heyheyler geliyor.*

*Dudakları kıpır kıpır her şeye **lanet okuyan** huysuz kocakarılar, fırsattan istifade kafalayacak alıcı arayan ağız bozuk bohçacılar... Vaktinden evvel kocamış*

bakır akçe yellozlar... Kesenin ağzı açılmadıkça değil raks, tebessüm dahi etmeyen kuğu boyunlu çengiler... İpek mendilleri uçuşan adaklılar (M:37).

Elif Şafak, Pinhan romanında halk ağzında yaygın olarak yaşayan özgün beddualara yer verir. Halk kültüründen izler taşıyan bu beddualar aynı zamanda dinsel nitelik de taşır.

Ters nallanmış ata dönesin! Uyuz olmuş ite dönesin! Kansız bite dönesin! Kilisede puta dönesin! Akıbetin kavm-i Lut'a benzesin! Şeriat kılıcına gelesin... (P:19).

*İN cin top oynayan sokaklara, hıncahına dolan cami avlularına, sızım sızım sızlanan ahşap evlere, gıcır gıcır gıcırdayan beşiklere, sus pus olmuş mezarlıklara, buram lavanta kokan çeyiz sandıklarına, tıklım tıklım kahvehanelere... Satır satır okunan dualara, demadem bileylenen **beddualara**...Oluk oluk akan kanlara baktı (P:71).*

*Allaha yakaranlar, yangını çıkaran meluna **lanet okuyanlar**... (P:80).*

*Hele onun cinlerinden daha çok korkarlardı. İsmihan Kadın'ın **beddualarının** tutuğu, onu **gazaba** getirenlerin **çarpık çurpuk kalıp**, bir daha da **ıflah olmadıkları** tecrübe ile sabitti (P:207).*

1.8.4. Dua

Dua (alkış), daha çok halkın inançları doğrultusunda söyledikleri sözlerdir. Coğrafi farklılık gösterebilir dahi amaç doğrultusunda aynı anlamları taşırlar. Bir niyetin gerçekleşmesi, zor durumdan çıkmak ya da iyilik edenlerin ödüllendirilmesi isteğidir.

“Doğadan gelen ölüm, acı ve mutluluklar; ilkel insanda şaşkınlık, korku hayranlık gibi hisler uyandırmıştır. Doğa olaylarının nedenini çözebilecek akıl ve bilgiden yoksun olan insanoğlu, bu olayların nedenini görünmeyen gizli güçlere, tanrılara, iyi ve kötü ruhlara bağlamıştır. Çeşitli söz ve ritüellerle ellerini gökyüzüne açarak veya yerlere kapanarak kendisine iyilik ve kötülük edebilen güçlere, bazen korkudan bazen de sevinç duyarak yalvarıp yakarmıştır.” (Aslan 2008: 93).

Elif Şafak, romanlarında dualara da yer vermiştir. Romanlardaki dualara baktığımız zaman, tanıma paralel olarak kendilerine iyilik edenleri ya da sevdikleri insanları yaratıcının koruması isteği ve Allah'a niyetleri bildirme görüyoruz.

Birbirlerine **dualarında** zikreden, nede rüyalarına buyur eden bunca farklı kadının, akşam ezanından sonra... (M:48).

İhtiyarlar bildikleri tek mil **duaları** ardı ardına sıralar (M:70).

Gece boyunca **velfecri** okuyan gözleri acıklı bir sessizliğe bürünmüştü (M:98).

Medame Me Marelle geceleri saatlerce **dua** ediyor; bu cinnetaver çağrıya kapılmamak için Tanrı'ya **yakarıyor, yakarıyordu** (M:116).

...fakat iyi saatte... Ziyaretine uğradığını sanarak... Bildiği **duaların** hepsini peş peşe sıralamaya başlamıştı. Bir **duadan** diğerine geçerken birden içine bir kurt düştü (P:85)

Dün sabah, bir kadın, ne denli genç olduğu gözlerinden okunan bir kadın ayaklarına kapanmıştı, Pinhan'ın hıçkırıklar arasında küçük kızının ne denli hasta olduğunu ve eğer onu iyi ederse sadece çaresiz bir ananın **hayır dualarını** değil, bütün malını mülkünü de alabileceğini söylemişti (P:141).

Başından ayrılmamış, iyileşmem için **dualar** etmiş (P:148).

Başını yastığa koymadan evvel, Nevres'e gülümseyerek "**Allah rahatlık versin**" dedi (P:194).

1.8.5. Söylem ve Yemin

Halk söylemleri dili zenginleştiren önemli öğelerden biridir. Bir durumu, olayı, eylemi anlatırken halk söylemlerinden yararlanılmaktadır. Halk söylemi, birçok kelime ile anlatılabilecek bir durumu, kısa ve özlü bir söylemle ifade etmeyi sağlamaktadır.

Yemin, karşı taraftaki insana bir şeyi ispat etmek amacıyla, tanrının veya kutsal sayılan bir şeyin adını anarak edilen, belli kalıpları olan sözlerdir. Genellikle karşı tarafa bir şeyi ispat etme amacı vardır. Bu ispatın temeli maneviyattır. Elif Şafak'ın romanlarındaki yeminlere baktığımızda, günlük yaşamda halkın ettiği yeminlerle paralellik gösterdiğini görmekteyiz.

... Kalenderiye dervişiydi. Şems, **dilinin kemiği yoktu** (A:38).

Hatta **aklına başına toplamak** bir kenara...(A:43).

Destur delirdin mi be adam? Ne demeye **deli dana gibi** bağırırısın (A:47).

Eti senin kemiği benim diyerek aşçı dedeye teslim etti beni (A:114).

Destur ver geleyim ne olur diye yalvardım (A:119).

Babamın **ilk göz ağrısı** olmak ağabeyimin rızkıydı (A:208).

Cici bici şeker şerbet, ne etliye ne sütlüye bulaşan...(A:237).

Eskiden “Dil Canbazı,” “Kelime Sarrafı”, “Hitabet Ustası”, “Harflerin Efendisi” ve “Mana Denizinin Kaptan-ı Deryası” derledi bana (A:242).

Tüm dünyayı sel bassa, ördeğin umurunda olur mu? (A:279).

Hoca hocayı tekkede, deli deliyi dakkada bulur misali keşler de keşleri bulur (A:289).

Çıkıp herkesin önünde tövbe etsin; bir daha harama el sürmeyeceğine söz versin (A:311).

İkisi de aynı kumaştan kesilmiş, ayan beyan ortada (A:313).

Amcamı yerin dibine sokup küçük düşürür, sonra da... Kaltağın kaçmasına sebep ol. Artık lamı cimi kalmadı. O mendebur herife haddini bildirmek şart oldu (A:324).

“ Peri padişahının kızı gibi “ dedim (A:381).

Ah anne, çok üzüldüm. Başın sağ olsun (A:414).

Denizde kum bunlarda akraba, döne dolaşa temcit pilavı gibi ısıta ısıta, kimse ikna edemedi. İyi dedim, muradına erdin herhal kına yak göbek at, yalanım varsa ne oluyum ekmek çarpsın gözlerini pörtledi; öyle bir baktı ki bana... (M:12).

İflah olmaz şişmanlığımdan ötürü beni o kadar çok seviyorlardı ki... Öyle ki ekmek mushaf çarpsın yemin edebilirlerdi. Zayıfladığıma (M:23).

Yani “Bir sürahi basiretin kalorisi bir yudum musibetinkinden azdır” kuralı burada da işler (M:29).

Destur, daha başlayalı kaç gün oldu (M:90).

Paşa paşa çıkarlardı yokuşu. (M:103).

Birbirlerinden sokakta selam, kavgada aman esirgemeyen bunca erkeğin, vişne rengi çadırın doğusunda... (M:105).

Malum ya, insanın canı neresinden acırsa, kalbi orada atardı. Keramet Mumi Keske Memiş Efendi kalbi küt küt gözlerinde atarken... (M:111).

Onlar buraya o afet-i devranı görmeye gelmişlerdi. Güzeller güzeli, zehirli porsuk ağacı ormanlarının yegâne perisi, menevişli hayat iksiri, la Belle Anabelle! (M:112).

Çünkü dilini tutamıyordu kömürlük, bilmiyordu ki “çok konuşanın dili kanar.” (M:172).

...gıcır gıcır bir arabayla arz-ı endam eder... (M:187).

... Mesela **Hilkat garibesi** kadar çirkin ve acayip ya da peri kadar güzel ve müstesna olanlar da aynı dertten muzdariptir herhalde (M:201).

Zaten obur ne yediğini görseydi, hiç ona “**kör boğaz**” denir miydi? (M:216).

1.8.6. Atasözleri

Atasözü, bizden önce yaşamış olan büyüklerimizin söylemiş olduğu özlü ve nasihat niteliğindeki sözlerdir. Atasözleri, yaşamımızın her alanında ihtiyaç duyduğumuz, söyleyeni belli olmayan kalıp sözlerdir. Türkçe, atasözleri bakımından zengin bir dildir. Şafak da eserlerinde atasözlerine konuya uygun bir şekilde yer vermiştir.

“İnsanoğlunun deneyimlerinden, bilgeliğinden ve benzetme gücünden kaynaklanan atasözleri dünyanın her dilinde vardır, çoğunlukla bir tümce biçiminde oluşarak yargı anlatan, kimi zaman ölçü ve uyakla, söyleyiş açısından daha etkili olmaya yönelik sözlerdir.” (Aksan 2003: 38).

“Ataların, uzun denemelere, gözlemlere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak veren, kalıplaşmış bir biçimi olan, kamuca benimsenmiş, kısa, özlü sözdür.” (Püsküllüoğlu 2004: 7).

“Atalarsözünün halk edebiyatı türü olarak, düz konuşmadan bağımsız bir varlığı düşünülemez; yani atalarsözü, masal ya da türkü gibi, durup dururken tek başına söylenmez. “Bize bir masal anlat” dediğiniz zaman masalcı masalını anlatır, kendisinden bir türkü söylenmesi istenince güzel sesli bir kimse türküsünü söyler, başka bir vesile olmasa da. Bir atalarsözünün söylenmesi için ise belli bir vesilenin çıkmış olması gereklidir; bu bakıma atalar sözü “fıkra”ya benzer; fıkranın ondan farkı, bir vesile düşünce anlatılmakla beraber, anlatıldığı yerde düz konuşmadan bağımsızdır, ondan kopmuş haldedir; atalarsözü ise “hasbihalin içinde” ondan ayrılmaz bir parça durumundadır. Atalarsözünün düz konuşmadaki bazı söz kalıplardan farkları onun birtakım ayırıcı nitelikte biçim ve içerik özelliklerindedir: kısalık, kesinlik, anlatımdaki aydınlık ve kuruluk gibi... Atalarsözü halk edebiyatının öteki türlerinde (örneğin şiir, masal, tekerleme ve bilmecede) rastladığımız renklilik, çok-anlamlılık, kaypaklık, kelime cambazlıkları v.b. anlatım ve üslup oyunlarından kaçınır. Atalarsözünün şiir türüyle tek ortak yönü kimi çeşitlerinde uyak, baş-uyak, ölçü gibi şiire özgü teknik araçlardan

yararlanmasıdır; ama bunların görevi bellemeyi kolaylaştırma ile sınırlanır.” (Boratav 2003: 129–130).

Sanki iki gönül bir olunca samanlık seyran olacak (A:56).

Sabrin sonunun selamet olacağına işlerin yoluna gireceğine emindim (A:104).

Dere eşeğin ayağına gelmez, su içmek isteyen eşek kendisi dereye gider unutmama (A:114).

Bakanın kör olması güneşin ışığına halel getirmez ki! (A:312).

Tebrizli Şems ya bu deveyi bizim istediğimiz gibi güdecek ya bu diyardan gidecek (A:334).

Ve şu vecize hala geçerlidir; Aşkın olduğu yerde, er ya da geç ayrılık vardır (A:340).

Hal böyle olunca da her gaflette bir musibet ve her musibette bir alamet tespit etmeye alışkın kadın kısmı neme lazım yokuş üstündeki evliyalari kızdırmaktansa yokuşun başında faytonlardan inip, tabana kuvvet tırmanmaya yeğlerdi (M:36).

Pinhan umudunu yitirip kahvehaneden ayrılırken, elinde tuttuğu ve kılıktan kılığa soktuğu mendille terini silen meddah ilk hikâyenin sonuna varmıştı; iyilik eden iyilik, kötülük edense kötülük bulurdu (P:143).

Zira nasıl ki sessiz atın çiftesi pek olursa, her zaman son derece mülayim olan Manol’ ün bir kez küplere bindimi o küplerden kolay kolay inmediği... (P:155).

Gülü sevenin en sivri dikenlere nasıl katlandığını ispat etmiş oluyorlardı (P:183).

Halefi torunu olarak idris’i yetiştirmekteydi, O’na otların sırlarını açıklıyordu. Ama kap taşıyabileceğinden fazlasını almaz diyerek acele etmiyor, İdris’ e fazla yüklenmiyordu (P:211).

1.8.7. Formel Sayılar

Halk edebiyatı ürünlerinde kullanılan formel sayılar, konu içerisinde farklı fonksiyonlar üstlenerek dini, mitolojik ve tarihi anlamlar çağrıştırır. Elif Şafak’ın eserlerinde formel sayıları ele almadan önce bu kavram hakkında yapılan araştırmalara değineceğiz.

“Halk inanişında kimi sayılara özel bir anlam verildiği, onların sık sık kullanılması, tam ve gerçek rakam yerine, bildirilmek istenen miktarın böyle bir

sayı ile gösterilmesinden de anlaşılır. 1, 3, 5, 7, 9, 12 gibi ilk sayılarla, 40, 70, 72, 99, 300, 360, 366, 1001, 18000 gibi daha yüksek sayılardan her biri kutluluk, hayırlılık, uğurluluk anlamı taşırlar. Onların bu anlamları nasıl, nereden aldıkları sorusu çeşitli incelemelere konu olmuştur. Bunlar Türk geleneğine özgü sayılar değildir; onlara özel bir değer tanıma, ta en eski uygarlıklardan bu yana, birçok kavimlerin ortak geleneklerine girmiştir. Bir bölümü eski Mısır geleneklerine, bir bölümü Sümerlilerden başlayarak Mezopotamya'da gelişmiş yıldızlar ve gökyüzü bilgilerinin verilerine dayanır; gezegenlerin, burçların sayıları, yılın aylara, haftalara, günlere bölünmesi gibi. Bazıları da Yunan filozofu Pythagoras'ın sayılarla insanın türlü halleri, bedenlik ve ruhluk yaşamı arasında ilişkiler kurma düşüncesine çıkar. Bunların içinde Türklerin, İslam öncesi çağlarında kendi günlük yaşam denemelerinin yahut da dinlerindeki işlemlerin sonucu olan değerlendirmelerin anlatımını taşıyanlar da olabilir." (Boratav 2003: 117–118).

"3'ten başlayarak 5, 7, 9, a kadar varan tek sayılar, genel olarak uğurlu, olumlu sayılır; yıkanırken tek sayıda sabun sürünmeye dikkat edilir; halk şairleri koşmalarını, destanlarını tek sayıda bentlerle bitirmeyi bir kural bilirler. Bu sayılara özel bir değer verildiğini din, mezhep ve tarikat geleneklerinde de görürüz." (Boratav 2003: 119).

1.8.7.1. Üç Sayısı

"1903'te Alman bilgin R.Müller, 3'ün masallarda, şiirde ve görsel sanatlardaki önemini açıklamaya çalıştı ve üçlülüğün öneminin doğanın gözlemlenmesinden kaynaklandığını ileri sürdü. İnsan bir kere suyu, havayı ve yeryüzünü görmüştü; 3 dünyanın (Alman geleneğinde Midgard, Asgard ve Niflheim denir) var olduğu fikrini geliştirdi; 3 hali (yani katı, sıvı ve gaz) bildi; yaratılan şeylerin üç grup (mineraller, bitkiler ve hayvanlar) olduğunu buldu ve bitkilerde kök, sap ve çiçeği ve meyvelerde kabuk, etli kısım ve çekirdeği keşfetti. Güneş sabah, öğlen ve akşam farklı yön ve biçimlerde algılandı. Gerçekten de gördüğümüz ve yaşadığımız dünya 3 boyutlu olduğundan dolayı bütün deneyimlerimiz uzam (uzunluk, yükseklik, genişlik) ve zaman (geçmiş, şimdi ve gelecek) koordinatları içinde yer alır. Bütün yaşam başlangıç, orta ve sonun üç katlı özellikleri altında görülür, daha soyut terimlerle söylenirse oluş, varoluş ve yitiş; mükemmel bir bütün tez, antitez ve sentezle biçimlendirilebilir. 3 temel renk

vardır: kırmızı, sarı ve mavi ve bunlar bütün renkleri verebilirler.” (Schimmel 1998: 70–71).

“Temizlik işlemlerinde üç kez tekrarlama şart koşulur. Erkeğin karısını boşadığını kesinlikle belirtmek istediği zaman kullandığı “üçten yediye şart olsun” deyiminde de tek sayıların önemi anlaşılır.” (Boratav 2003: 119).

“Tasavvufta ruh, üç derece olarak sınıflandırılır (kötülüğe teşvik eden ruh, suçlayan ruh, huzurlu ruh). Bu sayı aynı zamanda Şiilikteki üçlemeye (Allah Muhammed, Ali) işaret eder... Bektaşilikte de ulaşılması gereken üç mertebe vardır. Birinci mertebe telkin, ikinci mertebe libas, üçüncü mertebe ahadiyyet...” (Çoruhlu 2000: 200).

“Bütün halk anlatılarında karşımıza çıkan üç sayısının özellikle masallarda sıklıkla kullanıldığı görülür. Masallarda sözü edilen varlıkların üç insan, hayvan ya da eşya olması, kahramanların üç arzusu, olayların 3 gün 3 gece bazen 3 ay ya da 3 yıl sürmesi, kimi zaman kahramana 3 içecek -süt, su, şarap- sunularak bunlardan birisini seçmesinin istenmesi gibi...” (Schimmel 2000: 93).

Elif Şafak’ın romanlarında üç sayısını görmekteyiz. Üç rakamı çeşitli kavramlarla birlikte işlevsel bir şekilde kullanılmıştır. Üç sayısı zaman, mekân, kişi ve eşya sembolizmiyle değerlendirilir.

Tanısmalarından üç sene sonra trajik bir şekilde birbirlerinden kopartıldılar (A:38).

Rabbim bana en çok kıymet verdiğim üç nimeti bağısladı: ilim, irfan ve başkalarına doğru yolu gösterme ehliyeti (A:131).

O arada boncuk boncuk ter döküp, hoppalıklarının cezasını çekerken, üç çirkinler çıkardı sahneye (M:66).

Âdem ile Havva, yasak elmanın tadına varınca farklılıklarını gördüler ilk defa ama birinde bir, ötekinde üç incir yaprağı vardı. Sayı saymayı da öğrenince, bir daha hiç aynı olmadılar (M:87).

Kevser nine bu iş için her sene üç kadın tutardı (P:199).

Bilhassa şeker bayramı yaklaşırken, üç günlerini tamamıyla bu işe ayırır; yabani otu çuvallarına istiflerlerdi (P:200).

1.8.7.2. Dört Sayısı

Halk anlatılarında 7, 9, 40 sayıları gibi yaygın olmamakla birlikte birçok dinde kullanımına rastlanan dört özellikle tasavvuf mistizminde önemli bir yere sahiptir.

“Dört, cennetteki dört kavrama işarettir. Aynı zamanda İslamiyet’e göre dört yasal eş, ilk dört halife, dört ana mezhep, Allah'a ulaşmanın dört yolunu(şeriat, tarikat, hakikat ve marifet) işaret eder... Toprak, hava, su, ateşten ibaret dört unsur (anasır-ı erbaa) divan edebiyatında sevgili ve aşışın birtakım özelliklerine ve dünya ya da evrene atıfta bulunur. Bektaşilerin kullandığı dört kapı selamı denilen bir selam şekli vardır. Bu selam şeriat, tarikat, marifet ve hakikat erenlerine selam vermek şeklindeydi. Bektaşi giyiminde kuşağı dört köşe oluşturacak şekilde bağlama geleneği vardır. Bu dört kitaba, dört büyük meleğe ve dört unsura işaret eder.”(Çoruhlu 2000: 200).

“Hıristiyan yorumcular, 4 koluyla 4 yönü gösteren İsa'nın haçında ideal bir sembole kavuştular; 4 yön onlara göre İncil'de vaaz edilen 4 yöndür, ama aynı zamanda yükseklik, uzunluk, derinlik ve genişlikten oluşan boyutlarla da bağlantılıdır. Ortaçağ Hıristiyan yorumcularına göre Cennetteki 4 ırmak Eski Ahit'in 4 büyük peygamberi vesilesiyle Musalar'dan akar ve İsa 4 İncil'e vesile olmuştur. Cennetin 4 ırmağı Hinduizmde de bilinirdi; cennetlik ineğin 4 memesinden süt verdiği söylenir. Aynı şekilde 4 ırmak cennete ilişkin İslami fikirlerin önemli bir özelliğidir.” (Schimmel 1998: 106).

“4, İslami uygulamaların başka alanlarında da önemli bir rol oynamıştır: Bir Müslüman 4 yasal eş edinebilir; zina durumunda günah işleyen (baskı altında olmaksızın) kendi rızasıyla 4 defa itirafta bulunmak zorundadır ve 4 masum tanık, olayı bütün ayrıntılarıyla aktarmak üzere orada hazır bulunmalıdır. İslami tarihin tam başlangıcındaki ilk dört halife hulefa-yi raşidun olarak anılır ve bugüne kadar 4 büyük şer’i okul olmuştur. Sufilikte bile 4 belirli bir önem taşımayı sürdürmüştür. Tanrı'ya ulaşmak 4 aşamaya bölünebilir: şeriat, Tanrı'nın vahyettiği yasa; tarikat, dar, gizemli yol; hakikat ve son olarak marifet, Tanrı'nın vahyettiği sezgisel bilgi... Sufi ermişler arasında abdal denen 4 ermiş önemli bir rol oynamıştır ve 4, 40, 400 ya da 4000 kişilik insan grupları efsanelerde ve masallarda çok sık geçer. Ve Hint-Müslüman adetlerine göre bir çocuk, doğduktan 4 yıl, 4 ay ve 4 gün sonra Kur'an'ın sözcükleriyle tanıştırılmalıdır.” (Schimmel 1998: 108).

Tasavvuf edebiyatında önemli bir işleve sahip 4 (dört) rakamı, yazarın özellikle ‘‘Pinhan’’ romanında karşımıza çıkar. Dervişliğin ele alındığı eserde anasır-ı erba’a kavramıyla bağlantılı olarak bu sayı kullanılır.

*Pek çoklarının Mevlana yani ‘‘efendimiz’’ diye seslendiği bir mümtaz şahsın **dört** bir yandan gelmiş binlerce müridi hayranı vardı (A:37).*

*Feryadı keskin cam kırıkları gibi **dört** bir yana dağılıp delik deşik ediyordu geceyi (A:48).*

*Bak dünyanın **dört** bir yanından yolcular gelir bu handa kalmaya (A:50).*

*Her Cuma **dört** yandan surf Mevlana’nın Cuma hutbelerini dinlemeye şehre üşüşür (A:98).*

*Oradaydılar, **dört** yanımda, kirpiklerle kuşatılmışım (M:23).*

*Kurdıkları perdede sabahlara kadar hayal oynatan; en güzel masalları toplayabilmek için şehrin **dört** bir köşesine dağılıp, kapı kapı dolaşan ve hatta bu uğurda çeyizlerinin en gözde kısımlarını dağıtmaktan geri durmayan ... (M:42).*

*Zinanın ispatlanabilmesi için **dört** erkek şahidin işlenen suçu bizzat gözleriyle görmüş olmaları gerekir (M:84).*

***Dört** bir yanında mor menekşelerin boşverdiği bu mezarın iri, mavi damarlı süt beyaz mermer taşında, küçük bir oyuk vardı (P:57).*

*Akrep Arif mahalleliler... İstanbul âlemlerine namını okutmuş, demini sürmüş Akrep Arif’ in kutsal emanetine canla başla sahip çıkarken... Mahallenin **dört** kapısından esen **dört** ayrı rüzgârın muhabbetine borçluydular (P:87).*

***Dört** kapıya, **dört** ayrı rüzgârın mührü vurulmuştu (P:87).*

***Dört** ayrı rüzgârın çok uzak diyarlardan taşıyıp getirdikleri... (P:88).*

*Akrep Arif mahallesinin **dört** ayaklı meşhur cevherinin **dördüncü** ayağı ise... (P:92).*

*...Memalik-i Osmaniyenin **dört** bucağına ihraç ederlerdi (P:93).*

*... **Dört** ayrı rüzgârın tek vücutta kaynaşabilmesine borçluydu (P:93).*

*Zira cevizler her ne görürlerse onu resmederlerdi. Kabuklarına. Maalesef ceviz kısmı sır saklamayı bilmediği gibi, bir de gördüklerini bire bin katarak **dört** yana naklederdi. Üstüne üstlük bir de ceviz ağaçlarında yaşayan cinler vardı... (P:187).*

*Maile, Naile ve Sallabaş Dürdane, senenin her gününü sokaklarını arşınlayıp durdukları şehir-i İstanbul’ un **dört** yanından yabancı oy toplarlardı (P:200).*

***Dört** bir yandan çığlıkların ve yankıların hücumuna uğrayan Pinhan kulaklarını tıkayıp kıvranmaya başladı (P:218).*

*Nida Hamamı... **Dört** eyvanlı, **dört** halvet hücreydi (P:95).*

*Bu sebepten ötürü Hezarpare Horoz Baba Tekkesi imparatorluğun **dört** bucağından gelen türlü türlü insanla, bilhassa da âlimlerle dolup taşardı (P:123).*

*Bedrenk Asiye'nin mahallenin **dört** kapısına astığı nazar takımları işe yaramamış... Her faldan bal tadında manalar çıkartan... Kocakarıların kulak hırsızları da, okudukları dualar da, döktükleri kurşunlar da kar etmemiş... Akrep Arif'in ruhu şad olmamış; mahalledeki felaketlerin ardı arkası kesilmemişti (P:183).*

*İşin aslı, mahalleli kadınlar, **dört** ayrı rüzgârın germ-ü serdini görmüş... (P:184).*

*Âdemde dahi **dört** od mevcuttur. Mide odu, şehvet odu, soğukluk odu ve muhabbet odudur. Hem dünyada dahi **dört** od vardır. Taş odu, ağaç odu, yıldırım odu, Tamu odu... Hem dünyada ırmaklar var. Amma gözyaşı ırmaklara benzer ve dünyada **dört** türlü su var. Evvel safi; ikinci acı; üçüncü koyu; dördüncü yer suyu. Amma tende dahi var: evvel ağız suyu, tatlı... İkinci göz suyu acı... Üçüncü kulak suyu... Dördüncü burun suyu koyu(P:216).*

*İşte o vakit anladı ki **dört** ayrı yol var. Önünde; şehre uzanan **dört** farklı damar (P:218).*

Elif Şafak, dört sayısını daha çok tasavvuf kavramıyla ilişkili olarak kullanır. Dört kapı, dört element, dört ateş gibi terimleri, asıllarına uygun olarak değerlendirirken Halk bilimi ndeki işlevlerinden de yararlanır.

1.8.7.3. Yedi Sayısı

Elif Şafak'ın eserlerinde yaygın olarak kullandığı sayılardan biri de 7'dir. Özellikle İslami kültürde işlevsel bir yapıya sahip olan yedi sayısı yazarın eserlerinde bu özelliğinden uzak bir yapıda değerlendirilir.

“Yedi sayısı, İslami inanışlarda yaygın olarak karşımıza çıkar. Allah göğü yedi katlı olarak yaratmıştır. Bakara Suresi 29. ve Müminun Suresi 17. ayette Allah'ın göğü yedi kat yarattığı belirtilir. Hac'da Kâbe yedi kez tavaf edilir. Safa ile Merve arasında yedi şart uygulanır, yedi gidiş dönüş yapılır ve yedişer taşla üç kez Şeytan taşlanır. Tasavvufta bedenin ruhsal güçlerin toplandığı yedi noktadan söz edilir. Ayrıca

dünyayı çevreleyen dokuz felekten yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir. Tasavvufta yedi çeşit neftsen söz edilmiştir... Yedi sayısı en çok cehennem konusuyla ilgili olarak geçer. Kur'an'da el-Hicr Suresinin 44. ayetinde cehennemin muhtemel yedi kapısı olduğu beyan edilir. Öte yandan Kur'an'ın yetmiş yedi ayetinde cehennem konusunun yer alması da yedinin katları olan bir sayı olması bakımından ilginçtir... Yedi sayısı Peygamberin Miraç hadisesiyle ilgili olarak da karşımıza çıkar. Minyatürlerde Peygamberin Burak üzerinde Tanrı katı sayılan arşın yer aldığı yedinci göğe çıktığını görürüz." (Çoruhlu 2000: 202).

"Ortaçağ yorumcuları da daha sonra 7 sayısının birçok önemli özelliğini keşfetmişlerdir. Mükemmellik sayısı olarak 7, Tanrı'nın dinlenme günüdür, ama aynı zamanda zamanın geçişine işaret eder, çünkü İsa'nın sekizinci günde dirilişiyle sonsuzluk başlamıştır. Kutsal Ruh'un 7 armağanı, 7 ölümcül günahla dengelenmiştir... Ayrıca İslami bağlamda Lord's Prayer'in karşılığı olan Kur'an'ın ilk suresi Fatihah'nın aynı yapıya sahip olması dikkat edilmesi gereken bir noktadır. 7 ayetin üçü Tanrı'ya hitap ederken, 4 tanesi insanlığın yakarışlarından ve ihtiyaçlarından bahseder. İslami inanç ikrarı olan " Allah'tan başka tanrı yoktur, Muhammed O'nun elçisidir," 7 sözcükten oluşur: la ilahe illa Allah Muhammed resul Allah." (Schimmel 1998: 148).

Elif Şafak, yedi sayısını, yine dört sayısında olduğu gibi çok sık kullanmıştır. Yedi sayısını, Pinhan ve Mahrem romanlarında işlevsel olarak kullanmış ve bu kullanımı anlatma bir akıcılık kazandırmış, bir ahenk katmıştır.

Çocukluğumdan beri öteki âleme ziyaretlerde bulunur keşifler yapar garipten sesler işitirim Rab ile konuşurum. O da bana karşılık verir, anlatır açıklar gün olur bir fısıltı kadar hafifler, arşın **yedinci** katına süzülürüm (A:60).

Doğudan batıya kuzeyden güneye **yedi** iklimi gezer dağda bayırda hakkı ararım hak için (A:62).

Yedi yaşından büyük tek bir erkek kalmayacak şekilde talana ve yıkıma uğramış kasabalar gördüm (A:63).

Her sene tekkeye gelen **yedi** gençten ancak biri tarikata kalabilirmiş (A:116).

Ardından babası, **yedi** cediti, muteber sülalesi olmuştu hep (A:142).

Önümüzdeki uzanan **yedi** ayrı merhale/**yedi** basamak (A:210).

İnsan yalandadır, ziyandadır, zordadır. **Yedi** basamağı çıkmadıkça hakikate eremez (A:210).

*Yeter ki istesin, kargayı bülbül, merkebi düldül diye pazarlar; şeytana pabucunu ters giydirip, **yedi** mahalleyi seyrine toplardı (M:42).*

***Babil Kulesi:** İnsanlar Tanrı' yı o kadar merak ediyorlarmış ki, onu görebilmek için arşı delen bir kule yapmaya karar vermişler inşaat tez zamanda yükselmiş, bütün işçiler uyumla, zevkle çalışmaktaymış. Ama tam da göğün **yedinci** katının sınırları zorlanırken, Tanrı her işçiye ayrı dil vermiş. Artık kimse kimseyi anlayamadığı için inşaat durmuş. (M:92).*

*Ne yerin **yedi** kat dibine kök salmış bir ağaç, ...ne de anlattıkça tazelenen bir masal kadar kalıcıydı duruşu (M:76).*

*Gelin **yedi** mahallenin tekmil çöpçatanlarının beğenisini toplayacak kadar güzel ve maharetliydi (M:106).*

*Bu, **yedi** günahın tadına bakarak şeytana hizmet edenlerin ellerini ısıtıp koparan masum surattı (M:119).*

***Yedi** düvelin en sunturlu cinlerini başımıza topluyordu (M:152).*

*Sürekli uyuyor, sayıklıyor ve rüya görüyordum. Yerin **yedi** kat dibinden tıkr tıkr sesler geliyor (M:169).*

*Her kırkinci günün sonunda kırkinci kapıdan çıkıveren ejderhanın ağzından püskürttüğü ateşle kül edip, ambarlarında tek bir buğday tanesi, sarnıçlarında tek bir su damlası bile bırakmadığı, **yedişer** senelik kuraklıkların bereketini kuruttuğu ve kara ormanlarında kötü kalpli büyücülerin kazan kazan maraz kaydattığı bir ezeli lanet diyarı. (M:197).*

*Bir kadın... Hem de kızıl saçlı, ak gerdanlı, utanma sıkılma nedir bilmeyen, **yedi** düveli kendine müptela ve ar ü namus şişesini tuzla buz eden, baktığı yeri delip geçen bir kadın... (P:58).*

*Tılsımlar, mahallenin **yedi** kocakarisinin ellerinde yoğrulur, okunur, sırlanırdı (P:88).*

*Sittin senedir Akrep Arif Mahallesi, şöhretini İstanbulu'un tepelerinden aşırıp, **yedi** düvele gümbür gümbür duyurmakla övündü (P:76).*

***Yediden yetmişe** bütün mahallelinin gözleri önünde bir güzel yıkanıp cürmlerinden arındıktan sonra da... Oraya serdi (P:86).*

*Mahalle evlatları, mehpere çehreleriyle olduğu kadar serbazlıklarıyla da **yedi** düvele nam salabilmiş olmalarını kuzeydeki... (P:89).*

*Kâfi derecede bıçkınlaştığına, nara atarken dizlerinin ve sesinin titremediğine, üzümünü iyiden iyice sararttığına inanılan delikanlı, hemen **yediden yetmişe** herkesin gözü önünde imtihana tabii tutulurdu (P:89).*

*Has ipekten serbazlık kuşağı kuşandıktan sonra **yediden yetmişe** herkes tarafından bir güzel öpülür, tebrik edilirdi (P:91).*

*... Bu **yedi** kocakarı... Baktıkları her yerden alametler toplarlardı (P:93).*

*Her bir rüzgâr tahta tek başına çıkabilmek için can atarken... Kulak hırsızlığı yapan **yedi** kocakarı bilirdi (P:93).*

*Senelerdir kulak hırsızlığı yapan **yedi** kocakarı dahi melekleri işitmeye güçlük çekmeye başlamıştı (P:98).*

*Çoktan ağarmış saçlarına kına yapar, omuzlarından aşağıya **yedi** tane saç örüğü bırakırdı (P:114).*

*Akrep Arif mahalledeki **yediden yetmişe** herkesin omzunda, kuşağında taşıdığı, yanından bir an olsun ayırmadığı nazarlıklar hep Bedrenk Asiye'nin elinden çıkmış onun nefesi ile okunmuştu (P:117).*

***Yedinci** gecenin sabahında kapı açıldı (P:150).*

*Akrep Arif mahallesinde **yedi** gün **yedi** gece böyle geçti. Bu süre içinde kocakarılar aşağıya hiç inmediler... (P:150).*

***Yedinci** gecenin sabahında, yara berelerle, morluklarla dolu vücudunu yerden kaldırıp, uzak semtteki bir mezarlığa bıraktılar (P:169).*

***Yedi** gün **yedi** gece boyunca körpe bedenini birbirlerine peşkeş çektiler (P:169).*

*Batını deki alametlerin peşine düşmüş **yedi** kocakarıyı kendilerine rehber edinmişlerdi (P:184).*

*Şebgir Kamer her ramazanda olduğu gibi bu senede sırayla, **yediden yetmişe** tekmil mahalle ahalisini ağırlamayı boynun borcu bilmişti (P:189).*

*Minarelerden yükselen ezan sesleriyle mahallenin **yediden yetmişe** tüm erkekleri camiye gitti (P:197).*

*Nasıl ki **yedi** kat gök var; ten dahi **yedi** kattır. Et, kan, damar, sinir, süğük, ilik **yedi** kat göğe benzer (P:216).*

Periden güzel huriden müstesna

Sebebi envai bela türlü cefa

***Yedi** düvel cehrene müptela*

Ben garip âşık-ı sevda iken (P:230)

Şafak, yedi sayısına sıkça yer vermiştir. Yazarın yedi sayısını, bazen halk kültürlerindeki işlevleri ile yani tasavvuf ve yaradılış efsanelerindeki yapısıyla bazen de sembolik amaçlı kullandığını görmekteyiz.

1.8.7.4. Kırk Sayısı

Hem Türk halk kültürünün hem de İslami kültürün en önemli ve büyüleyici sayılarından biri olan kırk, aynı zamanda islamiyet önceki dönemlerde de yaygın olarak kullanılmıştır.

“İslam öncesi Türk geleneklerinde de çok yer tutan bu sayı Muhammed’in kırk yaşında Allah’tan ilk vahyini alması, Allah’ın Âdem’in çamurunu kırk gün yoğurduğuna inanılması, Mehdi’nin dünyaya tekrar geldiğinde kırk yıl kalacak olması, diriliş esnasında göklerin kırk gün boyunca dumanla kaplanacağı ve dirilişin kırk yıl süreceğini ifade eder. Muhammed’in isminin başladığı ilk harf olan mim harfinin sayısal değeri kırktır... Doğum ve çocukla ilgili bir takım geleneklerin uygulanmasında, kırk günlük süre önemli sayılmıştır. Türk-İslam edebiyatının pek çok eserinde kırk sayısının simgeselliğine dayanılır.”(Çoruhlu 2000: 204).

“Kutlu kişiler arasındaki bu dereceli kümelerden halkın geleneğinde en çok anılan Kırklar’dır. Herkese nasip olmayan bir mutluluğa erişen kimi insanların ölmediğine Kırklara karıştığına inanılır. Birçok sözlü anlatmalara göre ünlü hikâye kahramanı Köroğlu ölmemiş, Kırklara karışmıştır. 40 sayısı ayrıca kırklama, loğusanın kırkı, kırk gün beklemeyi gerektiren, hastalıkların bulaşmamasını sağlayan korunma tedbirleri vb. hallerde önem taşır; halk hekimliğinde ot, baharat vb. kırk çeşit nesneden yapılan ilaçlar, kimi törenlerde kırk çeşit yiyeceğin bulunması şartı, debdebeli düğünlerin, şenliklerin anlatılmasında (özellikle masallarda) kullanılan “kırk gün kırk gece” deyişi de bu sayının önemini belirten örneklerdir.” (Boratav 2003: 119).

“Fıkraları Türkiye’nin her yanında anlatılan popüler şahsiyet Nasreddin Hoca, kocaların eşlerinin öğütlerini kırk yılda bir tutmalarını söyler. Gerçekten de Türkçe’de “kırk yılda bir” deyişi “hayatta bir defa anlamına gelir ve Türkler birisiyle birlikte kahve içmenin 40 yıllık bir ilişki kuracağına inanırlar... Uzun sürecek zor bir işi başarmak için “40 fırın ekmek yemek” gerekir ve kendisini çok ucuza satan biri ise “40 kuruşa 9 takla atar” kırklamak, yani bir şeyi 40 defa yapmak basitçe bir şeyi fazla

yinelemek demektir... İslami gelenekte 40'ın başka bir önemli işlevi daha vardır: Hazreti Muhammed'in adının başında ve ortasında bulunan mim harfinin sayısal değeri 40'tır. Bu nedenle Peygamber'in kendisine has bir sayı olduğu düşünülür, ayrıca cennetsel adı Ahmed'de bulunur ve sufilerin keşfettiği gibi adındaki mim'ler atıldığında Ahad sözcüğü kalır ki bu da Tanrı'nın asıl adlarından "Bir" anlamına gelir." (Schimmel 1998:270).

"Herkese nasip olmayan bir mutluluğa erişen kimi insanların ölmediğine Kırklara karıştığına inanılır. Birçok sözlü anlatmalara göre ünlü hikâyeye kahramanı Köroğlu ölmemiş, Kırklara karışmıştır." (Boratav 2003: 119).

Elif Şafak, romanlarında kırk sayısına sıkça yer vermektedir. Kırk sayısı bilindiği üzere halk anlatılarında fonksiyonel olarak kullanılan ve dayanağını İslam'dan alan bir formel sayı özelliğini göstermektedir.

"Mahrem" ve "Aşk" romanlarında daha yaygın olarak kullanılan 40 sayısı, yine tasavvuf ve halk kültüründeki yapısını bozmadan ortaya konulmuştur.

Kırk kuraldan ilkidir hâlbuki (A:51).

Hakk'a teslim ve gönlü mutmain bir misafirin **kırk** senede bir geldiğini bilecek kadar (A:78).

Kırk gün kaldım o hücrede, bir kez olsun çanı çalmadım (A:114).

Bu seviyedeki ilk **kırk** günümü ufacık basık ve karanlık bir hücrede geçirdim (A:114).

Mademki **kırk** gecedir bu rüyayı görmekteyim, elbette açılacak bir hikmeti, gördüklerimin neye alamet olduğunu öğreneceğim, ya şimdi ya da yakında(A:129).

Buda ıhlamur ağacının altında **kırk** gün tefekküre daldı (A:151).

Hz. İsa **kırk gün kırk gece** çölde çile çekti. Hz. Muhammed peygamberlik çağrısını **kırk** yaşında işitti (A:151).

Boşuna değil, Nuh Tufanı **kırk** gün sürdü. Sular her yeri kapladı ama aynı zamanda bu topyekün yıkımı birikmiş tüm kirleri sildi ve hayata yeniden başlama fırsatı verdi. İslam tasavvufunda **kırk** sayısı bir mertebe aşmak için sarf edilen zamanı, manevi uyanışı temsil eder. Bilincin dört temel safhası vardır. Her birinde on derece mevcuttur ki toplamda **kırk** eder. Hazreti İsa **kırk gün kırk gece** çölde çile çekti, Hz. Muhammed peygamberlik çağrısını **kırk** yaşında işitti. Buda ıhlamur ağacının altında **kırk** gün

tefekküre daldı. Bilincin dört temel safhası vardır her birinde on derece mevcuttur ki toplamda **kırk** eder (A:151).

Kırk gün sonra bu sabah tuhaf bir şey oldu (A:208).

O ve Mevlana **kırk** gün boyunca kendileri kütüphaneye kapattıklarında... (A:215).

“O batağı fark ettim... Tas tas sularla **kırk** kez yıkandım.” (A:326).

Beş dakika içinde **kırk** ayrı düşünce üretebiliyorsun (A:370).

Onun yüzü doğduğu malikâne gibi **kırk kapılı**, kırk odalıydı. **Kırk** farklı ziyaretçi **kırk** ayrı kapıdan içeri buyur edilirdi (M:136).

Sanki **kırk** yıllık tiryakinin tıkanmış damarı gibi (M:158).

Önemli bir masal motifi olan kırk oda ve kırkinci kapıya “Mahrem” romanında göndermeler yapılır.

Gerdek gecesinin sabahında, karısını dizlerine oturturmuş şehzade “ dileğince gez” demiş “ dileğince yaşa bu **kırk odalı** sarayda, lakin, sakın ola kırkinci kapıyı açmaya çalışma, **kırkinci kapının** kilidini zorlama!” “sen nasıl istersen,” demiş kadın munis bir ifadeyle, kocası dışarı çıkar çıkmaz elinde bir tomar anahtarlarla **kırkinci odanın önünde almış soluğu** (M:167).

Mide bir masal diyaradır, **kırk** gün **kırk** gece boyunca dolup taşan ziyafet sofralarından som altından kadehlerle kuş sütü... Dağıtılan, ırmaklarından semavi şaraplar akan, şelalelerinden de ölümsüzlük iksiri çağlayan, dağlarının doruklarından sıhhat balı damlayan... (M:197).

Mide bir masal diyaradır. Her **kırkinci** günün sonunda **kırkinci kapıdan** çıkıveren ejderhanın ağzından püskürttüğü ateşle ateşle kül edip, ambarlarında tek bir buğday tanesi, sarnıçlarında tek bir su damlası bile bırakmadığı, yedişer senelik kuraklıkların bereketini kuruttuğu ve kara ormanlarında kötü kalpli büyücülerin kazan kazan maraz kaydattığı bir ezeli lanet diyarı. (M:197).

Tıpkı hikâyedeki şehzadenin karısı gibi **kırkinci kapının** arkasını merak ediyordu (M:211).

İfakat da adamcağızın **kırkının dolmasını** beklemeye dahi lüzum görmeden, mirasını çatır çatır yemeye, gününü gün etmeye başlamıştı (P:207).

“**kırkını çıkarmak**” **kırk** sembolik bir sayı... Sesi duymasının üzerinden tam yedi gün geçti. (SS:14).

Yazarın romanlarında kırk sayısına sıkça rastlamaktayız. Yazar kırk sayısını deyim içinde ya da nicelik ve sıra belirtmek gibi amaçlarla kullanmıştır. Bilindiği gibi kırk sayısı geleneklerde sıkça kullanılan bir formel sayı olma özelliğine sahiptir. Geleneklerdeki kırk sayısını göz önünde bulundurduğumuz zaman yazarın bunlardan en çok "kırk gün, kırkinci gün" ifadelerini kullandığını görmekteyiz.

1.8.7.5. Bin Sayısı

"Onlu sistemde 1000, tahmin edileceği gibi, her şeyi kuşatan sayıdır." Bin yıl senin önünde bir gün gibidir" der bir Mezmur ve inanç sahibi birisi, "Sağında binlercesi düşebilir ve solunda da onbinlercesi" diye avunur. Çin'de doğum gününde birisine 1000 bahar dilemek tam olarak bizdeki "Nice mutlu yıllar"a karşılık gelir." (Schimmel 2000: 296).

"1000 sayısı Bingöller, Binboğa Dağları vb. yer isimlerinde olduğu gibi genel olarak çokluğu anlatır." (Boratav 2003: 120).

Yazar bin sayısına fazla yer vermemiştir. Bin sayısını daha çok nicelik bildirmek amaçlı ve deyim içinde kullanmıştır.

*Pek çoklarının Mevlana yani "efendimiz" diye seslendiği bir mümtaz şahsın dört bir yandan gelmiş **binlerce** müridi hayranı vardı (A:37).*

*Ella bir adım atmadan önce **bin** defa düşünürken...(A:203).*

*O da bundan böyle, **bin** erkeğe bir seyirlik dünya sunacaktı (M:111).*

1.8.7.6. Bin Bir Sayısı

Halk anlatılarından Binbir Gece Masallarından dayanağını alan bu sayı, daha çok sonsuzluğu ve kutsallığı ifade eder.

"Bin sayısına bir kutluluk veya bir üstünlük değeri verilmek istenince "bir" eklenir. Tanrının bin bir adı vardır, Bin Bir Direk İstanbul'da çok sayıda direkleriyle ünlü eski bir yer altı sarnıcıdır; güç doğuran kadının "bin bir ağrı çektiği söylenir." (Boratav 2003: 120).

"1001, 41, 101 gibi, büyük sayıların aşılması, yani "sonsuzluk, sınırsızlık" anlamına gelir. Anadolu'daki Binbir Kilise ve bilinen örnek Binbir Gece ilk aklımıza gelenlerdir. Bu sayıyı, yedigen ve 7, 11 ile 13 asal sayıları arasındaki gizemli ilişkileri

çağrıştırmasıyla açıklamaya yönelik çabalar olsa da, aslında sonsuz genişlemeye işaret eder.”(Schimmel 1998: 298).

Bin bir surat bir sirk kurmak geldi aklına (M:47).

Bin bir gece kervansaraya, **bin bir** hana kondum (A:62).

Ella aklıdan **bin bir** fikir ve vesvese cirit atarken bir yandan da yemek hazırladı (A:92).

Bin bir gün **bin bir** gece demez mi gaddar adam? (A:113).

Bin bir isim altında toplanıp oturuyorlar (A:194).

Elif Şafak, binbir sayısını yaygın olarak kullanmaz. Bu sayıya daha çok abartı ve sonsuzluk anlamları yükler.

1.8.7.7. Diğer Formel Sayılar

Elif Şafak, başlıklar halinde değindiğimiz formel sayılar dışında da bazı sayılara yer vermiştir. Bu sayıların (1,2,5,6,14) kimi deyim olarak kullanılmış, kimisi nicelik belirtmek için, kimisi de sembolik olarak kullanılmıştır.

Hiç olmadı **Bir. Bir** rakam eksildi (M:220).

Bir'i arıyorum (M:207).

Hiç olmadı **iki. Bir** rakam eksildi (M:218).

İki dünyaya yetecek kadar dua etmişsin (A:50).

Hem alfabenin **ikinci ve üçüncü** harfi, yan yana güzel duruyorlar **iki ve üç**'üm sanki. **Bir**'i arıyorum (M:207).

Hiç olmadı **iki. Bir** rakam eksildi (M:218).

Hiç vakit kaybetmeden beş yaprak toplamalıydılar, sonra her bir yaprağın üzerine B-E-D-U-H harflerini kazıyıp, **beş** yaprağı ağacın üzerine asmalıydılar (P:187).

Boy boy sıralanan **altı** kızdan sonra ilk erkek çocuk (M:38).

Onun vasıtasıyla **altı** kocakarıya haber yolladı (P:108).

Karısı **altı** tane kızdan sonra nihayet **bir** oğlan doğurmuştu (P:164).

Elbette hayır, kimyacıyım. Ayın **on dördü** gibi güzelsin (A:378).

Allah'ın **doksan dokuz** sıfatı arasında acz yoktur (A:135).

1.9. HALK ŞİİRİ

Yazar, romanlarında halk şiirlerine de yer vermiştir. Bu başlık altında, tekerleme, ninni ve birkaç şiire değineceğiz.

Yazar, ninniye Mahrem adlı eserinde sembolik olarak yer verir.

***Bülbüller** görülmemiş güzellikte güllere nağmeler düzerdi (M:36).*

*Keramet Mumi Keşke Memiş Efendi, bu âleme şöyle gelmişti. Bir oğlan doğuramadığı takdirde... Nice adaklar adayıp... Kaç düzine kocakarıdan medet umup denemedik büyü bırakmayan... Nihayet bir gece rüyasında gördüğü saçsız sakalsız dervişten öğrendiği... Yanık sesiyle **ninniler** söylediği... Oğlunun ismi Memiş olacaktı, tıpkı rüyasında gördüğü dervişinki gibi (M:38).*

Yazar, halk ve divan şiirinde kullanılan öğelerden biri olan gül ile bülbül öğelerine çağrışımsal olarak yaklaşır.

*İnce, nazenin çizgiler kıvrılarak halkalara, iç içe geçmiş halkalar katmerlenerek **güllere**, uçuk pembe **güller** dillenerek **bülbüllere** dönüştü (P:64).*

Yazar bir de tekerlemeye yer vermektedir. Yazar bir de tekerlemeye...

Ne ne Nermin:

çok yeme peyniri

peynir seni öldürür

Ceheneme götürür,

Cehenemin kapıları,

İstanbulu'un cadıları

Ik mık

karakedi sen

oyundan çık (P: 173)

İncelediğimiz romanlarda genel olarak halk şairliği geleneğine rastlamadık. Fakat Şafak'ın zaman zaman ünlü halk şairlerinden alıntılar yaparak anlatımını zenginleştirdiğini tespit ettik. Bunların başında Yunus Emre ve Aşık Cevlani gelmektedir.

Şafak'ın Aşk romanında Yunus Emre'nin meşhur "Yaratılanı sev, Yaratan'dan ötürü" sözüne atıfta bulunulmuştur.

*Her inançtan, her meşrepten insan tanıdım. Kimseyi kimseye üstün tutmadım. **Yaratılanı sevdim, Yaratan'dan ötürü** (A: 63).*

Pinhan, halk şiirleri bakımından en zengin eserdir. Romanda Yunus Emre'den, Âşık Cevlani'den ve Teslim Abdal'dan alıntılar yapılmıştır.

Biz sevdik âşık olduk,

Sevildik maşuk olduk.

Her dem yeni doğarız

Bizden kim usanası (Yunus Emre) (P: 35).

Miskin ademoğulları

Ekinlere benzer gider

Kimi biter kimi yiter

Yere tohum saçmış gibi (Yunus Emre) (P: 54).

Bi mekânım bu cihanda

Menzilim durağım anda (Yunus Emre) (P: 54).

Dinleyin feleğin zulümatını

Oldu İstanbul'da bir nişane

Görün bu mahallin harabatını

Yandı dükkân evler kaldı virane (Âşık Cevlani, Kerestecideki Yangının Destanı) (P: 75).

Duyunca ahali heman yetişdi

Birkaçı da yolda bayılıb düşdü

Birdenbire bir yer tutuşdu

Çıkdı duman arşa ta asmane

Heman alev her yana sıçradı

Dörtbeş dükkân ve konakları sardı

Şiddetle rüzigar aldıkça aldı

Başladılar evden kaçan kaçana (Âşık Cevlani, Kerestecideki Yangının Destanı) (P: 77).

Devir döndü;

Zaman yine piç oldu (Teslim Abdal) (P: 97).

Kimi kaynaklarca Doğu'nun en büyük şairi olarak tanımlanan Ömer Hayyam'ın rübaileri Şafak'ın romanlarında geçen halk şairliği olmasa da bir diğer önemli şairlik motifidir.

Bizim şarap içmemiz ne keyfimizden,

Ne dine, edebe aykırı gitmemizden

Bir an geçmek istiyoruz kendimizden

İçip içip sarhoş olmamız bu yüzden(Ömer Hayyam) (A: 166).

Çok içtim mi aklım azalır.

İçmedim mi neşem dağılır

Ne sarhoş ne ayık bir hâl var ya, en iyisi o hâlde yaşamaktır (Ömer Hayyam)

(A: 167).

Bizi ta'n eden olursa bilsin ki,

Harama el sürmedi Ballı Behram

Seninle içtiğim şarap helaldi.

Sensiz içtiğim su bile haram.

Ömer Hayyam 'dan. Orjinali şöyle:

Kim demiş haram nedir bilmez Hayyam?

Ben haramı helali karıştırmam:

Seninle içilen şarap helaldir,

Sensiz içtiğim su bile haram (P:57).

1.10. OLAĞANÜSTÜLÜKLER

Olağanüstülükler başlığı altında cin motifi, karabasan, hayalet, kâbus, keramet, yılan gibi öğeleri ele alacağız. Yazar, çeşitli olağanüstülüklerle yer vermekle beraber cin motifini ve karabasan öğesini diğerlerinden daha fazla kullanmıştır.

Olağanüstülükleri incelediğimizde, tarihi hikâyelerin, olayların, kişilerin olduğunu görmekteyiz. Bu olağanüstülüklerde ruhani birtakım öğeler ön plandadır. Bunun dışında, birçok benzetmeler de yapılmıştır.

Çocukluğumdan beri öteki âleme ziyaretlerde bulunur, keşifler yapar, garipten sesler işitirim. Rab ile konuşurum. O da bana karşılık verir, anlatır, açıklar gün olur bir fısıltı kadar hafifler, asrın yedinci katına süzülürüm (A:60).

Ellerinde hecemet zenberekler ile bekleşen gezgin berberlere, billur küreli kâhinler ve ateş yutan sihirbazlara rastladım (A:144).

Halk, kendi arasında bazı cinlere isim vererek onları kategorilere ayırmıştır. İnanç doğrultusunda cinleri kovmak için bazı uygulamalar yapılır; kimi yörede demir ile, kimi yörede ise uyarılarla cinler uzaklaştırılır.

*Bu yörenin inanişına göre kitaplara dadanan sayfalarını kemirmekten zevk alan haylaz bir **cini** varmış. İsmi **Kebikeç**! İşte bu **cini** defetmek için her kitabın başına muhakkak bir uyarı asmak gerekirmiş. Ya **Kebikeç** bu kitaptan uzak dur! Sana göre değil bu sayfalar! (A:214).*

*Yanımızda ölü kardeşlerimizin **hayaletleri** dururdu (A:216).*

*Cengiz Han öldü. Kemikleri peynir tozu gibi dağıldı ama **hayaleti** hala Moğol ordularına eşlik ediyor (A:269).*

*Meğer **ruh** bir uçurtma imiş (A:271).*

*...Yuvalarından fırlamış gözlerle dehşet içinde bana baktı... **Gulyabani** görmüş gibi geri geri yürüdü (A:273).*

İnsanların içine cin girdiği de ayrı bir inanıştır.

*Aklım başımdan uçmuş muydu? İçime **cin** girmişti herhalde (A:277).*

İnanışa göre cinler insanları görür, insanlar onları görmez. Yaşanılan çevrede, kimse bulunmayınca ve ortama sessizlik çöktüğünde, “in cin top oynuyor” söylemi kullanılmaktadır. Aşağıda, böyle bir kullanım olduğunu görmekteyiz. Bu durumunun temeli ise cinlerin insanlar tarafından görülmemesidir.

*Sessiz sakindi sokak, **in cin top oynuyordu**. Bu derin sessizlikte cinler, çatal çatal sesleriyle, çocukların yatmadan evvel sokakta söyledikleri şarkıları söylüyordu (M:172).*

Cin, gözle görülmeyen varlıklardandır. Kur'an'ın bildirdiğine göre cinler, ateşten yaratılmıştır ve “iblis” (şeytan)” cinsindedir. Yazarın kullandığı cin motifini değerlendirdiğimiz zaman, gerçek anlamdaki cinleri kullandığını, bunun yanında mecaz anlamda söylemlere de yer verdiğini görmekteyiz.

***Karabasanların** döktürdüğü terler, her birinden sekizer kere yapılması lazım gelen hareketler... (M:22).*

Şafak, eserlerinde cinlerle ilgili benzetmeler yapmıştır. Bazı insanların kişilik özelliklerinden dolayı, bu tür benzetmeler yapılmaktadır. Örneğin uyanık olan biri için cingöz sözcüğü kullanılır. Aşağıda da buna benzer bir kullanım olduğunu görmekteyiz.

***Rakamların cinleri**, bellerinde fenerleri, ellerinde süpürgeleri, bit kadar her biri... (M:31).*

Halk hikâyelerinde cin motifi çokça kullanılarak olağanüstü özelliklerle donatılan bir karakter durumundadır. Cin, genellikle korku salan, ürperten, farklı

fiziksel özellikleri bulunan ve her an değişebilen yapılara sahip varlıklar olarak çıkar karşımıza.

*Kur'an-ı Kerim'e göre **cinler**, Hz. Âdem'den bin yıl önce yaratılmıştır. Kara balçıktan yaratılan insan göze görünen bir varlıktır, dumansız ateşten yaratılan cin ise göze görünmeyen... (M:96).*

*...her **karabasanın** sonunda... (M:119).*

Yazar, romanların da az da olsa keramete de değinmiştir. Keramet, Allah'ın sevgili kullarının, dostlarının (veli, evliya) alışılanların dışında gösterdikleri olağanüstü durumlardır.

*Zaten bu yöre, porsuk ağaçlarından çok **hayalet** hikâyeleriyle nam salmıştı (M:123).*

*Yedi düvelin en sunturlu **cinlerini** başımıza topluyordu (M:152).*

*Kadın, kaynanasının **üç ayaklı oğlak doğuran uğursuz bir hayvana** benzettiğini anlatırken gözyaşlarını tutamadı (M:155).*

*Böyle zamanlarda elektriğin, aheste revan çıktığı yokuşun tepesinde, Hayalifener Apartmanını görmesiyle, gece vakti **gulyabani** görmüşçesine... (M:158).*

***Rakamların cinleri** vardır (M:207).*

*Hani inciye gebe istirididyelerin, uyuşuk ahtapotların **gudubet canavarların**... İçlerinde hazineler saklayan gemi enkazların... Hani neredeler? (M:215).*

Yine bir inanışa göre cinler, sessiz sakin kimsenin olmadığı yerlerde bulunurlar. Aşağıda buna değinilmektedir.

*...sandukalarını kaptırmış evliyalara, solgun yüzlü kiliselerin haçlarına, geceleri sundurmalarında **cinlerin** söyleştiği salaş evlere... Süprüntülerin arasında nevalesini arayanlara bakıyorum gökyüzünden (M:223).*

*Perdeler, **hayaletli ev** filmlerinin perdelerine mahsus bir kıvraklıkla uçuşurken... (M:223).*

Akkarınca, çıkma karşıma

Sakın yaklaşma ebemkuşağına

***Cinlerin** ayağına basarsın*

Çarpık çurpuk olursun sonra (P:70).

Cinlerin geldiğini ya da ortamda olduğunu düşünen veya başına gelen olayı mantık çerçevesinde açıklayamayan insanlar, bunu cinlere bağlayabilirler. Cinin adını

anmamak için -anarlarsa musallat olacağı inancı vardır- “iyi saatte olsunlar” cümlesi kullanılır. Aşağıda da bunun kullanıldığını görmekteyiz.

...fakat iyi saatte olsunların ziyaretine uğradığını sanarak bildiği duaların hepsini peşpeşe sıralamaya başlamıştı. Bir duadan diğerine geçerken birden içine bir kurt düştü (P:86).

Hayaletler de cinlerle benzer özelliklere sahiptir. İnsanlar için her zaman korkulacak bir şey olmuştur. Hayaletlerin de cinler gibi çeşitli mekânlarda dolaştığına ve yaşadığına inanılmaktadır.

Akrep Arif in hayaleti gece vakti evlerin damlarında dolaşiyor (P:98).

İnsanlar bazen uyuduklarında kötü rüya görmektedirler. Bu rüyayı diğer rüyalardan ayıran özelliği, rüyada istenilmeyen olayların, durumların meydana gelmesidir. İnsanlar bu tür rüyalardan korkarlar ve bu rüyalarda başlarına kötü olaylar gelir. Karabasan uyku sırasında, insana çöken bir ağırlığa verilen isimdir. İnsanlar, bazı zamanlar uyku sırasında uyanamaz gibi olurlar. Uyanmak isterler ama uyanamazlar, seslenmek isterler ama seslenemezler. İşte bu gibi durumlarda ‘karabasan bastı’ denilmektedir.

Ne vakit tatsız bir hadise ile karşılaşırsa... Masal diyarına taşır; şu âlemde her türlü karabasandan tamamıyla azade biri varsa o da muhakkak Sidikli Safiye idi (P:113).

Akrep Arif mahallesinin nedamet çeşmesinden gürül gürül akan suyun ellerine teslim ederdi karabasanlarını (P:177).

Kötü bir rüya mı gördün, karabasanlar mı çöktü üstüne, git suya anlat. Su alıp götürür kederini tasarı (P:177).

...onların da kâbuslarını, korkularını alıp götürüyorsa... (P:178).

İnanışa göre insana cin musallat olduğunda bu alanda bilgisi olan kişilere başvurulur. Yaşlı kocakarı diye nitelendirilen bazı kişiler bu işlerle uğraşırlar.

Lakin on bir ayın sultanı, mahallenin üstüne çöken karabasanlardan kurtulmak için biçilmiş kaftandı (P:183).

Hem kendi hayatlarını hem de bebeklerininkini kötü cinlerden koruyan bu kocakarıları her zaman başlarının üstünde tutmuşlardır (P:184).

Halk inanışlarında cinlerin özellikle ceviz ağacının altında çok olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle geceleri ceviz ağacının altında oturulmaması gibi birçok inanış mevcuttur. Aşağıda da bu duruma değinilmiştir.

*Zira cevizler her ne görürlerse onu resmederlerdi. Kabuklarına. Maalesef ceviz kısmı sır saklamayı bilmediği gibi, bir de gördüklerini bire bin katarak dört yana naklederdi. Üstüne üstlük bir de ceviz ağaçlarında yaşayan **cin**ler vardı... (P:185).*

Hani halkanın ucunda kavuşacaktım sana... Karanlığı fırsat bilene ve korkaklığıma ve karabasanlarıma oyun oynar gibi giderdim kuş avlardım (P:228).

*Ne var ki, hayatta bir kez geçerci erkeklerin eline, çocukluk **karabasanlarının** dallı budaklı ağaçlarını budama fırsatı, bakırı billura çeviren efsun gitti mi dönmezdi.*

Bunların dışında bazı olağanüstülüklerle de değinilmiştir.

*...bir **başka âlemde doğabilmek** için bu âlemde ölmeyi tabii addetmişti (P:208).*

*O zaman kalabalığın tam orta yerindeki **yılanbazı** gördü (P:221).*

Cinler, genelde kötü varlıklar olarak düşünülmemektedir. İnsanların yaşadığı bir huzursuzluk, psikolojik bir travma olduğunda halk arasında acaba cinler mi musallat oldu, gibi inanışlar bundan kaynaklanmaktadır. Aşağıdaki cümlede, bu durum aksettirilmiştir. Kötü olarak kabul edilen varlıkların, cinlerin yanında olduğuna değinilmiştir.

*Loğusaya dadanan kötü **cin**ler odaya geldiklerinde etrafta bir tur atar, ardından gidip ipe asılırlarmış. O zaman başlarırmış çingirak çalmaya. Saçılırmış çörekotları ortalığa... (SS:13).*

***Cin**ler çekermiş bir yana, yaşlı kadınlar beri yana. **Cin**lerin çektiği tarafta karabasanlar, evhamlar, zanlar... Yaşlı kadınların çektikleri tarafta ise gönül ferahlığı, saadet ve bereket... (SS:14).*

*Önemli değil. Zaten haklısın, **kâbus** gibi bir şeydi bu rüya (SS:294).*

Yazarın cinler hakkında geniş bir malumata sahip olduğu hemen göze çarpıyor. İnceleme konumuz olan romanların hemen hepsinde cin konusu üzerinde oldukça durulduğunu gördük. Şafak'ın romanlarında cinlerle ilgili geçen başlıca konular; cinlerden nasıl korunacağı, iyi ve kötü cinler, halk arasında çoğunlukla bilinen bazı cin isimleri ve bunların özellikleri gibi konulardır.

II. BÖLÜM

2. HALK KÜLTÜRÜ UNSURLARI

2.1 DİNİ İNANÇLAR VE İLGİLİ UNSURLAR

“İnanç, sözlük anlamı ile kişice ya da toplumca, bir düşüncenin, bir olgunun, bir nesnenin, bir varlığın gerçek olduğunun kabul edilmesi demektir... İnanç kavramı, sözlük anlamı ile insan düşüncesinin çok geniş bir bölümünü içine alır: din, ahlak, politika... İnançları bütün bu çeşitlilik ve yaygınlıkları ile ele almak Halk biliminin sınırlarını aşar. Halk bilimi belli bir toplumun eski dinlerinden miras alıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni dininde, yaşam şartlarının gerektirdiğinde yeni biçimler, yeni içerikler ve anlatışlarla oluşturduğu inanışlarla ilgilenir.” (Boratav 2003: 19).

Bu bölümde dinsel kişiler, dinsel mekânlar ve diğer dini unsurlar değerlendirilecektir.

2.1.1. Dinsel Kişiler

2.1.1.1. Hz. Muhammed

Elif Şafak özellikle “Aşk” romanında Hz. Muhammed’den söz eder. Kırk rakamının dinler tarihindeki yansımından söz ederken Hazreti peygamberin kırk yaşındaki peygamberliğine göndermeler yapar.

*Bugün şahit olduğumuz atışma ta **Hazreti Muhammed (S.A.V.)** zamanına dayanan eski bir fikir ve üslup ayrılığıdır aslında. Ama bu ikilem yalnızca İslam tarihine özgü değil, **İbrahimî** dinlerin hepsinde mevcuttur (A:321).*

*Pespaye fikirlerini pekiştirmek için **Peygamber Efendimiz’in** aziz ismini ağızlarına almıyorlar mı kanım çekiliyor adeta (A:192).*

*Neymiş, bir savaş sonrası **Hz. Muhammed** halka dönüp ‘artık küçük cihadı bitirdik, bundan böyle büyük cihadı geçiyoruz’ demiş (A:193).*

***Hz. İsa** kırk gün kırk gece çölde çile çekti **Hz. Muhammed** peygamberlik çağrısını kırk yaşında işitti (A:151).*

***Hazreti Muhammed** mi, Süfi Bayezid-i Bistami mi? (A:200).*

Yazar bu romanında zaman zaman Hz. Muhammed’in hadislerinden de alıntılar yaparak anlatımını güçlendirir.

Peygamber Efendimiz boşuna dememiş, “Kişi dostunun dini üzeredir. Bu nedenle, kiminle dost olacağına dikkat etsin” diye (A: 312).

Hadis-i Şerif der ki: “Oğul babanın sırrıdır.” (A: 208).

Boşuna değil **Peygamber Efendimiz**: “Bu dünyada üç kişiye acıyınbuyurmuş”: “Bir kavmin aşağı düşen yüce kişisine, yoksullaşan zenginine ve cahillere oyuncak olan bilginine...” (A: 280).

2.1.1.2. Hz. Süleyman

"Beni İsrail peygamberlerindedir. Nübüvvet ve saltanatı birleştirmiş bahtiyardır. Menkuldur ki, ism-i azam yazılı hatemi (yüzüğü) ile dünyaya hatta bütün mahlûkata, rüzgârlara hükmetmiştir. Tahtını rüzgârlar taşımıştır. Menkibi edebiyatımızın belli başlı mazmunlarından. Süleyman yüzüğünü Âmine adlı karısına emanet bırakmıştı. Yüzüğü Süleyman şekline giren bir cine verdi. Bu ifritin adı sahra cinidir." (Onay 1996: 445).

Peygamberlik tarihine baktığımız zaman, peygamberlikle özdeşleşen mucizeler olduğunu görmekteyiz. Hz. Yusuf'un güzelliği, Hz. Eyyüb'ün sabrı, Hz. Musa'nın asası, Hz. Süleyman'ın mührü bu mucizelerden birkaçıdır. Bu mucizelere halk anlatılarında sık sık yer verilmektedir. Elif Şafak, Hz. Süleyman'ın Mührü'ne “Pinhan” ve “Mahrem” adlı romanlarında değinmiştir.

İstese, Karun kadar zengin, **Süleyman** kadar muktedir olmuştu çoktan (M:42).

“Bak. **Süleyman** o. Demek ki **mühür** onda.” (P:90).

Bahçeye çıkıp, ellerini iki yana açarak, karakışa açıkça meydan okumaya başladı. Ona, yüreğinde az biraz cesaret varsa tez elden karşısına çıkmasını, dilediği silahı seçebileceğini, dövüşün adil olmasında ısrar ettiğini, mağlub olanın haddini hatırlamakla yükümlü olduğunu, devri tamam olduğundan bu mekânı evvelbahara bırakması lâzım geldiğini, aksi takdirde bir illet gibi yapışıp kalacağını, haddini hatırladığı takdirde bütün bunları şıp diye fahmeyleyeceğini, şimdiye değin kendisine hürmette kusur etmemek için sesini çıkarmadığını, lâkin artık canına tak ettiğini, **mühür kimde ise Süleyman'ın o olduğunu**, o mührü er ya da geç bulacağını, Dürri Baha'nın da sıkça dile getirdiği gibi zaten herkesin kadrince kadir olduğunu ve kendisinden zerre kadar korkmadığını, korkma bir yana karnını deşip, çarkını tersine çevirmeye kararlı olduğunu, mertçe davranıp, çıkıp gelmediği takdirde burada donarak

ölmeyi göze aldığını, zaten kahvesiz kalmaktansa canını vermeyi yeğ tuttuğunu bir bir anlattı (P:27).

Kuş görsem Süleyman gelir aklıma; balık görsem Yunus (A:52).

2.1.1.3. Hz. Lut

Hz. Lut'un kavmiyle yaşadığı mücadele, karısının kendisine ihanet etmesi ve bu kavmin helak olmasını, yazar İslam kaynaklarında geçen şekliyle anlatmıştır.

“Lut Aleyhisselam'ın karısı, duyduğu bir gürültü üzerine arkasına dönüp: Vaah kavimciğim! Diyerek acındığı bir sırada, Yüce Allah gönderdiği şeyle, taşla onu da helak edip, özlediği kavmine kavuşturdu. Lut Aleyhisselamın imansız karısının adı Vahile idi.” (Köksal 2002: 258).

Veda: “Niçin dönüp baktın Tanrının gazabını çeken şehre?” diye karısına öfkeyle bağırdı Lut. “Neden baktın neyi geride bıraktığına? Söylesene, insan terk ettiği şeye neden dönüp bakar son bir defa?” Ama karısının taşlaşmış dudakları cevap vermedi bu zor sorulara (M:222).

2.1.1.4. Hz. Yusuf

Yazar, kaynağını Kur'an-ı Kerim'den alan Yusuf ile Züleyha kızasına “Aşk” romanında yer vermiştir.

Onu süzerken Kur'an-ı Kerim'de Yusuf ile Züleyha'ya dair ayetleri hatırladım... Her birine bir bıçak verdi ve “çık karşılarına!” dedi. Kadınlar onu görür görmez kendi ellerini doğradılar ve “Allah için bu bir insan değil, ancak değerli bir melektir” dediler (A:379).

Yazar, Hz. Yusuf'a üstü kapalı olarak da değinmiştir.

Kül dediğin devr-i Yusuf tan bu yana havaya savrulurdu (P:218).

2.1.1.5. Hz. Nuh

“Kur'an'da Hz. Âdem, Hz. Şit ve Hz. İdris'ten sonra adı geçen büyük peygamberdir. Kur'an-ı Kerim'in 71. sûresi onun adını taşır. Hz. Âdem'den sonra çoğalan ve sapıklığa düşen, tevhîd inancından ayrılan insanlara (muhtemelen Babil civarındaki bir kavme) gönderilmiştir (Nuh, 71/1). Tufan hadisesine kadar 950 sene yaşamıştır (Ankebut, 29/14). Tufan'dan sonra da “zürriyetinin çoğaldığını görecektir”

kadar” yaşadığına işaret edilmiştir. Bir hadise göre “ilk resuldur.” Putlara tapan kavmi, Hz. Nuh’un tebliğ, nasihat ve tavsiyelerini dinlemekte ısrar ve onu tezyif edince Allah’a : “.. Ey, Rabbim! İnkâr eden kâfirlerden hiç birini yeryüzünde bırakma.” (Nuh, 71/26) diye dua etti; duası kabul olundu, tufanın kopacağı kendisine haber verildi.” (Yeni Türk Ansiklopedisi:1985:2696).

Yazar, Pinhan romanında Nuh Tufanı’na değinir. Özellikle kıyamet gibi olağanüstü olayların tasvir edilmesinde bu kavramdan yararlanır.

O gözlerde yağmuru, fırtınayı, ebemkuşağını ve Nuh Tufanı’ni gördü. Tepeden turnağa ürperdi (P:18).

O mavilikte yağmuru, fırtınayı, ebemkuşağını ve Nuh Tufanı’ni gördü. Birdenbire her şeyi anladı. Anladı ki, "Âdemde dahi dört od mevcuttur. Mide odu, şehvet odu, soğukluk odu ve muhabbet odu. Hem dünyada dahi dört od vardır. Taş odu, ağaç odu, yıldırım odu. Tamu odu. Nasıl ki yedi kat gök var; ten dahi yedi kattır. Et, kan, damar, sinir, süğük, ilik yedi kat göğe benzer (P:216).

2.1.1.6. Hz. Âdem

“İslam inancına göre, ilk insan ve ilk peygamberdir. Toprakten yaratılmıştır. Allah Hz. Âdemi yaratacağı zaman melekler O’na endişelerini belirttiler. “Yeryüzünü fesada verecek ve kan dökülecek birisini mi yaratacaksın” demişlerdir. Allah, Hz. Âdem’i yarattıktan sonra O’na kâinattaki varlıkların isimlerini ve isim verme tarzını yani varlıkların bilgisini öğretti. Sonra da meleklerden Âdem’e secde etmelerini istedi. Melekler secde ettiler. İblis (şeytan) ise üstünlük gururuyla Allah’a karşı geldi ve secde etmedi. Kendisi ateşten yaratılmıştı. Bundan dolayı topraktan yaratılan Hz. Âdem’den üstün olduğuna inanıyordu. Bu itaatsızlıktan dolayı Allah onu lanetledi ve rahmetinden uzaklaştırdı; o da Hz. Âdem’e ve Âdemoğullarına düşman oldu.” (Yeni Türk Ansiklopedisi:1985: 21–22) .

Elif Şafak, Hz Âdem’in yaratılışına Kur’an’da geçtiği şekliyle yer vermiştir. Hz. Âdem’in yaratılışını İslam inancına göre açıklamıştır. Ayrıca cennetten kovulma hikâyesi ve cinlerin yaratılışı ile ilgili bilgiler aktarılır.

Âdem ile Havva cennetten şeytan yüzünden kovuldu (A:317).

Kuran' ı Kerim' e göre cinler, Hz. Âdem' den bin yıl önce yaratılmıştır. Kara balçıktan yaratılan insan göze görünen bir varlıktır, dumansız ateşten yaratılan cin ise göze görünmeyen. (M:96).

Ta ezelden beri, yani Kabil, Habil 'i öldürelı savařlar var (A:236).

2.1.1.7. Hz. Musa

Hz. Musa Yahudilere gönderilen son peygamberdir. Yahudileri Mısır'daki esaretten kurtarmasıyla ve Hızır'la olan yoldaşlığıyla bilinir. Hz. Musa, Şafak'ın sadece "Aşk" romanında geçer. Bu romandaki kullanılışı iki kıssa şeklinde dir. Kıssalardan birincisi yolda rastladığı bir çobanla diyalogu diğeri ise Hızır'la olan yoldaşlık hikâyesidir. Musa'nın Hızır'la olan yoldaşlığı Kur'an'ın Kehf Suresinde 67 ve 82. ayetleri arasında uzunca anlatılmaktadır.

Hazreti Musa bir gün bir başına dağları dolanırken, uzaktan yoksul ve yalnız bir çoban görmüş. Çoban dizüstü çökmüş, ellerini semaya açıp dua etmekteymiş. Bu durum Musa'nın çok hoşuna gitmiş ama yaklaşıp da çobanın duasını duyunca afallamış.

"Kurban olduğum Allah'ım. Seni ne kadar severim, bir bilsen. Ne istersen yaparım, yeter ki Sen iste. Sürüdeki en yağlı koyunu kes desen, gözümü kırpmadan keserim Senin için. Koyun kavurması güzeldir Allah'ım, kuyruk yağını da alır pilavına katarsın, tadından yenmez olur..." (A: 76-77).

Misal Hazreti Musa ile Hazreti Hızır'ın arasındaki yoldaşlık. Kehf suresinde apaçık yazmaz mı? Hazreti Musa efsanevi bir komutan, Kanuni sıfatına layık biri olmanın yanı sıra günün birinde peygamber olacak kadar da mümtaz bir adammış. Ama bir gün gelmiş, manevi gözünü açacak bir dosta ihtiyaç duymuş. Böyle birini bulmak için dua etmiş. Nihayet duası kabul olduğunda, bu dost zorda ve darda olana koşan Hızır'dan başkası değılmiş (A: 257-258).

2.1.1.8. Hz. İsa

Elif Şafak, özellikle kırk sayısının gizemine değinirken ve hristiyanlıktaki "teslis" inancına değinirken Hz. İsa'dan söz eder.

Hz. İsa kırk gün kırk gece çölde çile çekti Hz. Muhammed peygamberlik çağrısını kırk yaşında işitti (A:151).

Diyorlar ki Hristiyanlığa dönen bir Müslüman için en zoru Teslis'i kabul etmekmiş. Keza Hristiyanlıktan dönen bir Müslüman için en zoru Teslis'i bırakmış... Kur'an'da Hz. İsa ne diyor? Şüphesiz ben Allah'ın kuluyum. Bana kitabı verdi ve beni bir peygamber yaptı (A:227).

2.1.1.9. Hızır

“Efsaneye göre, “ab-ı hayat”ı bulup içerek ölümsüzlüğe kavuşmuş olan Hızır ve İlyas, Hidrellez günü buluşup görüşmektedirler. Türk-İslam geleneğine göre, Hidrellez günü umumiyetiyle su kenarlarında ve yeşillik yerlerde buluşulup baharın gelişini kutlamak için eğlenceler düzenlenir. İnanişaya göre, Hızır baharın müjdecisidir. Türlü renkli çiçeklerden örülmüş cübbesi vardır; al yemenesiyle bastığı yerlerde güller açılır, bülbüller ötüşmeğe baharın bereketi her yerde kendisini hissettirmeye başlar.” (Yeni Türk Ansiklopedisi:1985:1279–1280).

Elif Şafak, “Pinhan” romanında, halk kültüründe yaygın olarak kullanılan Hızır–İlyas inancını sembolik olarak kullanır. Türk halk inanışında Mayıs ayının ilk haftası kutlanan Hidrellez gününün önemli bir yeri vardır. Bir rivayete göre bu günde Hızır ile İlyas bir araya gelmiş ve dostluklarından dolayı Hidrellez ismi ortaya çıkmıştır. Hızır ve İlyas'ın insanlara yardım etmesi olayına Yahudi kaynaklarında da rastlıyoruz. Tevrat'a göre Hızır denizlerde, İlyas ise karalarda koruyuculuk görevi üstlenmiştir. Bu iki zatın darda olanlara yardıma yetişmesi ve bir yerden başka bir yere anında ulaşması gibi mucizelere sahip olmalarından dolayı bu günde istenen tüm dileklerin kabul olunacağına inanılır.

Uzun, dalgalı saçlı kadın taş köprüünün ayağında kan kırmızı bir gül gördü. “Belki de bugün Hidrellez'dir.” diye geçirdi aklından. Bugünün Hidrellez olmasını her şeyden çok istedi (P:228).

Misal Hz. Musa ile Hz. Hızır'ın arasındaki yoldaşlık. Kehf süresinde apaçık yazmaz mı? Hz Musa efsanevi bir komutan, Kanuni sıfatına layık biri olmanın yanı sıra günün birinde peygamber olacak kadar da mümtaz bir adammış (A:258).

2.1.1.10. Melekler

Anlatılarda meleklerden bahsedilirken dolaylı bir anlatım kullanılmaktadır. Daha çok benzetme amacı, örnekler ve çağrışımlarla bu dinsel motiftten bahsedilmektedir.

*Senelerdir kulak hırsızlığı yapan yedi kocakarı dahi **melekleri** işitmeye güçlük çekmeye başlamıştı (P:98).*

*Yedi kocakarı, dört rüzgâr, üç cin, gökte fısıldaşan sayısız **melek** ve sokaktan geçen yoğurtçular... (P:118).*

*Tanrı gördükleriyle arasında araçlar koyuyor. **Peygamberler** mesela ya da **melekler**... **Azrail** mesela ya da **Cebrail**... (M:205).*

2.1.1.11. Diğer Dinsel Kişiler

Antikçağdaki uygulamalara da değinen yazar, Hz. İbrahim'in yaşadığı olayı Kur'an-ı Kerim'de anlatıldığı gibi vermiştir. Kurban ritüelinin eski çağlardan İslamiyete kadar geçirdiği evreye değinen Şafak, Hz. İbrahim ve Hz. İsmail olaylarına telmihlerde bulunur.

*Antikçağ Yunan tanrıçalarına dişi **kurbanlar** sunardı, tanrılara erkek... **Kur'an'a** göre tam **Hz. İbrahim**' in oğlunu keseceği esnada, **Allah** gökten bir **koç** indirmiş ve böylelikle insan **kurban** etme geleneği ortadan kalkmıştır (M:161).*

Yazar, Hazreti Peygamberin soyundan gelen kişileri yine olay örgüsü çerçevesinde ortaya koyar:

*Bir kehribar tespih, **Hz. Fatma**' nın elini gösteren bir kabartma... (A:287).*

***Hazreti Ayşe** var; tabi muhakkak **Fatma** anamız da var ama belki senin nazarında onlar **Hazreti Meryem** 'le bir değil (A:364).*

*Peygamber halefi, eshab-ı kirâmdan damadı **Hz. Ali** bir gün bir kâfirle meydanda cenk ediyormuş. Ali tam **Zülfikar**' ı adamın kalbine daldıracakken birdenbire kâfir başını kaldırıp nefretle suratına tükürmüş. **Ali** hemen kılıcını bırakmış, derin bir nefes olarak yürüyüp gitmiş. Kâfir şaşkına dönmüş. Ali'nin peşinden koşup, "Dur bi dakika! Neden beni serbest bıraktın?" diye sormuş. "Çünkü sana çok kızgıyım" demiş. **Hz. Ali** kafir hayret içinde sormuş "E.. O halde neden beni öldürmezsin.?" Sen benim yüzüme tükürünce gururuma dokundu çok öfkelen dim. Nefsim tahrik oldu, intikam almak istedim şayet seni öldürseydim nefsim yenik düşmüş olurdu. Bu hata olurdu. Ali böylece adamı azat etmiş. Kâfir öyle duygulanmış ki o günden sonra kendini **Ali**'nin hizmetine adanmış; zamanla kendi arzu ve iradesiyle **Müslüman** olmuş (A:237).*

2.1.2. Kutsal Mekânlar

2.1.2.1. Cennet, Cehennem

Bilindiği gibi cennet, insanların ulaşmak istediği, akla hayale sığmayacak kaar güzel bir yer olma özelliğine sahiptir. Boratav, cennet ve diğer dinsel mekânlarla ilgili şunları dile getirir: “İstanbul’da derlenen bir inanışa göre” A’raf, Cennetle Cehennem arasındadır; günah da sevap da işlememiş ”avare”lerin yeridir burası. Onlar oradan hem Cehennem’i, hem de Cennet’i görecekler, Cehennem’in korkusunu, Cennet’in hasretini çekip kalacaklardır. Cehennem bir ateş deryasıdır. Üzerinde sırat köprüsü vardır. Bütün insanlar bu köprüden geçmeyi deneyecekler. İyiler, kurban bayramlarında kestikleri koçların sırtlarına binerek, sağ esen öte yakaya geçecekler; kötüler aşağıya düşecekler. Günahlarının çokluğuna ve önemine göre uzun ya da kısa süre orada yanacaklar. Kâfirler için bu ceza sonsuz olacak.” (Boratav 1999: 38).

Cehennem, kötü olan insanların ölümden sonra, cezalandırıldığı yerdir. Elif Şafak da dinsel mekân olan cennet ve cehennemden İslami kaynaklardaki şekliyle yararlanır.

*Siranus’ un altındaki **cehennem** ateşi için horlanır...*

*Pat diye kendimi dışarıda, **cennetten** kovulmuş buldum (A:158).*

*Şayet insanları **cehennemle** ürkütüp **cennetle** teşvik etmeseydi insanlık çığırından çıkar. Dünya feci bir yer haline gelirdi (A:276).*

***Cehennemde** cezalarını çektikten sonra cennete kabul edilenlerin gözleri, **cennete** girmeden evvel, dışarıda bırakmalı **cehennemde** gördüklerini (M:95).*

Ne ne Nermin:

Çok yeme peyniri

Peynir seni öldürür

***Cehenneme** götürür,*

***Cehennemin** kapıları,*

İstanbul’un cadıları

İle mık

Kara kedi sen

Oyundan çık (P:182).

Cennet ve cehennem kavramlarıyla bağdaşan huri ve zebani terimleri Şafak’ın romanlarında bazen benzetme amacıyla bazen de işlevsel olarak kullanılır.

Sokakları tuttu birkaç zebani. Arkadan vurdular seni... (P:169).

Cennetin kapılarını zorlayan bir zebaniyi andırıyordu (M:118).

Altında cayır cayır yanan kapkara kazanın içinde, zebanilerle çevrelenmiş bir halde kantosunu söylemeye başladı... (M:66).

Bu cehennem tasviriydi; hayattan sonraki değil, hayatın bağlarındaki cehennem (M:69).

Cennetteki huriler kadar davetkâr, öylece durdum (A:382).

Demiş ki: Haram da helal da cennetin hurileri de nar-ı cehennemde de... Cenneti cayır cayır yakmak... Ne kabir azabı ne de zebani zulmü... Ne dürülür amel defteri nede geçilir sırat köprüsü (P:130).

Mahşer günü geldiğinde kıldan ince, kılıçtan keskince sırat köprüsünden geçmeye mecbur kalacağız. Köprüyü geçemeyen günahkârlar alttaki cehennem çukuruna düşüp zebaniler elinde ilelebet azap çekecek. Faziletli yaşam sürenlerse köprüünün öbür ucuna varıp hurmalarla hurilerle mükâfatlandırılacaktır (A:230).

İki dünyaya yetecek kadar dua etmişsin (A:50).

Dimdik bir yokuş vardı cehennemde. Günahkârlar, çırılçıplak soyunup günahlarıyla dolu küfelerini sırladıktan sonra yokuşu tırmanmaya başladılar... (M:194).

2.1.2.2. Mekke ve Medine

İslami kültürün önemli iki dini merkezi Mekke ve Medine, Elif Şafak'ın "Aşk" romanında birlikte kullanılır. Kâbe, Mekke ve Medine yazarın kaleminde olay örgüsü içerisinde değişim ve dönüşümlerle bütünleşir.

Tanrının gökyüzünde, tepede bir yerlerde olduğunu sanırlar. Kimileri O'nu Mekke'de Medine'de arar! Ya da mahalle camisinde! (A:228).

Meğer Suudilerin bir yasası varmış, Müslüman olmayanların Mekke ve Medine'ye girişleri kesinlikle yasakmış (A:283).

"Kâbe'yi tavafa gittim, bir baktım ki Kâbe beni tavaf etmekte" (A:313).

İnşallah nasip olur, sonunda şan şöhret için değil, aşk için gidersin Kâbe'ye (A:288)

2.1.2.3. Tekke

Osmanlı Devleti zamanında kurulan tekkeler, hem dini ilimlerin hem de pozitif bilimlerin öğrettiği yerlerdi. Zamanla bu özelliklerini kaybederek sadece tarikat üyelerinin toplanıp, tarikat geleneklerini öğrettiği yerler olmuştur.

*Bu sebepten ötürü hezarpare **Horoz Baba Tekkesi** imparatorluğun dört bucağından gelen türlü türlü insanla, bilhassa da âlimlerle dolup taşardı (P:123).*

***Tekkeye uğrayan gezgin dervişler**, elleri boş gelmediklerinden, hezarpare Horoz Baba Tekkesi'nin her köşesi dört iklim yedi ummandan gelen envai çeşit hediye ile donanmıştır (P:123).*

*Bu tekkeye adını veren **Horoz Baba**, Horasanî bir derviş olup asırlar evvel, İstanbul'un fethine katılmıştı (P:129-130).*

Dürri Baba, Denizli dolaylarında yaşayan bir tekke şeyhidir. Tekkesinde her mezhepten, her milletten dervişler vardır. Bu tekkenin bir özelliği, tekkedeki tüm dervişlerin, önceki yaşantısında bir hikâyeleri olmasıdır. Dervişlik, İslamiyetten önce gezici, Şaman, ozan isimleriyle karşımıza çıkmaktadır. Şafak da "Pinhan" eserinde dervişlik geleneğinden söz eder.

*Sonradan adı Pinhan olacak çocuğun, **Dürri Baba Tekkesi**'ne varışının hikâyesi böyleydi (P:18).*

2.1.3. Diğer Dinsel Unsurlar

Elif Şafak'ın romanlarında dinsel unsurlara, özellikle de İslami inançlara fazla yer verilmiştir. Cennet-cehennem öğeleriyle ilgili unsurlar kullanılmıştır. İslam inancının farz kıldığı ibadetlerden, karşılaşılan durumlarda İslam inancına göre nasıl davranmak gerektiğinden bahsedilmiştir. Dünya ile öteki âlem sürekli karşılaştırılmış, ahiret inancına oldukça fazla yer verilmiştir. Ahiret inancında yer alan unsurlara, ahirette geçirilecek olaylara, safhalara değinilmiştir. Çeşitli dinlerin inançlarına ve peygamberlerine değinilmiştir. Sonuç olarak, dinsel unsurlardan oldukça fazla yararlanılmış ve zıtlıklar, benzetmeler, tarihi anekdotlar romanların etkililiğini artıran unsurlar olmuştur.

Bu bölümde Ramazan ayı, Kur'an-ı Kerim ve semah ile ilgili unsurlar ele alınmıştır.

Ramazan, diğer aylara olanla daha değerlidir; çünkü kutsal kabul edilen bir aydır. İnsanlar, ramazanda günahlarından arınmak isterler ve bu doğrultuda yoğun bir şekilde ibadet ederler, oruç tutarlar. İslam inancının dışındaki dinlerde de oruç tutma vardır. İslamiyet gelmeden önce de Arap yarımadasında, haram ayları vardı ve bu aylarda insanlar tanrılarına taparlar, kan davalarına ara verirlerdi. Bu ay ibadet için bir fırsat ayı olarak değerlendirilirdi.

Yazarın “Pinhan” romanı ramazan gelenekleri açısından zengin bir eserdir.

*Herkes gibi onlar da bilirlerdi ki, meyhanede **akşam ezanından** gecenin çingırağına kadar, Meyhaneci Manol’ un kanunları geçer akçeydi. Aşikârdı aşikâr olmasına da, **Ramazan-ı Şerif** de yaklaşıyordu (P:155).*

*Ramazan boyunca her akşam, **topun patlamasını** dört gözle bekliyorlardı (P:183).*

***Ramazan** ayı boyunca mahalleliler **oruçlarını** aksatmadan tutmaya gayret ediyorlardı (P:183).*

*Burunlarını çeke çeke ayakaltında dolanıp devamlı esniyorlardı. Nevres, kimse onlardan sahura kalkmalarını beklemediği halde... **Oruç** tutmaya niyetlendiklerine şaşıyordu. **Sahura** kalma vakti gelmişti (P:182).*

*Başındaki felaketi **Ramazan-ı Şerif** sayesinde def edebilmeyi umuyordu (P:183).*

*Lakin **onbir ayın sultanı**, mahallenin üstüne çöken karabasanlardan kurtulmak için biçilmiş kaftandı (P:183).*

***İftardan** kalma güllaç vardı sofrada (P:182).*

*Şebgir Kamer her **Ramazan**’da olduğu gibi bu sene de sırayla, yediden yetmiş tekmi mahalle ahalisini ağırlamayı boynun borcu bilmişti (P:189).*

Elif Şafak’ın “Pinhan” ve “Aşk” romanları Kur’an-ı Kerim ile ilgili unsurları taşıması bakımından önemlidir. Yazar, diğer kutsal kitapları sembolik olarak ele alırken, Kur’an-ı Kerimden ayet ve sureleri eserlerinde kullanarak zengin bir dinsel yapı ortaya koyar.

*Benim memleketimde, doğduğum, taşını toprağını karış karış gezdiğim, havasını soluduğum yerde, **dört kitabın** ehli bir arada yaşardı. Bir arada dediysem mahallelerimiz ayrı; yediğimiz içtiğimiz adetlerimiz ayrı; esvaplarımız ayrı; lakin soluduğumuz hava, gördüğümüz güneş ve ay bir idi (P:40).*

Sağ tarafındaki odada **Kur'an-ı Kerim** okunmaktaydı. Onun hemen yanındaki odada ise öd ağacı yakılmıştı (P:102).

Ayin son **cuması** dükkânlara asılan ve kimsenin görmemesi için ters çevrilen **Karia süresi**, karınca yuvalarından alınarak dört köşeye serilen topraklar, bir diş sarımsak, çörekotu... Nazarlık kümeleri, dökülen kurşunlar, okunan **dualar**... (P:98).

O yüzden söyle dememiş mi (**Kuran**'da) : Ne yer ne gök kucaklayabilir beni. Ancak ve ancak inanan kullarımın yüreğine sığabilirim (A:228).

Aramızdaki dostluğun derinliği **Kuran**'ın dördüncü okuması gibi; ya içindedir, kapılır gidersin, ya dışındadır neye benzediğini bilmezsin (A:240).

Kur'an çağıl çağıl bir nehirdir. Uzaktan bakana tek bir akıntı gibi görünür. İçinde yüzene ise dört ayrı ırmak (A:246).

Yazar "Aşk" romanının içeriğine uygun olarak kadınların ele alındığı Nisa Suresi'nden yararlanır. Surede, İslamiyet'te erkek ile kadının birbirlerine karşı sorumluluklarına yer verilmiştir. Bazı durumlarda nasıl davranılması gerektiğine de yer verilmiştir.

Bahtıma Nisa suresi çıktı. Nisa suresi kadınlara karşı amansızdır. Erkekler; kadınları gözetip kollayıcıdırlar. Şundan ki, Allah, insanların bazılarını bazularından üstün kılmıştır ve erkekler mallarından bol bol harcamışlardır, iyi ve temiz kadınlar saygılıdırlar; Allah'ın kendilerini koruduğu gibi, gizliliği gereken şeyi korurlar. Sadakatsizlik ve iffetsizliklerinden korktuğunuz kadınlara önce öğüt verin, sonra onları yataklarında yalnız bırakın ve nihayet onları evden çıkarın buldukları yerden başka yere gönderin! Bunun üzerine size saygılı davranırlarsa artık onlar aleyhine başka bir yol aramayın. Allah çok yücedir, sınırsızca büyüktür (A:245).

Sufilere sorsan mübarek **Kur'an-ı Kerim** esrarengiz sembollerle, işaretlerle, rumuzla dolu. Ayetleri harf harf ebced hesabına döküp gizemli manalar arıyorlar (A:193).

O yüzden **Allah**, **Kuran**'da şöyle buyurmuş: Açıp genişletmedik mi senin kalbini? (A:201).

O yüzden söyle dememiş mi (**Kuran**'da): Ne yer ne gök kucaklayabilir beni. Ancak ve ancak inanan kullarımın yüreğine sığabilirim (A:228).

Son suyu dökünürken Nakş-ı Nigar'ın ruhuna **Fatiha** okumayı ihmal etmezlerdi (P:96).

*El ayak çekilmeden dışarı çıkmak istemediğinden odasında oturup, saatlerce **Kur'an** okuyarak alamet beklemişti (M:39).*

*Gece boyunca **velfecri** okuyan gözleri acıklı bir sessizliğe bürünmüştü (M:98).*

*Kevser nine, dostları gelene kadar **istihareye yatmaya** karar verdi. Hal çaresine dâhil emareleri düş falı ayan edecekti (P:109).*

*Tanrı'nın **99** isminden biri olan **zahir**, "gözden saklanma" demektir (M:73).*

Semah, Mevlevi tarikatine mahsus, kurallı dini bir dandır. Raksın esası, semazen denen dervişin kendi mihverini altında devamlı dönmesidir ve kollarını yukarıya kaldırmasıdır. Mevleviliğin anlatıldığı "Aşk" romanında dinsel ritüel olan semah, detaylara girilmeden ortaya konur:

*Dostlar, bu gördüğünüz ayinin ismi **semadır**. Bugünden itibaren her asırda **dervişler semaya** duracak. Bir elleri göğe işaret ederken, öteki elleri yere dönecek ki, **Hak'tan** aldığımız her aşk zerresini halka teslim edelim (A:331).*

*Sonra Rumi **semazenbaşı** sıfatıyla meydana çıktı (A:338).*

*Seni **ayinimize** davet ediyoruz. Ruhani, manevi bir raks düzenleyeceğiz. Daha evvel hiç görmediğin türden bir ayin bu. Müzik, dans ve dua olacak. Hep beraber aşkla **Rabb'i** zikredeceğiz (A:328).*

İslamiyette birkaç tane mezhep mevcuttur. Bu mezhepler dinle ilgili çeşitli durumları, olayları, eylemleri kendi yorumlarına göre açıklamaktadır. Bu ayırım, daha çok yaşadıkları yerin coğrafi yapısından da kaynaklanmaktadır. Yazar da mezhepler arasındaki bu farklılıklara göndermeler yapar:

*Halk her hususta bizden fetva bekler. Acaba burnum kanarsa **abdestim** bozulur mu, seyahat halinde tutamadığım **oruçları** daha sonra tutmam gerekir mi? **Şafi** ayrı, **Hanefi** ayrı **Hanbeli** ayrı **Malikî** ayrı cevaplar... (A:320).*

***Oruç, kurban, hac, namaz**, Öyle insanlar var ki, her **Ramazan** sektirmeden **oruç** tutar, her **bayramda** günahlarının kefareti için kınalı koyun keser, **Hacc'a Umre'**ye gider, günde **beş vakit** alnı **secdeye** değer ama yüreğinde ne sevgiye yer vardır ne merhamete... (A:228).*

Şafak, "Aşk" romanında Allah'ın isimleri olan Esmâ-ül Hüsna'nın kişi üzerindeki pozitif etkisinden roman kurgusu içinde yararlanır.

Her defasında Allah'ın isimlerinden bir tanesi öne çıktı El- Kayyum: Uykusu ile uyuklaması olmayan, varlıkları yöneten ve yönlendiren, ezeli ve ebedi kaim olan... (A:100).

Bana yol göstereceğin diye geceler boyunca tespih çekip Esmâ-ül Hüsnâ'nın doksan dokuzunu zikrettim... (A:100).

Ardından Esmâ-ül Hüsnâ'yı sayarak başladı çemberin içinde dönmeye (A:256).

2.1.3.1. Adak ve Kurban İnancı

Adak adama, kişinin yaşadığı bir olayın lehinde sonuçlanması durumunda verdiği sözdür. Adak, bazen kurban kesmek, bazen muhtaç olan birine para vermek gibi kişinin isteğine bağlı bir eylemdir.

“Kurban, dinsel ya da kutsal amaçlarla sembolik bir sununun yok edilmesine dayanan bir eylemdir. Kurban, yiyecek veya içecek türünden olan kurban objesini sunmak, teklif etmekten ibaret olabilir. Kurban, bugün veya gelecekte Tanrı'nın lütfunu kazanmak için ona sunulan bir hediyedir. Kefaret teorisi, kurbanı, işlenmiş bir suç veya günah karşılığı, bu suçun veya günahın kefareti için doğüstü güce, onun gönlünü almak amacıyla, kurbanının ölümü sembolize edecek hayvanları kurban etmesine dayanır. Kutsallaşma teorisi, kurbanı, kurbanlıkların kurban hilesi ile kutsallığa ulaşması olarak kabul eder. Yiyeceği, içeceği paylaşma, birlikte yeme teorisi, kurbanı, tanrının, sembolik olarak birlikte paylaşılarak yenmesi biçiminde yorumlar.”(Artun 2005: 268).

“Eski Türk boylarında ant törenlerinde, cenaze törenlerinde, düğünlerde bir başarının kazanılmasında, evlat sahibi olma isteğinde, hastalıklardan kurtulma adına ve kurtulduktan sonra, kötülüklerden korunmada, mal mülk sahibi olmak isteğinde ve başka durumlarda doğüstü güçlere, bunların bulunduğu kabul edilen yerlerde kurban sunulmaktadır.” (Artun 2005:268).

Adak inancında, bir isteğin yerine gelmesi durumunda kurban kesileceği ya da birilerine herhangi bir iyilik yapılacağı sözü verilir.

Dudakları kıpır kıpır her şeye lanet okuyan huysuz kocakarılar, fırsattan istifade kafalayacak alıcı arayan ağız bozuk bohçacılar... Vaktinde evvel kocamız bakır akçe yellozlar... Kesenin ağız açılmadıkça değil raks, tebessüm dahi etmeyen kuğu boyunlu çengiler... İpek mendilleri uçuşan adaklılar (M:37).

*Keramet Mumi Keşke Memiş Efendi, bu âleme şöyle gelmişti. Bir oğlan doğuramadığı takdirde... Nice **adıklar** adayıp... Kaç düzine kocakarından medet umup denemedik büyü bırakmayan... Nihayet bir gece rüyasında gördüğü saçsız sakalsız dervişten öğrendiği... Yanık sesiyle ninniler söylediği... Oğlunun ismi Memiş olacaktı, tıpkı rüyasında gördüğü dervişinki gibi (M:38).*

*Az sonra komşu kadınlardan biri içeri dalıp, **kurban** edilen koçun kanyla dolu kâseyi ebeye uzattı. Ebe okuyup üfleyerek kâseye daldırdığı parmağını tam bebeğin anlına sürecekti ki öylece kalakaldı (M:39).*

*Mahallelilerin bazılarına gelen felaketlerine **adayacak bir kurban** bulmuşlardır (P:203).*

2.2. İNANIŞLAR VE İLGİLİ UNSURLAR

2.2.1. Batıl İnançlar

Bu başlık altında halk arasında yaşayan bazı batıl inançları ele alacağız. Buradaki batıl inanışları insan, eşya, bitki veya herhangi bir durumla ilgili olanlar şeklinde değerlendireceğiz.

“Bugün birçok kişinin batıl olarak adlandırdığı halk inanışlarına kültürel düzeyi ne olursa olsun birçok insanın yaygın olarak inandığı bir gerçektir. Örneğin; bugün yaygın olarak ağaçların yapraklarının geç dökülmesi sonucunda kışın geç geleceğine inanılır. Bunun gibi halk, birçok örneğini gördüğü olayları inanç haline getirerek onu yıllarca sürdürmektedir.” (Yardımcı 1993: 321).

Halk arasında yaygın olarak yaşayan batıl inanışların başında uğur ve uğursuzluk ile ilgili inanışlar gelir. Elif Şafak özellikle “Aşk” ve “Mahrem” romanlarında dilek ağacı ve doğum ile ilgili bazı uğursuz uygulamalardan söz eder.

*Aksi takdirde **ceviz ağacının lanetinden** kurtuluş yoktu (P:189).*

*Esnaf dükkân kapılarında kışkışlar, **uğursuzluk** getirmeyelim diye kovar kovalar, **hamile kadınlar başlarını çevirir** (A:137).*

*Bir din adamını yoldan çıkardık diye bizi **lanetler** (A:146).*

*Bu periçehre kızın nicedir işleri ters giden kampanyaya **uğur getireceğinden** emindi (M:128).*

***Kendisine uğur getireceğine inandığı Anabelle’** den kurtulmaya hazırıldı (M:135).*

Sanki gözlerimize bakarlarsa nazarımızdan bir illet ya da uğursuzluk bulaşmasından korkarlar (A:140).

Batıl inanışların bir kısmı insanların belli aralıklarla yaptığı uygulamalarla ilgilidir. Ağaçlardan medet umanlar, doğum ile ilgili olağanüstü beklentileri olanlar bu tip inanışlara sığınır:

*Kaldığım pansiyonun karşısında bir **dilek ağacı** vardı. Dallarında akla gelebilecek her renkten ve desenden çapatun bağlı olduğu bu ağaca yerliler kırık kalpler ağacı adını vermişler. **Kalp yarası olanlar isimlerini bir kâğıda yazıp, bu ağacın dallarına asıyor, derman bulmak için dua ediyorlar (A:81).***

*Yatağın kenarında bir bıçak ve nar duruyordu. Karı **koca bu narı beraber yemeliydi ki nar taneleri kadar çok çocukları olsun (A:371).***

*Hiç vakit kaybetmeden beş yaprak toplamalıydılar, sonra her bir yaprağın üzerine **B-E-D-U-H** harflerini kazıyıp, beş yaprağı ağacın üzerine asmalıydılar. Ve melûn hadiseyi takiben kırk bir gün boyunca her sabah, daha horozlar ötmeden oraya gidip, her gün bir harfin yerini değiştirmeliydiler (P:187).*

Özellikle halk arasında bazı durumların gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine dair uygulamalar bazı olağanüstü nedenlere bağlanır. Yazarın da sözünü ettiği gibi cüzzamlıların dualarının daha makbul olacağı vb uygulamalar halkın içinde bu tip inanışların ne kadar yaygın olduğunu gösterir.

*Nedense ahali biz **cüzzamluların dualarının daha bir makbul olduğunu, Allah'ın bize ayrı bir intiham gösterdiğini sanıyor (A:138).***

*Adam tifoya tutulmuş, durumu ağırmış, uzunca bir süredir yataktaymış, türlü ilaç denemişler ama faydası olmamış. Nasıl olduysa birisi kulağına **sihirli bir deva fısıldamış: Bir bakire ile yatarsan hastalığın ona geçer, sen pirüpak olur, şifa bulursun (A:157).***

Su ve rüya ile ilgili inanışlar, kurgu mantığı çerçevesinde roman kahramanlarının şahsında dile getirilir.

*Nevres gördüğü rüyaları sabah oldu mu kalkıp **suya anlatırdı o zamanlar (P:177).***

*Kötü bir rüya mı gördün, karabasanlar mı çöktü üstüne, git **suya anlat. Su alıp götürür kederini tasarı (P:177).***

...Avcular için bir tuzak olabilir. Ya da bir Sibiryaya laneti... **Batıl inançları pek bir adamdı** (M:219).

Yazarın Mahrem romanında yer verdiği batıl inanışlardan birisi de hayvanlarla ilgili batıl inanışlardır.

*Şu hayatta yılanın ayağını görmeye bak. **Yılanın ayağını gören muhakkak cennete gider.***” dedi nine torununa.”İyi de yılanın ayağı yoktur ki,” dedi torun ninesine. *Kırgın gözlerle baktılar birbirlerine* (M:227).

*Kadın, kaynanasının **üç ayaklı oğlak doğuran uğursuz bir hayvana** benzettiğini anlatırken gözyaşlarını tutamadı* (M:155).

*Bu yörenin inanişına göre kitaplara dadanan sayfalarını kemirmekten zevk alan haylaz bir **cini** varmış. İsmi Kebikeç! İşte bu cini defetmek için her kitabın başına muhakkak bir uyarı asmak gerekirmiş. Ya Kebikeç bu kitaptan uzak dur! Sana göre değil bu sayfalar!* (A:214).

*Yeni evlilerin yatacağı odayı tabandan tavana donattılar. **Cin taifesini uzak tutmak için tütsüler yaktılar*** (A:373).

*Bir de tuhaf bir hikâye anlatırdı onun hakkında. Dediğine göre **ayın aydınlık yüzü sevilmemekten korkarmış** en çok, bir de ağlarken tek başına olmaktan. Gümüş bir tarakla taramış saçlarını* (M:33).

*İsmihan Kadın’ in seneler evvel yakalayıp, **bir çuvaldızla kötülüklerine son verdikleri kepoz, azad edilir edilmez gülmeye** başladı* (P:198).

Elif Şafak’ın “Siyah Süt” isimli romanı başlı başına doğum geleneklerini ve bu geleneklere bağlı gelişen batıl inanışları ele alır. Özellikle loğusa dönemini yaşayan kadının, cinlerden uzak tutulması gerektiği ve bu durumda yapılması gerekenler ayrıntılarıyla anlatılır.

Loğusaya dadanan kötü cinler** odaya geldiklerinde etrafta bir tur atar, ardından gidip ipe asılırlarmış. O zaman başlarlarmış çingirak çalmaya. **Saçırmış çörekotları ortalığa... (SS:13).

***Cinler çekermiş bir yana, yaşlı kadınlar beri yana.** Cinlerin çektiği tarafta karasabanlar, evhamlar, zanlar... Yaşlı kadınların çektikleri tarafta ise gönül ferahlığı, saadet ve bereket tastamam 40 gün sürermiş bu mücadale.* (SS:14).

Bilhassa “Alkarısı” denilen bir dişi cinden bahsediyor. Anadolu’da kuşaklardır gayet iyi bilinen bu zorlu cin adama gelmesin diye yatağımın örtüsüne çengelli iğneler takıyor, kırmızı kuşaklar sarkıtıyor, çörekotları serpiyor (SS:255).

Bilhassa “alkarısı” denilen bir dişi cinden bahsediyor. Anadolu’da kuşaklardır gayet iyi bilinen bu zorlu cin adama gelmesin diye yatağımın örtüsüne çengelli iğnelere takıyor, kırmızı kuşaklar sarkıtıyor, çörekotları serpiyor (SS:255).

Loğusaya dadanan cinleri duymadınız mı yoksa? (SS:265).

Ara sıra anneannem okuyor üflüyor, ateşte tuzu çeviriyor. Loğusayı yalnız bırakmamak lazım diye tembihliyor. Yoksa cinler dadanır (SS:253).

Boynunda asılı duran boynuzu dudaklarına yapıştırıp, var gücüyle üfleyerek, giderek yaklaşmakta olduğunu “oraya” ve “oralılara” haber verdi (P:218).

Eli güzel Emine, adet olduğu üzere doğan çocuğun tatlı dilli olması için ağzına bal sürerken, bebek elini ısırırvermişti. Ebeleyenleri adet yerini bulsun diye, bu oğlanın göbek bağına camii duvarına soktuklarında mahallenin başıboş köpekleri göbek bağına oradan çıkarıp eve geri getirmişlerdi (P:185).

Nazar, halk arasında en çok yaşayan inanışlardan biridir. Nazardan korunma ile ilgili pratikler halk arasında çeşitlilik gösterir. Nazar ile ilgili halkın kendi içinde yarattığı durumlardan bazıları Elif Şafak’ın romanlarında yerini alır.

Zaten bu yüzden dış cepheleri yabancıların nazarıyla aşınıyordu (M:110).

Kem göze deva bilir diye... Neyse efendim, paşa sevmez böyle şeyleri, nazarmış filan yok böyle itikatları (P:148).

Bedrenk Asiye’nin mahallenin dört kapısına astığı nazar takımları işe yaramamış... Her faldan bal tadında manalar çıkartan... Kocakarıların kulak hırsızları da, okudukları dualar da, döktükleri kurşunlar da kar etmemiş... Akrep Arif’in ruhu şad olmamış, mahalledeki felaketlerin ardı arkası kesilmemişti (P:183).

...Sidikli Safiye ile Hoyrat Hacer ilk defa bir faldan aynı manayı çıkartmış olmanın verdiği şaşkınlıkla suspus olmuş; Bedrenk Asiye’nin elindeki nazar boncukları bir bir çatlayarak yerlere saçılmıştı (P:223).

Akrep Arif mahallesindeki yediden yetmişe herkesin omzunda, kuşağında taşıdığı, yanından bir an olsun ayırmadığı nazarlıklar hep Bedrenk Asiye’nin elinden çıkmış onun nefesi ile okunmuştu (P:117).

Eritilmiş kurşunun soğuk suya dökülmesi ile peydahlanan şekillerden mana çıkartılması, kişinin başına, göbeğine, ayaklarına ya da odanın sağ köşesine veya kapı eşiğine dökülen kurşun eğer göz biçimini alırsa, **nazar** var demektir (M:162).

Ayın son cuması dükkânlara asılan ve kimsenin görmemesi için ters çevrilen Karia süresi, karınca yuvalarından alınarak dört köşeye serilen topraklar, bir diş sarımsak, çörekotu... **Nazarlık kümeleri, dökülen kurşunlar, okunan dualar...** (P:98).

Işık çemberine batan **kem gözlerden**, bed sözlerden delik deşikti (M:109).

Nazar bu nazar, elemterefiş, **kem gözlere şiş**, kemikler yok olsun (SS:27).

Öfkeyi uğurlayıp, tez dönmesi için **ardından su döktükten** sonra... (P:177).

Kem gözler, yavuz diller oradan içeriye süzülemiyor; adeta camdan bir duvara çarpıp paramparça oluyorlardı (P:189).

Sonra da kızın kulağına eğilerek, üzerinde **göz olduğunu**, tez zamanda kırıldığı bir yüreği onarması lazım geldiğini fısıldadı (P:193).

Ona sıkı sıkı tembihledim kendini herkese gösterme diye; **kem gözlerden sakın** (P:198).

O kadın bir türlü çıkaramazsa kırkını? O zaman ne olurmuş? Sütü çürürmüş. EVELA kötüleşirmiş süt, katlaşmış toprak topak. Sonra başlanmış siyaha çalmaya... (SS:15).

“yaşlanmaz olur muyuz hiç? **Ab-ı hayat mı içtik sanki? Tabi yaşlanıyoruz**” diyor içini çekerek (SS:267).

Doktorum dedi ki: “bırak bu **hurafeleri.**” (SS:27).

Elif Şafak’ın hemen hemen bütün romanlarında batıl inanışlar ele alınmıştır. Eşyalarla, kişilerle, bitkilerle ve olaylarla ilgili inanışlar halk arasında yaşayan şekilleriyle dile getirilir. Nazar ve doğum ile ilgili batıl inanışlar bu anlamda ön plana çıkar.

2.2.2. Diğer Halk İnanışları

2.2.2.1. Sihir, Büyü ve Tılsım

İslamiyet öncesi büyü kültürünün yeryüzündeki belli başlı merkezlerinden biri de Orta Asya’dır. Büyü kültürü Orta Asya’dan Anadolu’ya geçmiş ve günümüze kadar farklı mistik uygulamalar içinde varlığını korumuştur.

“Büyü iyi ve kötü sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkileyerek, bu olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin tamamına verilen addır. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor; deyim Fransızcadaki *magic* kelimesinin bilim dilindeki kullanılışını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır. Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan “kötü büyü”, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak veya evine bağlılık sağlamak için yapılan “olumlu büyü” (Muhabbet tılsımı) gibi. Bu türden etkilenmelerin öteki tipleri geçerli oldukları yerlere, şartlara amaçlarına ve uzmanları olup olmadığına göre halk geleneğinde çeşitli adlar alırlar.” (Artun 2005: 262).

Yazar, eserlerinde büyü inancına ve büyücülere yer vermiştir. Halk inancında büyüler kötü özellikleri ile dikkat çekmektedir. Ancak bilindiği üzere büyüler iyi ve kötü olarak ayrılmaktadırlar. Boratav bunu şöyle açıklamaktadır: “İyi veya kötü sonuç almak için tabiat öğelerini yasalarını etkilemek ve olayların olağan düzenlerini değiştirmek için girişilen işlemlerin topuna birden büyü diyoruz. Bu anlamı ile kelimenin kavramı genişlemiş oluyor, deyim Fransızcadaki *magic* kelimesinin bilim dilindeki kullanılışını karşılıyor. Halk dilinde büyü daha dar bir alanda kalan işlemler için kullanılır. Bir kimseyi sevdiğinden soğutmak, düşmanını hasta düşürmek veya öldürmek için yapılan kötü büyü, bir kişide karısına karşı sevgi uyandırmak ya da evine bağlılık sağlamak için yapılan olumlu büyü gibi.” (Boratav 2003: 136).

Falcı büyücü kısmı insanların ellerinden geleceği okuduğunu iddia eder (A:53).

Belki de **kara büyü** biliyordu. Kur'an-ı Kerim'in sakınmamızı tembihlediği Babil'in iki meşhur meleği Harut ile Marut eğitmişti Tebrizli Şems'i (A:87).

Ellerinde hecamet zemberekler ile bekleyen gezgin berberlere, **billur küreli kâhinler** ve **ateş yutan sihirbazlara** rastladım (A:144).

Ölümcül hastalıklarına şifa bulmanı talep edenlerden tutun, **büyü bozmanı** rica edenlere kadar (A:198).

Büyü yapıldığı gibi bozulabilir de. Büyü, yapılırken nasıl ki birtakım eylemsel veya işlemsel safhalardan geçiriliyorsa halk inanışlarında da büyülerini bozmak için birçok işlem yapılmaktadır.

Büyücü bu adam. Ata **büyü** yaptı (A:199).

Şems babanıza **büyü** yapmış (A:250).

Fal ve büyüye baktığımız zaman temel amaçlarının gelecekte olacak durumları veya olayları haber vermek veya bu unsurlara yön vermek olduğunu görmekteyiz. Yukarıdaki cümlede de gelecek vurgusu yapılmıştır.

*Sihir mi bu? **Kara büyü** mü? Nasıl yaptın? (A:254).*

*Anlatsam, kesin **kara büyü** diyeceklerdi (A:267).*

*Sözde babam Alamud'un son İsmail'i imamıymış. Bana **kara büyü** yapmayı öğretmiş. Öyle dehşetengiz sihirler yaparmışım ki kime beddua edersem oracıkta can verirmiş. Rumi'yi bu sayede kendime bağlamışım. Her seher vakti **kirpi diken, yılan derisi, yarasa işkembesinden yaptığım bir çorba** içiyormuşum. O da bu sayede bir dediğimi iki etmiyormuş (A:279).*

*Yoksulların çektiklerini, **Kâhinlerin** gördüklerini, velilerin kerametlerini, şu âlemin envai çeşit bilmecelerini, hepsini bilir (A:381).*

*Hatta harabelerde yaşayan çingene kocakarıya gitti, olurda Şems'in **büyü** yaptırması yahut falına baktırması gelmiştir diye (A:393).*

Halk kültüründe cadı motifine baktığımız zaman, cadıların kötü karakter olduğunu ve büyüü de kötülük yapmak için sıkça kullandıklarını görürüz.

*Keramet Mumi Keşke Memiş Efendi, bu âleme şöyle gelmişti: Bir oğlan doğuramadığı takdirde... Nice adaklar adayıp... Kaç düzine kocakarıdan medet umup denemedik **büyü** bırakmayan... Nihayet bir gece rüyasında gördüğü saçsız sakalsız dervişten öğrendiği... Yanık sesiyle ninniler söylediği... Oğlunun ismi Memiş olacaktı, tıpkı rüyasında gördüğü dervişinki gibi (M:38).*

*Ne var ki, hayatta bir kez geçerci erkeklerin eline, çocukluk karabasanlarının dallı budaklı ağaçlarını budama fırsatı, bakırı billura çeviren **efsun** gitti mi dönmezdi Gerçi uzun zaman olmuştu, Çar Aleksis **şerbetçiotu** satışlarını yasaklayalı. Ama **cadılar** gene de bir yolunu bulmuş olmalıydı, düğümlemiş dillerinin altında sakladıkları küflenmiş **zehiri** ortalığa saçmanın. Bir yol daha olmalıydı ki dinmiyordu bu tufan, bitmiyordu bu kıyım. Veba kol geziyordu Rusya'da (M:50).*

***Cadılar**, düğümlemiş dillerinin altında sakladıkları **küflenmiş zehiri üflüyordu şerbetçiotlarına** (M:50).*

***Büyü** kitaplarının sayfalarını rüzgâr karıştırınca sadece zehirini değil panzehirini de kaybetmiş, sinek olup arzı boyunda tansiyon öküzü çilgına çevirmiş,*

şehrin tüm sarnıçlarını öfkesiyle zehirlemiş, dolunayın tamam olmasını beklerken tanrıçasına sövmüş ama sövdürmemiş bir **cadı**ydı adeta (M:152).

Bir pervasızlık ederek odadaki **efsunu** bozmaktan çekindiği için, çıt çıkarmamaya gayret ediyordu (P:13).

Bu **efsunu** bozan, cücenin ilk yudumu içtikten sonra çıkardığı müthiş şapırtı oldu (P:158).

O bulutlar gitmesin, yağmur yağmasın, bir fırtına çıkıp da bu **efsunu** hallaç pamuğu gibi savurmasın ve gece olmasın diye oracıkta canını verirdi (P:25).

Macuncu Makbule oldum olası, **efsane vü efsundan** dem vurarak akıl vermeyi pek severdi. (P:76).

Dört ayrı rüzgârın çok uzak diyarlardan taşıyıp getirdikleri; **tılsımlar**, mahallenin yedi kocakarısının ellerinde yoğrulur, okunur, sırlanırdı (P:88).

Evvela Harut ile Marut'a atıflarda bulunup, ardından **sihir** ve **efsun** sanatının mesuliyetlerinden bahsetti (P:117).

Büyülenmek, bir durum, olay karşısında kişinin olağanüstü hayranlık duymasıdır. Bu tabir sıkça kullanılır.

Sanki uykuda idi. **Büyülenmişti** (P:151).

İsimler **büyüledür**. Sade **büyülü** mü, isimler hem de **büyücüdür** (P:185).

İsimlerin hem **büyülü** hem de **büyücü** olduklarını bile bile (P:98).

“Tılsım, insanüstü kuvvet ve güç taşıdığına inanılan, maddeler, sözler, yazılar ve davranışların sahip olduğu esrarengiz kudrettir. İlk çağlardan zamanımıza kadar her türlü cemiyette tılsıma inanılmıştır. Pek çok şekilde ve büyüklükte olabilen bu ağaç, ot, tohum, cam, taş, kemik, metal parçaları, diş, nal, göz, saç, tırnak vb. gibi vücut kısımları, okunmuş-üflenmiş yazı, eşya, resim, tasvir vs.nin; tabii afet, yangın, deprem, haşarat, yabancı hayvan, düşman, nazar, kaza ve benzeri bütün tehlikelere karşı tılsımlı maddeyi bulunduran veya taşıyanları koruyacağına inanılır.” (Yeni Türkiye Ansiklopedi:1985: 4095).

Tılsım, daha çok nesnelere yüklenen anlamlardan ibaret olup etkisine inanılan bir güçtür. Yazarın romanlarındaki tılsım ile ilgili kısımları incelediğimizde tanıma paralel kullanımlar olduğunu görmekteyiz.

Dört ayrı rüzgârın çok uzak diyarlardan taşıyıp getirdikleri **tılsımlar**, mahallenin yedi koca karısının ellerinde yoğrulur, okunur, sırlanırdı (P:88).

*Onun nazarında, her zaman en kötüyü düşünmek, tam da kötüyü defetmek için elzem olan bir **tulsımdı** (P:113).*

*...bir kilim gibi Pinhan'ın ayaklarına sermiş ve **keramet** beklemişti (P:141).*

*Her an, her dakika, birilerinin çıkıp da ondan **keramet** beklemelerinden, yardım dilemelerinden korkuyordu (P:142).*

*Küçük, narin, kınalı parmaklarında taşıdığı **tulsımın** ayırımındaymış gibi, ağır ağır... (P:157).*

*Gümüş halkanın **tulsımını** açığa çıkarmaya çalıştı (P:193).*

2.2.2.2. Fal

Halk inanışları içinde en yaygın olanlardan biri fal inanışıdır. Falın birden çok çeşidi bulunur. İncelediğimiz eserlerde de el falından, yıldız falından, kahve falından ve bakla falından bahsedilir. Fal inancını halk bilimi açısından daha iyi kavramak amacıyla yapılan incelemelere kısaca değineceğiz.

“Falcılık, çeşitli usullerle gelecek veya bilinmeyen geçmiş hakkında haber vermedir. İnsanlar ilk çağlardan beri geleceklerini bazı belirtilerden öğrenilebileceğine inanmışlardır. Bu yüzden bütün ilkel kavimlerde falcılığın, büyü ve sihir yanında, büyük yeri olmuştur. Bu tarzdaki inançların bir kısmı zamanımız toplumlarına kadar gelmiştir. Bu bakımdan falcılık, müspet ilimlerin alabildiğine geliştiği çağımızda da insanların ilgisini çekebilmektedir.” (Yeni Türk Ansiklopedisi 1985:878).

“Daha dar ve yaygın anlamıyla fali, özel teknikleri, gereçleri ve uzmanları olan “yorumlama bilgisi” olarak tanımlayabiliriz. Kişi kendi geleceğini, yakınlarından birinin sağlık durumunu, uzakta olan birinin halini öğrenme, çaldırıldığı veya yitirdiği bir nesneyi bulma kaygısı gibi önemli hallerde, kendi imkânları ile elde edemediği bilgiyi sağlamak için falcıya başvurur.” (Boratav 2003 130–131).

Falcılıkta esas olan şey, insanlara gelecekte haber vermektir. İnsanın doğasına merak duygusu egemendir. İnsanlar, hemen her şeyi bilmek isterler. Hele ki bir ihtimal gelecekte haber alacaklarına inanırlarsa, bu yönde oldukça istekli ve meraklıdırlar. Aşağıda da bu duruma değinilmektedir. Falcıların işinin yalnızca gelecek ile ilgili bir şeyler söylemek olmadığını, aynı zamanda karşı taraftakini de inandırması gerektiğinden bahsetmektedir.

*Gel, **el falına** bakayım (A:53).*

Falcı büyücü kısmı insanların ellerinden geleceği okuduğunu iddia eder (A:53).

*Bir de benim **el falı**ma baksaydı (A:59).*

El falında insanların ellerine bakılıp, ellerdeki çizgilere göre yorum yapılır.

*Bıçakla sol avucumu, kırmızı bir çizik açıldı ayamda, hesapta olmayan bir **kader çizgisi** gibi... (A:372).*

*Hatta harabelerde yaşayan çingene kocakarıya gitti, **olur da** Şems'in büyü yaptırması yahut **falına** baktırması gelmiştir diye (A:393).*

*Gökyüzünün ahvaline bakarak, yeryüzündekilerin talihini görmeye, **zayıçasine** bakmak denir. **Zayıçe**, oynak yıldızların ne vakit, nerede olduklarını görmeye yarayan cetvelin ismidir (M:78).*

*Her **fal** çeşidi geleceği görmek ister. Sadece görmek yetmez; bir de görebildiğine inandırmak gerekir. (Örnek: Tanrı Apollon, Cassandra'ya falcılık yeteneği vermişti. Ama Cassandra evlenme teklifini geri çevirince Tanrı Apollon, onu "gördüğüne inandıramamakla cezalandırmıştı (M:99).*

*O mecliste biz hafızalarımızı yere serer, hayallerimizi ortaya koyar, hikâyelerimizin **falına** bakarız (P:48)*

*Bedrenk Asiye'nin mahallenin dört kapısına astığı nazar takımları işe yaramamış; her meseleyi müsbet gören, baktığı her faldan bal tadında manalar çıkartan Sidikli Safiye'ye bile bir haller olmuş; kocakarıların kulak hırsızları da, okudukları dualar da, döktükleri kurşunlarda kar etmemiş; ilk kadehi şerefine kaldırmak, Nigar'ın isimlerini omuzlarında taşımayan mahallede felaketlerin ardı arkası kesilmemişti. Her **faldan** bal tadında manalar çıkartan... Kocakarıların kulak hırsızları da, okudukları dualar da, döktükleri kurşunlar da kar etmemiş... Akrep Arif'in ruhu şad olmamış; mahalledeki felaketlerin ardı arkası kesilmemişti (P:183).*

*Gittikleri zengin evlerinde, zaman zaman **bakla falı**na da bakarlardı. **Kenarları oyaltı mendillerini orta yerde açıp, baklaların arasında cirit atan kömür, şeker, toz ve kaya tuzu parçalarından müneccimine laflar çıkartırlardı (P:199).***

Faldan çıkarılan sonuçların kesinliği yoktur, falcılar genellikle öznel değerlendirmeler yaparlar. Aşağıdaki cümlede bu durumun tersi yaşandığında ortaya çıkan şaşkınlığa değinilmiştir.

Sidikli Safiye ile Hoyrat Hacer ilk defa bir faldan aynı manayı çıkartmış olmanın verdiği şaşkınlıkla suspus olmuş; Bedrenk Asiye'nin elindeki nazar boncukları bir bir çatlayarak yerlere saçılmıştı (P:223).

2.2.2.3. Uğur-Uğursuzluk

Uğur, diğer inanışlar gibi halk tarafından etkisine inanılan büyük bir güçtür. Uğur, şans kavramıyla birlikte kullanılarak kişinin yaşayışındaki olumsuzlukları giderme adına inandığı unsurdur. Uğur, bazen bir kaleme, bazen bir kitaba ya da herhangi özel bir eşyaya bile yüklenebilir. İslamiyet uğur inancını reddetmiştir; fakat Anadolu'da hala çok yaygın olarak inanılmaktadır.

“Kötülük getirdiğine inanılan kuvvet; herhangi bir nesne, davranış, söz veya belirtinin taşıdığına inanılan mutsuzluk veren güçtür. Bu gücü taşıyana da uğursuz denir. Uğursuzluk, hemen hemen bütün anlamlarında uğurlunun karşısındaki durumu belirtir. Uğursuzluk da, bütün anlamlarında uğurun karşı görünümündeki şeyleri gösterir. İster uğurluluk olsun, ister uğursuzluk olsun halk inançlarından kaynaklanır, dini bir temele dayanmaz. Esasen İslam dininde her şey Allah'ın takdirine bağlı olduğuna göre, hiçbir şeyde uğurluluk ve uğursuzluk söz konusu değildir. Fakat, halk inançları arasına giren baykuşun ötüşü, tavşan ve güvercin belemek vb. gibi şeyler, tesadüflere bağlı sebeplerle uğursuz sayılmış ve sonra bu uğursuzluğa da pek çoklarınca inanılmıştır. Esasen Hz. Peygamber “Uğursuzluk diye bir şey yoktur”, başka bir hadislerinde de “Teşe’üm (bir şeyi uğursuz saymak) şirk'tir.” Buyurarak, bu türlü hurafeye dayanan inancı mutlak suretle reddetmişlerdir.” (Yeni Türk Ansiklopedisi:1985:4435–4436).

“ Bu uğursuz herifin burada işi ne?” (A:314).

*Duvardaki aynalar koyu kadife kumaşlarla kapatılmıştı. Düğün gecesi taze gelinin aynada aksini görmesi **uğursuzluk** sayıldığından her türlü tedbir alınmıştı (A:371).*

*...haykıramamasının, kıpırdamamasının **uğursuzluğu** altında eziliyordu (M:113).*

*Önce Şeyhülislam Kadızade Ahmet Şemsettin Efendi gökleri rasat etmenin **uğursuzluk** getireceğini beyan etti.Ardından..Sultan 3.Murad'ın gönderdiği...Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa rasathaneyi yerle bir etti (M:202).*

Onların nazarında bu uğursuzluklara sebep, her akşam... (P:204).

*Mahallenin üstünde dolanan **kara bulutları** yüreklerinin içine doldurup, mukadderata teslim olmalarını mı söyleseydi? (P:204).*

2.2.2.4. Rüya

Rüya motifi, halk edebiyatında sıklıkla kullanılan dini ve mitolojik geçmişi olan bir motiftir. Rüya motifini Elif Şafak'ın eserlerinde incelemeyen rüyanın tanımına ve halk edebiyatındaki yansımalarına değineceğiz.

“Halk, rüyasında gördüklerinin etrafında da inanışlar oluşturmuştur. Halk, rüyasında gördüklerinden anlamlar çıkarıp geleceğe dair yorumlar yapar. Rüyada yeşil ve beyaz renkler görülünce sevinilir, siyah renkte ise üzüntü duyulur. Rüyada yılan gören kişinin düşmanından kötülük göreceğine inanılır. Rüyada yol görünce yola gidileceğine inanılır. Rüyada kız çocuğu görmek kötü haber, erkek çocuğu görmek iyi haber duyulacağına işarettir. Yine rüyada ağlayanın sevineceğine inanılır.” (Artun 2005: 259).

Elif Şafak, özellikle “Mahrem” ve “Pinhan” romanlarında rüyalara oldukça fazla yer vermiştir. Şafak, zaman zaman günlük yaşamda görülen rüyalardan, rüyaların yorumundan, zaman zaman da korkutucu rüyalardan karabasanlardan bahseder. Yazar, rüyayı genellikle roman kişilerinin ruhsal durumlarını yansıtmak için kullanır.

*Dere yükünü tamamen aldıktan sonra, delikanlının **rüyalarının tabirini** yapmaya koyuldu (P:34).*

*Bir **rüyayı tabir** edebilirim (A:50).*

***Rüyalarına girer**, uykularını delik deşik eder (A:39).*

*Rumi bana bir rüyadan bahset. **Rüyayı anlatıyor...** (A:99).*

*Bu sefer **rüyamda** yerleri acem halılarıyla kaplı son derece aşına gelen bir odada rahlenin başında kitap okuyordum. Aradığım kişi sırta kıdem basmış uğursuz bir ses işitmişçesine kuyuya varıyorum (A:129).*

*Nedendir her gece **rüyamda** yana yakıla birini arayışım? (A:132).*

*Karşımda duran **derviş rüyalarım**daki adamdan başkası değildi (A:202).*

*Bir oğlan doğuramadığı takdirde... Nice adaklar adayıp... Kaç düzine kocakarıdan medet umup denemedik büyü bırakmayan... Nihayet bir gece **rüyasında***

gördüğü saçsız sakalsız dervişten öğrendiği... Yanık sesiyle ninniler söylediği... Oğlumun ismi memiş olacaktı, tıpkı **rüyasında** gördüğü dervişinki gibi (M:38).

Ne birbirlerine dualarında zikreden, ne de **rüyalarına** buyur eden bunca farklı kadının, akşam ezanından sonra... (M:48).

Rüyaları günaha kucak açtığı için... (M:116).

Madame de Marelle o gece, sabaha karşı nihayet uyuyabildiğin-de, daha önce de defalarca gördüğü **rüyanın** içinde buldu kendini. Basık, karanlık bir mağaradaydı. Hemen önünde duvar onlarca kapıya bölünüyor, her bir kapının ardında hepsi de birbirine benzeyen çatal çatal yollar uzanıyordu. Daha önceki **rüyalarında** defalarca kaybola kaybola artık ne taraftan gideceğini öğrenmişti. Yosunlarla kaplı genişliğe gelene kadar yürüdü. Orada, titrek ışıklı mumlarla çevrelenmiş Meryem Ana heykelciklerinin tam ortasında, yüz şeklinde bir kabartma vardı. Bu, yedi günahın tadına bakarak şeytana hizmet edenlerin ellerini ısırp koparan Masum surattı (M:118).

Her gecenin sabahında, her karabasanın sonunda bir kat daha incelmış oluyordu pembe deri; her gün bir adım daha yaklaşıyordu yırtılacağına. (M:119).

Rüyalarında samur çocuklar doğurduklarını görmekten korkarlardı (M:137).

“Bu gece neler gördün bilemiyorum; ama haline bakılırsa kötü bir **rüya**ymış. Şimdi geçti. Kimseye anlatma gördüklerini, kendine sakla” dedi. Şaşkınlıkla baktım ona. Daha düne kadar **rüyalarımı** anlatmam için beni sıkıştıran o değildi sanki. Ama aslında, çok hoşuma gitmişti soru sormaması; sessiz ve sakin saçlarımı okşamayı, konuşmaya tercih etmesi. (M:154).

Gördüğüm **rüya** beni huzursuz etmişti (M:154).

Rüyalarımda rengârenk uçan balonlar görüyordum (M:169).

Sürekli uyuyor, sayıklıyor ve **rüya** görüyordum. Yerin yedi kat dibinden tıkr tıkr sesler geliyor, birileri yattığım karyolanın demirlerine vuruyordu (M:169).

O öğleden sonra zaman, arka bahçede şekerleme yapıyordu. Yağmur sonrası alabildiğine sessiz sakindi ortalık. Manti tencerelerinin fokurtuları, ağda sonrası yorgun düşmüş kadınların hep bir ağızdan horultularına karışıyordu. Mahallenin zemini tahta bir beşik kesilmiş, tıngır mungır sallanıyor; mahalle sakinleri rehabetin yatağında sere serpe uzanmış, **rüyalarının** sunturlu ormanlarında aheste revan geziniyordu. (M:175).

16. yüzyıl İstanbul’unda bir gece Şair Balı Efendi, genç yaşta ölen arkadaşı Piruza Ali’yi görür rüyasında, Piruza Ali bir kâğıda biraz toprak sararak uzatır, Şair

Balı Efendi kâğıdı sarığının kıvrımına yerleştirir ve uyanır. Ertesi gün rüyasının etrafındakilere anlatırken gayri ihtiyarı sarığına uzanır, içi toprak dolu kağıt parçası oradadır (M:203).

Akrep Arif mahallesindeki kocakarılarından biri olan Kevser Nine, mahalleye dadanan kötülüklerden kurtulma yolları aramak için istihare uykusuna yatar. İstihare hem halk inanışlarında hem de dini inanışta yeri olan bir çeşit faldır. Yatmadan önce namaz kılıp özel bir duayla beraber niyet edilirse niyet edilen şey hakkında kişi rüya görür. Şafak'ın Pinhan romanında böyle bir başarılı kullanım ile karşılaşırız.

Sonra, istihare duasını da edip, usulca kıvrılarak uykuya yattı. Neyse halleri bir bir çıkacaktı düş falında.

Dere. İncecik, ipil ipil, nazlı nazlı akmakta. Kevser nine, karbeyazı kayığını bir kayaya bağlayıp, dere boyunca yürümeye koyuluyor. Başında allı pullu bir yemeni; ayaklarında ise, yürümesini bir hayli güçleştiren sedef kakmalı takunyalar var. Zar zor yürürken, bir taraftan topladığı yabani otları bir taraftan da suya atıyor. Suyu düşen otlar renk renk dumanlar çıkartarak erirken, her yabani ota rengi biraz daha değişen dere ne olduğunu elevermeyen bir karaltıyı sürüklüyor. Kevser nine adeta büyülenmişçesine gözlerini ayıramadığı bu karaltıyı rehber ediniyor kendine; o ne tarafa giderse oraya gitmekte karar kılıyor. Fakat karaltı birdenbire derenin içine gömülüp gözden kayboluyor. Kevser nine de, hiç düşünmeden onun peşinden dereye atılıyor. Buram buram reyhan çiçeği kokan sular hızla köpürerek, bir girdabın içine çekiyorlar onu. Bu başdöndürücü yolun sonunda kendini, metruk ama vaktiyle ne denli güzel olduğunu saklayamayan bir meyva bahçesinde buluyor(...) (P: 108).

Dulhani'nin bir fincan kahve uğruna kellesini koltuğuna alarak kara kızı bileğinin hakkı ile mağlup ettiği günün gecesinde tuhaf bir rüya görmüştü (P:31).

Rüyalarıma girerdi geceleri, utanır, sıkılır terlerdim (P:148).

Sıra Safinaz'a geldiğinde, tombul ve beyaz ellerini kucagında birleştirip, en son gördüğü rüyayı anlattı. Rüyasında Safinaz geniş bir bahçe içindeki kocaman, metruk, mutantan bir konakta tek başına dolaşıyordu. Konağın her tarafı paha biçilmez eşyalarla donatılmıştı. Kapılarda hindi yumurtası iriliğinde zümrütler, yakutlar, elmaslar asılıydı. Lâkin odalardaki eşyaların üstünü kalın bir toz tabakası ve örümcek ağları kaplamıştı. Safinaz tek tek odaları dolaştıktan sonra arka bahçeye çıktı. Burada içinde renk renk, çeşit çeşit balık bulunan genişçe bir havuz buldu. Havuzun etrafını

pirinçten, incecik bir yol örüyordu. Safinaz bunu görünce, patikayı takip ederek pirinçleri ayıklamaya, içlerinden çıkan taşları, çöpleri uzağa atmaya girişti. Böyle böyle, pirinçleri ayıklaya ayıklaya havuzun etrafında dönmekteydi. Geride bir tek taş kalmıştı; onu da ayıkladığında pirinçler tamamıyla temizlenmiş olacaktı. Oysa o taşa elini sürdüğünde, havuzdaki balıklardan biri havuzdan çıktı ve konuşmaya başladı. Gayet sert bir ifadeyle, Safinaz'a o taşa dokunmamasını söyledi. Dillenen balığın, uçları burulmuş upuzun bıyıkları vardı. Safinaz neredeyse korkudan öleyazdı; koşarak oradan uzaklaştı. Başını çevirip balığın kendisini takip edip etmediğini anlamak istiyordu ama buna cesareti yoktu. Epey koştuktan sonra, dizlerinin üstüne düşüverdi. İşte o zaman körük gibi inip kalkan göğüslerinin arasında kıpır kıpır eden bir şey dikkatini çekti. Elini göğüslerine götürdüğünde balığın orada olduğunu gördü dehşetle (P:190).

Ev sahibesi de her rüyayı dikkatle, çıt çıkarmadan dinliyordu (P:190).

Halk inanışlarında görülen birtakım kötü rüyaların suya anlatılması yaygın bir inanıştır. Bu inanca göre su, anlatan kişinin bütün derdini tasasını alıp uzaklara götürür. Şafak'ta rüyanın suya anlatılması inancına sıklıkla rastlıyoruz.

Dere, onu görünce şahlandı, selâm verdi. "Hoşgeldin ya Pinhan. Ne iyi ettin gelmekle," dedi. Sesi inceikti; görücüye çıkmış bir kızın utangaç sesiydi. "Anlat bana" dedi. "Karabasanlarını bir bir anlat bana ki, topunu birden alıp götürüyüm uzaklara, gözden irak gönüller içre diyarlara. Bırak yükünü ben taşıyayım. Çekinmeden, sakınmadan, saklamadan anlat ki ferahlasın yüreğin; sen kuşlar gibi hafifledikçe, senin yerine ben ağırlaşayım. Yalanım yok, inan ki bunu seve seve yaparım. Her kâbusun sabahında, kapımı çalanları ellerimle yuğar, sularım la pür ü pak eder, tek bir sözümle elemelerinden arındırırım. Bil ki ben her rüyayı hayra yorarım." (P: 32).

(...) yatağın kenarına düşen elinin nasıl buz gibi soğuduğunu; bir de bütün geceyi bir ölüyü seyrederek geçirdiğini ve hiçbir şey hissetmeden öylece bakıp durduğunu anlatmıştı suya. Su, işittiklerini alıp götürmüştü uzaklara. Nevres rahatlamıştı o vakit; bütün bunlar bir rüya idi çünkü. Uyumadığı müddetçe gördüğü her şey uçsuz bucaksız bir rüya idi nasıl olsa! (P: 101).

"“ Kötü bir rüya mı gördün, karabasanlar mı çöktü üstüne, git suya anlat. Su alıp götürür kederini tasanı. Uzaklara taşır. Su vefakârdır. Gammazlık, kancıklık nedir bilmez. Dosttur su, dostu olmayanlara." (P: 175).

Rüyaları tabir ederken lafa “**Şu görülen rüya Allahu a’lem bi’s-savab**” diyerek başlıyordu.. Mahalleli Şebgir Kamer’in Ramazan ayı boyunca verdiği iftar yemeklerinden sonra yaptığı tabirleri dinlemeye bayılırdı (P:190).

Şebgir Kamer dedi ki, her **rüya** bir haritadır aslında (P:191).

Odada bulunan herkes teker teker **rüyasını** anlatıp da sıra Nevres’ e gelince, bütün başlar ona doğru çevrildi (P:192).

Safınaz’ in **rüyasını** tabir etmedi (P:192).

İstanbul’u seviyorsan eğer, ne kadar uzağa gidersen git ve nasıl bir hızla, gene de kurtulmazsın bu şehirle cebelleşmekten **rüyalarında** (SS:111).

Bir gece **rüyama** giriyor, gövdesi billurdan dallarında gümüş, saçlar... Oyuk ve karanlık bir ağzı, fal taşı gibi açılmış koca koca gözleri var ağacın (SS:182).

Önemli değil. Zaten haklısın, **kâbus** gibi bir şeydi bu **rüya**. Ne gördü o gece **rüyasında** Dane Austen? (SS:294).

Şafak’ta tespit ettiğimiz tüm rüya motifleri fonksiyonel olması açısından önemlidir. Rüyalar, tabirleriyle birlikte anlam kazanırlar. Bunun farkında olan Yazar, rüya tabirleri ile ilgili inanışlara sıklıkla değinerek anlatımını zenginleştirir.

2.2.2.5. Ağaç

Yazar, Türk halk kültüründe önemli bir yer tutan “ağaç inanışı” motifinden “Mahrem” ve “Pinhan” adlı kitaplarında yararlanmıştır. Yazar, eserlerinde ağaç motifine şöyle yer vermektedir:

Gördüğü her şeyi cevizlerinin kabuklarına resmedermiş **ceviz ağacı**. Kimse bu ağacın altında sevişmek istemezmiş bu yüzden (M:96).

Kadınlar soluklarını tutmuş Macuncu Makbule’yi dinlerken, o, tütün çubuğundan çıkardığı dumanları üzerlerine üfleyerek konuşmaya devam etti. Zinhar bir **ceviz ağacının** altında, yanında yahut yöresinde cima yapılmamalıydı; zira cevizler her ne görürlerse onu resmederlerdi. Kabuklarına. Maalesef ceviz kısmı sır saklamayı bilmediği gibi, bir de gördüklerini bire bin katarak dört yana naklederdi. Üstüne üstlük bir de **ceviz ağaçlarında** yaşayan cinler vardı ki, yakınlarında cima etmeye kalkanları anında çarparlardı (P:187).

2.3. HALK BİLGİSİ

2.3.1. Halk Hekimliği

Halk hekimliği, bazı hastalıkların şifalarını ve ilaçlarını halktan birinin bilmesi ve onun söylediklerinin yapılması olayıdır. Halk hekimliğini üstlenen genellikle yaşam tecrübesi yönüyle yaşlı ilerlemiş ve bitkiler hakkında ilim sahibi olan kimselerdir. Halk bilimi açısından halk hekimliği hakkında Artun şu açıklamayı yapmaktadır:

“Halk hekimliği veya geleneksel tıp, ilk insanın tabiat olayları karşısında takındıkları tavırlar ve münasebet şekillerinden doğmuştur. Burada sihir ve büyüün önemli rolü olduğu görülür. Dini inançların ve büyüün önem kazandığı bu toplumlarda sağlık ve hastalık da insan bedenine yabancı unsurların girmesi ve onların yaptıkları kötülükler ile açıklanırdı. İnsanların bunlardan korunmak için düşündükleri çareler, halk tıbbının temellerini oluşturmuştur. Diyebiliriz ki, geleneksel toplumlarda, hastalık ve sağlık hakkındaki düşünceler, halk kültürünün bir parçası olarak doğmuşlardır.” (Artun 2005: 181).

“Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama ve sağaltma amacı ile başvurduğu yöntemlerin tümüne “halk hekimliği” diyoruz. Bu açıdan hastalık deyimi de alıştığımızdan geniş bir anlam kapsar. Bununla sadece kişinin sağlık durumundaki aksaklıkları değil, kısırlıktan tutun da nazar değmesi gibi insanlardan gelebilecek kötü etkilere ve tabiat dışı varlıkların (cinler, periler) sebep olabilecekleri sakatlıklara kadar türlü bozuklukları anlamak gerekir.” (Boratav 2003: 155).

Elif Şafak’ın romanlarındaki halk hekimliğini incelediğimiz zaman, tanımlamalarda yer alan bilgilerle örtüşme olduğunu görmekteyiz. Genellikle otlardan, şifalı bitkilerden yararlanarak hastalıklara çare bulmaya değinmiştir yazar.

Uçuk mor karabaş otlarını, kat kat yükselen ballıbabaları, mis kokulu kekikleri, keskin kokulu pelin otlarını, zehirli balın otlarını, her derde deva sarısabırları, kırmızı-mavi ışıldayan kantaron çiçeklerini, hafakanlarını kovan sığırdillerini, sarı çiçekli mayasıl otlarını, ağız kokusunu bastıran besbaseleri, pul pul kabaran şahtereleri, üstüne cennet damlalar düşen hindibaları ve uzun siyah saçlı baldırıkaraaları gelişi güzel ayırıp... Ortadan kaldırdı (P:107).

Yaban otları olup şifa dağıtır.(M:134).

Merhemler genellikle yaraların iyileşmesi için kullanılır. Halk hikâyelerinde, şiirlerinde vb. birçok edebi türde “yaralara merhem” tabiri çok sık kullanılmaktadır.

*Öğle güneşinde lime lime etmeli etlerimi, gün batımlarında bir bir toplamalı oraya buraya dağılmış parçalarımı, yıldızların altında tekrar ete kemiğe büründürmeli beni. Dönmeli ki ben ben olmaktan çıkayım. Toprağa karıştıgımda yabani bir ot olup boyvereyim; dönmeli ki otu alıp kaynatmalı başka başka insanlar; dönmeli ki şifa niyetine içsinler beni, hastalıklarına deva, **yaralarına merhem** olayım (P:227).*

*Şişedeki **merhem** ise hem zehiri hem batın yaralarını iyileştirecek (A:118).*

*Ölümcül hastalıklarına **şifa** bulmamı talep edenlerden tutun, büyü bozmamı rica edenlere kadar... (A:198).*

Özellikle sara hastalarına bayılmasın, bayıldıysa kendine gelsin diye soğan koklatılır. Buradaki amaç krizi önlemek ve bilinci açık tutmaktır. Aşağıdaki cümlede de buna değinilmiştir.

*Meğer bayılmışım... Annem bir eliyle başımı tutmuş, diğer eliyle burnuma **yarım soğan** dayamış. Koklayayım diye zorluyordu (A:216).*

İnsanların şifa verdiği inandığı bitkileri satan kişiler attar denir. Günümüzde devam eden attarlık bir çeşit halk eczanesi işlevini gören bir meslektir.

Rumi genç bir adamken o koca sufi o eşsiz eczacı o meşhur attar ile tanıştıgında... (A:98).

*Kokusu geniz yakan **merhemler**, terkibi meçhul **macunlar** getiriyordu (M:132).*

*Kanımcı Mevlana'nın vaazları, **ısrırgan otları, devedikenleri, fundalıklar**la bir yabani bahçe gibidir... Oysa şu âlemde nice derdin devası işte bu **bitkilerden** elde edilir (A:197).*

Bazı bitkilerin şifalarını, Mevlana'nın vaazlarına benzeterek, vaazların etkililiği hakkında güçlendirme yapılmak istenmiştir. Sonra da bu bitkilerin, insanlar için bir şifa kaynağı olduğu belirtilmiştir.

*Pek çok derviş, midesinin gürültüsünü bastırmak, hayli aç iken **Halil İbrahim sofrasından** yeni kalkmış gibi uyumak ve kara günlerini tevekkülle karşılamak çabasında iken, Dulhani Hasan her önüne gelene saldırmakta, durduk yerde tatsızlık çıkararak çatır çatır gönül kırmaktaydı (P:28).*

Hekimin olmadığı yerlerde, hastalıklar konusunda çeşitli bilgilere sahip kocakarıların bigisinden faydalanılırdı. Kocakarılar, insanların rahatsızlıklarına çare

bulmak için ilaçlar, macunlar hazırlardı. Halk arasında tıbbi olmayan bu karışımlara, kocakarı ilaçları denmesinin sebebi de budur.

Macuncu Makbule ise, kocakarıların içlerinde yarım asırlık ömrüyle en genç olanıydı. Bilmediği yapmadığı macun yoktu. (P:115).

Zamanla merhemlerden medet ummayı bıraktığını da bilen tek kişi kâhyaydı (M:117).

Selamsız sabahsız içeri dalan ceviziçi Tahir'i görünce kınalı ellerindeki karabaş otlarını kucağına bıraktı (P:100).

Zavallı gölgeyi küvetler dolusu domates suyuyla yıkamak zorunda kalmışlardı gene de yanık lastik kokusunu andıran o ağır koku haftalarca üzerinden çıkmamıştı (A:80).

Midesi ağırdığı için bardak ardak ılık süt içip erkenden yatmaya gitti. Zaten rüya görmezmiş gene kızlığından beri... (M:13).

...yakınlarda bir yerlerde, tahtakurularını da kaçırmak için içine envai çeşit ağaç kabuğu konmuş bir buhurdan tütüyordu sanki (M:38).

Başı ağrıyan kişiler, genellikle ferahlamak amacıyla başlarına kolonya dökerler. Kolonya dökmenin, baş ağrısına iyi geldiğini düşünürler. Bayılan insanlara da ayıltmak için kolonya sürülür. Bugün böyle durumlarda oksijene ihtiyaç olduğu bilinmesine rağmen alışlagelmişlikten kolonya da kullanılır.

Bileklerine kolonyalı mendiller bağlanmış, kafasına kolonyalı bezler sarılmış, kolonyalı su içmekten içi dışına çıkmış, saçları ve boynu kolonyadan sırlıslam olmuş Kıymet Hanım teyze... (M:179).

Geride Kıymet Hanım teyzenin bileklerini kolonyalarla ovan bir iki kadından başka kimse kalmazken... (M:178).

Beşikten mezara kadar, burada yaşayan herkesin gözlerine, mahallenin kocakarıları sabah akşam limon damlattığından en fersiz, en inatçı donuk göz bile fener alayı gibi parlamaya başlardı (P:89).

...kırk bir çeşit baharatın kırkbirini de bağına basan mesir macunu misali... (P:92).

Kavanozlardan birinde nohudi ötekinde isen nefti bir macun vardı. Nefti olandan her akşam bir fındık büyüklüğünde, nohudu olandan ise her sabah bir leblebi büyüklüğünde yutulması lazım geldiğini izah etti (P:187).

Maile, Naile ve Sallabaş Dürdane, senenin her gününü sokaklarını arşınlayıp durdukları şehir-i İstanbul' un dört yanından yabani ot toplarlardı. Bilhassa şeker bayramı yaklaşırken, üç günlerini tamamıyla bu işe ayırır; yabani otu çuvallarına istiflerlerdi (P:200).

Halk hekimliğinde kullanılan tedavi yöntemleri, edebi bir söyleyişle benzetme sanatı kullanılarak aktarılmıştır.

Altı kocakarı onu kucaklayıp, tıpkı bir lohusa hamamındaymış gibi yumurta kabuklarıyla ve baldırıkara otuyla ovdular vücudunun her bir karesini (P:224).

2.3.2. Halk Ölçüsü ve Takvimi

Halk takvimi, uzun yıllardır süregelen, halkın zaman kavramı için kullandığı, tarihleri tespit etmede kolaylaştırıcı unsurlardır. Halk takviminde dikkat edilen husus, belirtilen zaman diliminin herkes tarafından bilinmesidir.

“Eski zamanlardan beri insanlar, ihtiyaçlarını karşılayabilmek ve günlük hayatta kolaylık sağlamak için birtakım ölçü birimleri geliştirmişlerdir. Bu birimler daha çok uzunluk, ağırlık ve zaman ile ilgilidir. Halk kültüründe de önemli yere sahip olan bu ölçüler anlatılara zenginlik katmasının yanı sıra gündelik hayatta da çok işe yaramıştır. Halk takvimi, geçmişte belli bir olayın zamanını göstermek için halk dilinde örneklerine sık sık rastlanan yöntem, toplumun yaşamında iz bırakmış daha önemli bir olayın bellek taşı olarak alınmasıdır. Seferberlik (1914-1918), 93 Harbi (1876), Erzincan Depremi (1939) gibi.” (Boratav 2003: 167).

Elif Şafak'ın romanlarında kullanılan halk ölçüsüne baktığımız zaman sembolik bir kullanım görmekteyiz. Yazar, “Kırk arşın, bir arpa boyu, bir katre kuvvet” gibi ölçülerle anlatımının güçlendirir. Halk arasında uzunluk (fersah fersah) ve ağırlık (batman) ölçüsü olarak kullanılan birimler anlatılarda sembolik olarak kullanılır:

Aralarındaki fersah fersah uzaklık bir kenara, kişilikleri... (A:14).

...gökyüzünde fersah fersah yükselip... (M:226).

Biz size şah damarınızdan daha yakınız demiyor mu? Allah gökte fersah fersah ötelerde bir tahtta oturmuyor ki (A:51).

Hümay yüzünün ve insanların gözlerinden uzak durmasıyla nam salmış yeşil başlı Hümay kuşu, öylesine düşkünmüş ki semaya, yumurtasını havada yumurtlamış. Bazı Hümay kırk arşın kadar yeryüzüne yaklaşıp gölgesini bir insanın üzerine

düşürürmüş. Hümay'ın gölgesi kimin üzerinde görülürse onun sırtı yere gelmezmiş be esnada (M:148).

*Duvarlara dadanmasına **ramak** kaldı. (M:196).*

*Kızcağızı yakalamama **ramak kala**, esrarengiz... (A:40).*

*Mürşidimiz daha bir soluk ve durgun görünüyordu, içinde bir **katre** kuvvet kalmamışçasına (A:104).*

*Yılanın gözleriyle arasında sadece **bir arpa boyu** yol kalmıştı (P:143).*

***Bir arpa boyu yol** bile gidemez (A:196).*

*Bu tür vakalar her daim, bire bin katıp, bine **bir gıdım** esrar tozu serpererek nakledilirdi (M:35).*

*...**batman batman** yük kalkıyordu üzerimden... (M:216).*

Yazarın halk takvimi kullanımını ise sadece “Aşk” romanında “*Cemre düştü, bahar yakındır*” ifadesinde görürüz.

***Cemre düştü bahar yakındır** görmez misin? (A:103).*

2.3.3. Çocuk Oyunları

Çocuk oyunları, bölgeden bölgeye, cinsiyetten cinsiyete, iklimden iklime farklılıklar gösteren ve genellikle çocukların sokaklarda ya da evlerinde vakit geçirmek için oynadığı, belli kuralları olan eğlencelerdir. Halkbilimciler bu oyunların farklılaşmasında iklim, cinsiyet vb. öğelerin etkili olduğunu belirtir.

“Oyunlarda çocuklar kazanma ve kaybetmenin önemini kavrarlar. Tek tek ya da grup halinde oynanan birçok oyunda kazanma ve kaybetme faktörleri vardır. Çocuklar bu oyunlar sayesinde, rakiplerini yendikleri zaman kazanma sevincini tadarlar, yenildiklerinde de bunun normal bir şey olduğunu, başarı ve başarısızlığın insanlar için sürekli yaşanan olaylar olduğunu kavrarlar. Büyüdüklerinde de bu tür olayları daha bir olgunlukla karşılarlar.” (Özhan 1990: 6).

Elif Şafak'ın romanlarında çeşitli çocuk oyunlarına rastlamaktayız. Halk bilimi nde çocuk oyunları, önemli bir yer tutmaktadır. Yazar da genel olarak halk arasında yaygın olarak bilinen oyunlara değinmiştir.

***Körebe:** Ebe çemberin ortasında durur, gözleri bağlıdır (M:160).*

*Aç kapıyı **bezirgânbaşı**, bezirgânbaşı*

Kapı hakkı ne verirsin, ne verirsin

Bir sıçan, iki sıçan, üçüncüde kapana kaçan (M:172).

*Ben “bir” dediğimde gözünü yumacaksın.”iki” dediğimde açacaksın. Ben “üç” demeden **oyun** bitmez (M:189).*

***Sobelenen** çocuklardan birinin annesi dayanmayıp sokağa fırlamış (M:188).*

*Dışarıda **saklambaç** oynayanlar da durmuş olmalıydı ki, çit çıkmıyor, yaprak kımıldamıyordu (M:190).*

*Ortalıkta hiç kuş görünmese bile, oralarda oyalanmak yerine gider **atlanbaç**, ya da **bızdık** veya **durdut**, o da olmadı **allı dikli oyunu** oynarlardı (P:15).*

“Saklambaç en az dört, beş oyuncuyla oynanır. Çok küçük çocukların ev içerisinde de oynadıkları saklambaç oyunu aslında açık alanda oynanan bir oyundur. Oyuncular aralarında ebeyi seçtikten sonra kale olarak duvar, ağaç gibi belirli bir yer tesbit ederler. Ebe kaleye yaslanarak gözlerini kapatır. Birden elliye kadar sayar. Bu müddet içinde diğer oyuncular kaleden uzaklaşarak bir yere saklanırlar. Ebe saymayı bitirince gözlerini açarak saklanan arkadaşlarını aramaya başlar. Gördüğü oyuncunun ismini söyler ve koşarak kaleye gelir ve elini vurur. İsmi söylenen oyuncu ebeden önce gelip kaleye elini vurursa sobelenmekten kurtulur. Ebe tekrar diğer oyuncuları aramaya başlar. Her gördüğü oyuncunun ismini söyleyip koşar ve kaleye gelerek sobeler. Bütün oyuncular bulunduktan sonra sobelenen oyuncu ebe olur. Eğer sobelenen oyuncu sayısı birden fazlaysa aralarında ebenin duymayacağı şekilde meyve çiçek adı tutarlar (elma, armut, ayva, kiraz veya çiğdem, gül, lale vb.) sonra ebeye hangi meyveyi (çiçeği) beğendiğini sorarlar. Ebe elma derse elmayı seçen oyuncu ebe olur ve oyun yeniden başlar.” (Özhan 1990: 107).

***Ebe birden üçe sayıncaya kadar**, onun göremeyeceği bir yere **saklanmış** olmak gerekir (P:147).*

*Hâlâ onları altı haylaz çocuğa benzetiyordu; oynadıkları **oyunun** kurallarını unutup, kendi kendilerini **sobeleyen** çocuklara (P:225).*

*Tebeşirle çizilmiş bir **seksek oyunu** kadar uçucu bir çizgi (SS:25).*

2.4. GELENEKSEL UNSURLAR

Geleneksel unsurlar başlığında, gelenekler, görenekler ve âdetler birlikte ele alınmıştır. Öncelikle bu kavramların tanımlarına değinmemiz gerekir.

“*Adet alışılmış şey, olagelmiş usul, kaide. Topluluk içinde uyulan genel kural, gelenek ya da töre, fertlere içinde yaşadıkları toplum tarafından teklif edilmiş olan birtakım hareket kaideleri olarak tanımlanmaktadır.*” (Artun 2005: 124).

“*Âdet sözcüğü de Arapça kökenlidir. Dilimize de Arapça’dan geçmiştir, çoğulu Âdat’tır. Âdetin sözlük karşılıkları aşağıdaki anlamları kapsamaktadır. “Alışılmış şey, olagelmiş, görenek. Usul, tabiat, alışkanlık. Topluluk içinde uyulagelen kural, görenek ya da töre.”* (Örnek 2000: 124).

“*Gelenekler geniş anlamıyla “bir kuşaktan ötekine geçirilebilen bilgi, tasarım, boş inanç, yaşantı biçimi; daha geniş anlamıyla maddî olmayan kültürdür. (Ancak belirli maddî kültür öğelerini ayrı tutmak gerekir; çünkü bunlar ya manevî kültür öğeleriyle bağlantılıdır ya da onlarla simgelenmiştir). Dar anlamda ise, kuşaklar boyunca bir toplumun örneğin kutsal ya da politik işleri gibi önemli konulardaki görüşleridir.”* (Örnek 2005: 126).

“*Gelenekler sözlü ve yazılı olmak üzere iki bölüme ayrılırlar. Tıpkı âdetler gibi, ama onlardan daha güçlü olarak toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli rol oynarlar. Nitelikleri bakımından genellikle tutucu olan gelenekler aile, hukuk, din ve politika gibi toplumsal kurumlar üzerinde daha etkilidirler. Bunlara bakarak bilim ve sanat, geleneklerin daha az etkisi altındadır.”* (Örnek 2005: 126).

“*Gelenek “Kuşaktan kuşağa geçerek gelen, topluluğun üyeleri arasında ortak ve özel bir ruh ve dolayısıyla sağlam bir bağ kuran her türlü alışkı” olarak tanımlanmaktadır. Diğer bir tanıma göre; toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıtları (mirasları), alışkanlıklar, bilgiler, beceriler, davranışlar vb. gelenekler içerisinde yer alır. Gelenekler, adetlere oranla toplumsal yaşamın düzenlenmesinde ve denetlenmesinde daha önemli rol oynarlar.”*(Artun 2005: 122–123).

“*En yaygın tanımıyla bir şeyi görülegeldiği gibi yapma alışkanlığı olan görenek, öteki sosyal alışkanlıklar gibi gerekli ve uygun görülenleri kapsar, ama bunların mutlaka yerine getirilmesini istemez. Öteden beri yapılagelmekte olan, fakat henüz âdet durumunu kazanmamış olan bu davranış biçimlerine grubun, toplumun gelişmesine uygun yenilikler eklenir. Bunlar süreklilik kazandığı gibi, bir süre sonra da ortadan kalkabilirler. Ama bir kez yerleşip de, geniş kitlelerce benimsenince olağan ve doğal olarak kabul edilirler. Örneğin; otobüslerin ön ya da arka kapısından binmek, alış-*

verişte, dolmuş duraklarında kuyruğa girmek, vb. artık doğallık kazanmış göreneklerdir. Bunlara uymayanlar uyarılır, gerekirse uymaya zorlanırlar.” (Örnek 2005: 127).

Elif Şafak, romanlarında geleneksel unsurlara yer vermiştir. Dini geleneklere, Osmanlı geleneklerine ve çeşitli adetlere değinmiştir.

Sütanne, kendinin olmayan bir bebeği emziren kadındır. Geleneğe göre sütannenin öz çocuğuyla emzirdiği çocuk sütkardeş olur.

*İsa Peygamberin adını taşıyan Müslüman bebekler bilirim, Müslüman **sütannelerin emzirdiği Hıristiyan bebekler de** (A:226).*

Genellikle bayanlar ellerine kına sürmektedir. Sevinçli bir günde veya düğün, nişan, kına gecesi gibi özel günlerde ellere kına yakılmaktadır. Kına gecesine gelen kişilere kına dağıtılmakta ya da hazırlanan kınadan herkesin eline sürülmektedir. Bu gelenek halen devam etmektedir.

*Tek güzellik ölçütü avuçlarına **kına sürmek** olan bu saf köylü... (A:379).*

Düğünden sonra damadın, gelinin duvağını açarak yüzüne bakması için yüz görümlüğü denen altın bir takı takması geleneğinden bahsedilmiştir.

*Kerra bu yörenin adetlerini bana önceden anlatmış, **yüz görümlüğü** olarak altın para takmam gerektiğini açıklamıştı (A:371).*

Osmanlı Devleti’nde eğlencelere baktığımız zaman, genel olarak erkekler bir arada, bayanlar bir arada eğlenmektedir. Erkeklerin eğlencesinde, bayanların görülmesi, bayanların eğlencesinde erkeklerin görülmesi uygun değildi. Genellikle eğlenceleri bir paravanın arkasından her iki cins de izleyebilmekteydi. Bu paravanların özelliği, gözetleyen kişilerin görünmemesidir.

İki Sicilya elçisinin kızı Matmazel de Ludauffe ile arkadaşı Matmazel Amorcu, Hatice Sultan’ın davetlisiydiler. Ev sahibinin isteği üzerine bu iki genç, güzel kadın bütün gün dans ettiler. Yalnız olduklarını zannediyorlardı. Bilmiyorlardı ki, paravanın arkasından gözetiyordu onları Üçüncü Selim (M:170).

Osmanlı devletinde, seçilen ulakların özelliklerini incelediğimiz zaman, bu kişilerin güvenilir ve hızlı olduklarını görürüz. “Mahrem” romanında ulak geleneğine olay örgüsü içerisinde bir benzetme yapılarak değinilmiştir. Olay örgüsü içerisinde, bir benzetme yapılarak değinilmiştir.

Tıpkı bir ulak gibi, kuşağında taşıdığı mektubun kıymeti ne olursa olsun, bir kez emanetini teslim ettikten sonra gerisin geri, geldiği yere dönmeliydi (M:175).

Yazar, daire inancından bahsetmektedir. Bu inanç gereği, daire içine alınan kişi, sahip olduğu dokunulmazlık, kutsallık çerçevesinde değerlendirilmektedir.

O tek noktanın sırrına, halka içre halkaların canları feda (P:36).

Bayramlarda çocukların büyüklerin elini öpüp harçlık alması bir gelenektir. Günümüzde de bu gelenek sürmektedir.

Beberuhi Rıza, ramazan bahşişlerinin bölünmesini istemediğinden, yeni bir bekçinin hemen gelmesini istemiyordu (P:85).

Halk kutsal saydıkları nesnelere üç defa öpüp başına bırakır.

Cenaze Mustafa şeyhin emanetini üç kere öpüp başına koyduktan sonra, gömleğinin içine yerleştirdi (P:137).

Genellikle ölen kişilerin ardından helva yapılıp dağıtılmaktadır. Bu gelenek uzun zamandan beri devam etmekte günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir.

Babası için pişirilen ve konu komşuya dağıtılan helvayı, halasının bütün ısrarlarına rağmen ağzına koymamıştı (P:178).

Çeyiz hazırlama geleneği uzun zamandan beri var olmuş, her yöreye göre değişiklik gösteren bir gelenektir. Çeyiz geleneğine göre kızın ailesi tarafından, evlendikten sonra kullanılması üzere birtakım eşyalar hazırlanır. Düğün sırasında bu eşyalar ortaya çıkarılır. Çeyiz herkese gösterilir.

Halası bir keresinde, aklından geçenleri okumuş gibi yanağını okşayıp, Safinaz'ı başgöz ettikten sonra ilk işinin Nevres'e çeyiz hazırlamak olduğunu söylemişti (P:179).

Ramazan aylarında, ezanın okunmasıyla birlikte top atılmaktadır. Bu gelenek uzun zamandan beri sürmektedir. Günümüzde geçerliliğini devam ettiren bir gelenektir.

Ramazan boyunca her akşam, topun patlamasını dört gözle bekliyorlardı (P:183).

Orucun hurma ve zeytinle açılması bir gelenek halini almıştır. Bu davranış bugün de devam etmektedir.

Nihayet top attığında oruçlarını zeytin ve hurma ve su ile açtılar (P:186).

Görücü geleneğine göre, evin büyükleri kız evine gidip kızı görürler. Kız ve ailesi genel olarak bu durumu sezip ona göre hazırlık yaparlar. Bu durumda kız ve ailesi misafir öncesi hazırlık yaparlar. Kızın beğenilmesi durumunda kız istenir.

*Evde bayram hazırlıkları, hem de Safinaz' a gelecek **görocü**lerin telaşı vardı (P:196).*

Bayram günleri ve bayramdan bir gün önce yani arife günü mezarlıkların ziyaret edilmesi bir gelenek olduğu gibi dini bir norm özelliği de taşımaktadır. Günümüzdeki dini bayramlar da mezarlıklar ziyaret edilerek ölümlere gösterilen saygı ve dini görevler yerine getirilmektedir.

*Çocuklar, yeni esvaplarını giymiş, bahşış zamanın gelmesini sabırsızla beklemekteydi. Topallaya topallaya daha çok bayram harçlığı koparabilmek için en sevimli ifadelerini takınan çocukların, **kabristanları ziyaretten dönen çocukların, şekerçi dükkânının önüne yığılan erkeklerin arasından geçiyordu (P:197).***

Bayram namazı ve bayram namazından sonra bayramlaşılması, İslam dininin gerekliliğindedir. Yazar da “Pinhan” romanında buna değinir.

*Hal böyle olunca da, sabaha karşı davulunu gümbürdete gümbürdete mahalleliyi **bayram namazına çağırdıktan sonra, sabah erkenden buraya gelmeye kendini mecbur hissetmişti (P:202).***

*Koskoca Akrep Arif mahallesinde **şeker bayramını tam bir gönül rahatlığıyla karşılayan tek insandı (P:208).***

Yazar burada sevinçli olan bir ortamı bayram yerine benzetmiştir, çünkü bayramlar halk kültüründe aynı zamanda sevincin simgesi olarak görülmektedir.

*İçerisi **bayram yeri** gibiydi; tıklım tıklım, civil civil, rengârenk. Orda burada yakılmış ateşler etrafı aydınlatırken, gölgeleri de çoğaltarak, zaten hıncahınç dolu olan meydanı adım atılması güç bir hale getiriyordu (P:220).*

2.5. GEÇİŞ DÖNEMLERİ

İnsan yaşamının başlıca üç önemli “geçiş dönemi” vardır. Doğum, evlenme ve ölüm. Her birinin kendi bünyesi içerisinde birtakım alt bölümlere ve basamaklara ayrıldığı bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, âyin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu “geçiş” leri bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedirler. Bunların hepsinin temel amacı kişinin bu “geçiş” dönemindeki yeni durumunu belirlemek, korumak, kutsamak kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. Çünkü yaygın olan inanca göre, insan bu

tür dönemler sırasında güçsüz ve zararlı etkilere karşı açıktır. Bu yüzden bu dönemleri kapsayan ritüeller yaygın olarak kullanılır.

2.5.1. Doğum Geleneği

“Bu üç önemli “geçiş”ten ilki olan doğum, hemen her zaman mutlu bir olay olarak kabul edilmiştir. Dünyaya gelen her çocuk, sadece anne ve babasını değil, aynı zamanda akrabaları, komşuları, soyu ve sopyu da sevindirmiştir. Çünkü her doğum ailenin, akrabaların soyun ve sopyun sayısını artırmaktadır.” (Örnek 2000: 131).

Elif Şafak, eserlerinde doğum geleneklerine özellikle “Siyah Süt” isimli romanında yer vermiştir. Romanda doğum yapan kadının bu dönemde yaşadığı durumlar değerlendirilir.

*İbret olsun diye, yüzyıllar sonra bile insanlar **doğum** yapamayan günahkâr kadını görsün, görüpte dizleri üzerinde nedamet getirsin diye donmalıydı hayat (M:114).*

*Zira mahallede, ebeleri dahi hayretlere gark eden, gayet tuhaf **doğumlar** olmaya başlamıştı (P:184).*

***Dokuz ay** hamile kalmak (SS:11).*

***Hamilelik-loğusalık-annelik** safhaları loğusayı koruma altına almak (SS:13).*

*Eski zamanların pirinç başlıklı karyolarına yatırırlarmış **loğusayı**. (SS:13).*

*O kadın bir türlü **çıkaramazsa kırkını?** O zaman ne olurmuş? **Sütü çürürmüş.** Evvela katılaşırmış süt, katılaşırmış toprak toprak. Sonra başlarmış siyaha çalmaya... (SS:15).*

*Sylvie Plath... **Doğum** tecrübesinden korkuyordu (SS:104).*

***Hamilelikte** yaşanan bedensel değişimlerden ödü patlıyor (SS:207).*

***Doğum** yapalı yedi hafta olmuş (SS:250).*

2.5.2 Gebelik

“Kadın gerek gebeliği, gerekse loğusalığı süresince çevresinde bir çeşit hasta olarak kabul edilir ve buna göre işlem görür. Başka bir söyleyişle, gebe kadını bağlı bulunduğu grup ya da cemaatin kültürel değerleri hasta kategorisine sokarak ona o gözle bakar; ondan bu değerlere uygun beklentilere göre hareket etmesini ve rolünü üstlenmesini ister. Bu durumda kadını gebeliği süresince bir takım kaçınmalara ya da

bağlı bulunduğu kültürel ortamın geçerli sayıldığı işlemlere uymaya zorlar.” (Örnek 2000: 135).

Gebelik dokuz on ay gün süren sıkıntılı bir süreçtir. Şafak, siyah süt romanında bunu kendinden yola çıkarak ifade etmeye çalışmıştır.

Dokuz ay on gün boyunca hamilelik günlüğü tutmaya niyetleniyorum (SS:205).

Hatta zaman zaman hamile/loğusa kadın kendini seyirci gibi hisseder bu sahnede, değil ki özne (SS:244).

2.5.3. Loğusalık

“Yeni doğum yapmış doğurup da henüz yataktan kalkmamış kadına “lohusa”, “loğsa” “doğazkesen”, “emzikli”, “nevse” gibi adlar verilir.” (Örnek 2000: 143).

“Doğumdan sonra yatakta kalma kadının fizyolojik durumuna, doğumun güç ya da kolay oluşuna, iklime çevre koşullarına, ailenin varsıllığına yoksulluğuna, gelinin sevilip ya da horlanmasına ve kimi âdetlere bağlıdır.” (Örnek 2000: 144).

Lakin zevcesi Rabia Hanım üçüncü kızları Zühre’yi dünyaya getirdikten sonra loğusa yatağında vefat etmişti. Karısını kaybettikten sonra Şeyh Mehmed Mühür Efendi üç sene insan içine çıkmamış. Kitaplarının ortasında gözden kaybolmuştu (P:129).

Loğusalık öyle engin bir denizmiş ki kıyının ne tarafta olduğunu anlayamıyorsun bu bir sınav. Rabbena zaman zaman bizleri böyle sınar.” *Diyor Can Derviş Hanım. ...Kur-an oku bol bol. İnsirah süresini çıkarma aklından (SS:260).*

Loğusaya dadanan cinler... (SS:264).

Postanal depresyon, loğusalık döneminde yaşanan keyifsizlik, mutsuzluk halidir. Şafak siyah üt romanında bu duruma değinir.

Postanal depresyona sadece “mutsuz” burjuva kadınların yakalandığını sanmak büyük hata olur. Sınıf, statü, din ya da “kentli-köylü”, “eğitilmiş-eğitimsiz”, “batılı-doğulu”, “yeni anne-tecrübeli anne” ayırımı yapmaksızın tüm dünyada kadınları etkiliyor. Hali vakti yerinde birinde de çıkabiliyor, maddi zorluk çekene dek (SS:273).

2.6. MADDİ KÜLTÜR UNSURLARI

2.6.1. Giyim

Bu başlık altında giyim, aksesuar unsurlarını ele alacağız. Yazar, romandaki kahramanların giyimlerini tasvir etmiştir. Aşağıda roman kahramanlarının giyimlerine ve kullandıkları aksesuarlara değinilmiştir.

*Kolunda **gümüş pazubendi**, kulağında **halkavî küpesi**, belinde **sırma kuşağı** ile yılan-bazı gören kadınların korkudan beti benzi atardı (M:68).*

*Bu zaviyeye gelen tüm çömezler **merasim hırkası** giydirilmeden evvel benim gibi aşçı dedenin zorlu imtihanına bağlı tabi tutulur mu? (A:112).*

*En son olarak seyyah bir Arap sansınlar diye **yüzümün yarısını bedeviler gibi sarıp sarmaladım** (A:153).*

***Cüppesinin** yenini sıvadı... (A:254).*

*Beraberce abdest alıp dua ettik. Sonra tennurelerimize bürünüp, **elifi kuşaklarımızı** kuşandık (A:337).*

*Üstünde **bembeyaz bir elbise**, belinde **kırmızı kuşak**, **gelinbaşı düğüm düğüm sırma sırma örülmüş**, her perçeme incik boncuk takılmış. Kalın simli tülün ardında yüzünü görmek ne mümkün (A:371).*

*Başında **allı pullu bir yemeni**; ayaklarında ise, yürümesini bir hayli güçleştiren **sedef kakmalı takunyalar** var (P:110).*

*Birkaç adım öteden geçen saçsız, sakalsız tepeden tırnağa **simsiyah giyinmiş** bir derviş dikkatini çekti (P:140).*

*Doğu kapısının ardında bağdaş kurmuş, boyun kırmış, bir asma yaprağının içinde oturuyor Can Derviş Hanım... Ayağında **mavi mest**, boynunda **HU**, dilinde kelam, elinde kehribar **tespihi**, çekiyor tane tane. (SS:230).*

***Elifi şalvarı**, **deve yününden gömleği**, **tennuresi** birer birer uzaklaştılar (P:53).*

Şafak, yer yer mekânlara ve yörelere göre halkın giyim kuşamından da söz etmiştir.

***Bursa işi peştamallar** kuşananlar... Bir adam ilişti gözüme Tepeden tırnağa **karalar giyinmişti**, yüzünde ise hiç kıl yoktu. Elinde uzunca bir asası vardı, tek kulağında da **gümüş bir küpe**... Derviş sağa sola bakındı. (P:94).*

2.6.2. Ayna

“Halk inanışlarında ve özellikle Şamanist kültürde yer alan önemli unsurlardan biri de ayna ile ilgili inanışlardır. Şaman elbisesinde yer alan aksesuarlardan ayna; âlemleri, dünyayı ve insanların canını, sonuçta evrenin yansımasını görmek için kullanılır.” (Çoruhlu 2002:73).

Elif Şafak, romanlarında ayna eşyasını kullanmıştır. Romanlarda aynayı roman kahramanları genellikle bir araç olarak gündelik hayatta kullanmışlardır. Bunun dışında ayna zaman zaman benzetme amaçlı, zaman zaman sembolik olarak kullanılmıştır.

Duvardaki aynalar koyu kadife kumaşlarla kapatılmıştı. Döğün gecesi taze gelinin aynada aksini görmesi uğursuzluk sayıldığından her türlü tedbir alınmıştı (A:371).

Masallarda, masal kahramanlarının eşyalarının olağanüstü özellikleri mevcuttur. Aşağıda da buna değinilmiştir.

*Var olanı değil, sende eksik olanı gösteren **sihirli bir ayna**dır o (A:240).*

*Derken, açıldığı gibi kapanırdı **ayna** (M:69).*

Bazen eşyalara, sembolik bir anlam yüklenmektedir. Genellikle anlatımı güçlendirmek için eşyalara bu tür anlamlar yüklenir.

*Zühre: Derler ki aşk da unutulmuş her şey gibi... Neyse ki, Zühre yıldızı varmış göğün üçüncü katında. Halen âşık olup olmadıklarını ve eğer âşık larsa kime âşık olduklarını hatırlayamayanlar göğün üçüncü katına çıkıp, Zühre yıldızının elindeki **aşk aynasına** bakarlarmış. Baktıklarında gördükleri yüz âşık oldukları kişinin yüzü olurmuş. (M:86).*

***Ayna:** Haremdeki cariyeler, Venedik’ ten gelen aynalarda emsalsiz güzelliklerini seyretmeye doymazlarmış. **Aynanın** gösterdiklerini padişahın da görmesiymiş en büyük arzuları (M:92).*

***Basiliks:** bakışları zehirli, zehiri öldürücü hayvan... Ama en zeki olanları **aynadan** başka bir şeye gerek duymazdı. (M:93).*

*...eğri büğrü sureti kırık dökük akseden **aynanın** kırıklarına basa basa yürüdü (M:109).*

*Ve mademki kırılmıştı **ayna**, iki de yeterdi Keramet Efendi’ye. Zaten o, rakamlardan iki’ yi fevkalade bulurdu (M:111).*

Tıpkı Safına' in yaptığı gibi ayna karşısında uzun uzun saçlarını taramaya niyetlenmişti. Lakin... Gümüş kakmalı aynayı eline alır almaz... (P:181).

Onları seyretmekten sıkılınca Safınaz'ın aynasının karşısına geçip, gözlerine baktı (P:196).

Yazar, ayna imgesini benzetme amaçlı olarak kullanmıştır. Günlük hayattaki bir durum iki aynanın karşılıklı durmasına benzetilmiştir.

Karşı karşıya durmuş iki ayna gibi, birbirlerini çoğaltarak, birbirlerine akarak duruyorlardı... Onlarda yüz yüze durmuş iki ayna gibiydi (P:221).

Tıpkı Safınaz' in yaptığı gibi ayna karşısında uzun uzun saçlarını taramaya niyetlenmişti. Lakin... Gümüş kakmalı aynayı eline alır almaz (P:181).

Elif Şafak, halk kültürünün önemli bir motifi olan aynayı bazen asıl işleviyle, bazen masallardaki sihirli işleviyle, bazen de sembolik olarak kullanır.

2.6.3. Musiki Aletleri

"Tambur, Türk müziğinde yaygın olarak kullanılan ve yalnız Türklerde görülen telli bir çalgıdır. Tamburun kökeni, hangi tarihte ortaya çıktığı bilinmemektedir. Sümerce "pantur"dan geldiği hakkında bilgiler mevcuttur. Araplar, kelimenin "kuzunun kuyruğu" anlamına gelen "dumba-i bara"dan geldiğini söylerler. Sözcük, sonraları İran'da ve Orta Asya'da, daha çok bağlamaya benzeyen armudi gövdeli, uzun saplı çalgıların adı olarak kullanılmıştır. Özellikle Avrupalı gezginlerin (örn. Charles Fonton ve Toderini), sapındaki perde bağları dolayısıyla Türk müziğinin ses sistemini gözle görülür biçimde yansıttığını yazdıkları tambur, günümüzde yalnızca Türkiye'de kullanılan belki de tek çalgıdır. Sazı icra edenlere "tamburi" ismi verilir. Farabi, "horasan tamburu"ndan bahsetmektedir. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda İstanbul'da 500 tamburi bulunduğunu ifade ediyor. Tarihte tambura; Farabi'de Horasan Tamburu, Maragali Abdulkadir'de Tambur-u Sirvaniyan ile Tambura-i Türkî adlarındaki çeşitleri ile değinilmiştir." (<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tambur> (Erişim Tarihi: 15.06.2010)

Şeyh'in musikiye, bilhassa tanbura pek düşküdü. Tanbur çalmaktaki mahareti dinleyenlerde hayranlık uyandırmaktaydı (P:123).

Musiki odasında meydan tanburları, sedeften yapılmış balık pullu defter, ravzalar kara zurnalar... (P:122).

Ney, Türk Musikisinin çok tanınmış nefesli çalgısıdır. Ney üfleyene eskiden “**nayi**”, sonradan “**neyzen**” denmiştir.

*Sadece sırt çantası ve bir **ney** ile seyahat ediyordu (A:203).*

***Ney** ile **rebabın** insanın içine işleyen sesine **kudûm** vuruşları eşlik etmeye başladı (A:338).*

*Bunca musiki aletinin içinde **neylerin** apayrı bir yeri vardı. Davud, Şah, Kız neyi, Mansur, Müstahsen süpürde, Mabeyn neyi ve nısfıye adlarını taşıyan bol bol ney, musiki odasının baş köşesinde dizili dururlardı. Ayrılık acısını en iyi onlar bilir; köşelerinde usul usul, içli içli şikayetlerini dile getirirlerdi.*

***Neyzenler ney** üfledi, semazenler sema etti (A: 413).*

*Şeyh Mehmed Mühür Efendi sabah namazından sonra **musiki** odasına iner, halini hatırını sorduğu her bir **musiki** aletini teker teker okşar ve uzun uzun dinlerdi (P:124).*

Yazar, halk kültürü unsurlarından olan musiki aletlerine “Aşk” ve “Pinhan” romanlarında değinmiş, anlatımını zenginleştirmiştir.

2.6.4. Diğer Eşyalar

Romanlardaki diğer eşyaları incelediğimiz zaman, kullanılan eşyaların büyük çoğunluğunun, roman kahramanlarının günlük hayatta kullandığı, eşyalar olduğunu görmekteyiz. Takılar, mutfak araç-gereçleri, süs eşyaları, halk inanışlarında kullanılan eşyalar bunlardan birkaçını oluşturmaktadır.

*Bu zaviyeye gelen tüm çömezler merasim **hırkası** giydirilmeden evvel benim gibi aşçı dedenin zorlu imtihanına bağlı tabi tutulur mu? (A:112).*

***Bir gümüş kakmalı ayna** işlemeli bir **ipek mendil** ve minnacık billur bir **şişe** (A:118).*

*Kuru üzümler, **atlas yorganlar**, **ipek halular** kuzular... (A:259).*

*...bir **kehribar tespîh**... Hz. Fatma’ nın elini gösteren bir kabartma... (A:287).*

*Gözlerini yerdeki **İran halısının** saçaklarına dikti (A:351).*

*Elle kutuyu açınca **lapis lazuli bir kolye** buldu içinde, ortasında gümüş bir semazen asılıydı (A:368).*

Bir de tuhaf bir hikâye anlatırdı onun hakkında. Dediğine göre ayın aydınlık yüzü, sevilmemekten korkmuş en çok, bir de ağlarken tek başına olmaktan. Gümüş bir tarakla taramış saçlarını (M:33).

*Oysa gümüş bir ayna olmadan, işini tam yapamazdı. **gümüş tarak** (M:34).*

*Tezgâhında envai çeşit **nazar boncuğu** diziliydi. İrili ufaklı yüzlerce göz (M:84).*

*...yetim kızın **çeyiz sandığı** kadar boştu (M:106).*

*Akrep Arif mahalledeki yediden yetmişe herkesin omzunda, kuşağında taşıdığı, yanından bir an olsun ayırmadığı **nazarlıklar** hep Bedrenk Asiye'nin elinden çıkmış onun nefesi ile okunmuştu (P:117).*

*İşte bu **fincan**, Hüner Kahvehanesi' nin alamet-i farikasıydı. Burada her gün ateşbazlar, yumurtabazlar, çenberbazlar, şişebazlar, maymunbazlar, yılanbazlar, taklabazlar ve hayalbazlar marifetlerini sergilerlerdi (P:143).*

*Her dükkânda Pinhan geride kalıp, satılan **eşyaları** inceliyordu. **Nişabur firuzeleri, Arap mızrakları, Bahreyn incileri, Afgan ve Hint şalları**... (P:154).*

*Safınaz'ın yüzünü güldürüyor, gamzelerini açığa çıkartıyordu **çeyiz sandığı**... (P:179).*

*...bir köşede duran **ceviz sandığı** buldu (P:229).*

*Gün gelecek, Nevres'in **çeyiz sandığına** sular gürül gürül akacak (P:181).*

*Safınaz'ın... Horul horul uyuyabilmesine... Dillere destan **çeyiz sandığına**, gelecek görücülere... (P:182).*

*Bedrenk Asiye' nin mahallenin dört kapısına astığı **nazar takımları** işe yaramamış, her faldan bal tadında manalar çıkartan kocakaruların kulak hırsızları da, okudukları dualar da, döktükleri kurşunlar da kar etmemiş. Akrep Arif'in ruhu şad olmamış; mahalledeki felaketlerin ardı arkası kesilmemişti (P:183).*

*...bir yandan da yasemin sapsarından yaptığı **tütün çubuğunu** tütürmekteydi (P:185).*

*Kapının üstündeki menekşe biçiminde kesilmiş **mühre** takıldı gözleri. Ağzını bıçak açmayan mim harfi onu görünce hafifçe kıpırdandı (P:212).*

2.7. HALK SANATLARI

Elif Şafak, halk sanatlarından yıldızcılık, nakış, telkari ve ebru sanatlarını kullanır.

1. *Yaldızcının sanatı.*

2. *Bir şeyin kötü taraflarını örterek (örneğin, altın ya da gümüş tozlarıyla yaldızlamak suretiyle) onu, olduğundan daha güzel göstermek (A:113).*

Akşamları bir kandilin ışığında, işlediği siyah minelere veyahut evvela yontup ardından üzerlerine gümüş teller kakıldığı tahta parçalarına sülünler, güvercinler, bülbüller, serçeler nakşederdi. Kanımca Mevlana'nın vaazları, ısırgan otları, devedikenleri, fundalıklarla süslü bir yabani bahçe gibidir... Oysa şu âlemde nice derdin devası işte bu tür bitkilerden elde edilir (P:22).

Babamın terazi başında nasıl en hassas hesapları yaptığını, gümüş telleri tahta parçalarına kakarak o canım telkarilere nasıl hayat verdiğini... (P:43).

Ebru, dalgalı ve hareli şekillerle süslenen kâğıtlara verilen isimdir. Ebrunun anlamı bulut veya bulutlu olmaktır.

Dürri Baba hiçbir şeyin farkında değildi sanki sakın sakın ebru yapmaktaydı (P:63).

Yazar, “Mahrem” romanında kullandığı bir cümlede de zanaatkarlık, tezgahtarlık, çerçi ve dülgerliğe de değinir.

Kimi zanaatkâr kimi tezgâhtar kimi çerçi kimi dülger olan belki... (M:224).

2.8. HAYVANLARLA İLGİLİ İNANIŞLAR

“Hayvanlar da bitkiler gibi kendilerinden yararlanma bakımından değerlendirilirler. Yaradılışları ve dönüşümlerini açıklayan efsanelere ve inanışlara konu olurlar. Hayvanlar, bitkilerden farklı olarak halkın geleneklerinde yenmesinde bir sakınca olmayanlarla, yenmesi hatta dokunulması günah, rastlanması uğursuzluk getirici sayılanlar olmak üzere kümelenirler.” (Artun 2005: 246).

“İslam dininin kesin olarak yemeyi yasak ettiği hayvan domuzdur ve bu yasak halkın davranışlarına da derinliğine işlemiştir. Şarap ve diğer sarhoş edici içkiler din kurallarınca yasak edildiği halde onlara gösterilen hoşgörülülük domuz etine gösterilmez. Genel olarak, ev ve av hayvanlarından, memeli, ot yiyen ve geviş getirenler yenilir kümesine girer. Müslüman olan ve Anadolu Türkleriyle ırk, dil ve gelenek ortaklıkları bulunan Orta Asyalı göçebe ya da yarı-göçebe toplumlar (Kırgızlar, Kazaklar vb.) at eti yemeyi hiçbir zaman yasaklamamışlardır. Kimi hayvanlar, örneğin; kurbağa, kaplumbağa, kirpi, midye, istiridye vb. üzerine dini bir yargı olmadığı halkın

göreneklerinde zaman zaman din adamlarının da yürüttüğü hükümlerin etkisiyle, yenilmesi hoş görülmeyen hayvanlar olarak görülmüşlerdir. Bununla birlikte, bunlardan birçoğunun hastalıklarda sağaltma, tılsım, büyü gibi işlemlerde de kullanıldığı görülmektedir.” (Artun 2005:246).

Elif Şafak’ın da romanlarında diğer birçok yazarın romanında olduğu gibi hayvanları kullandığını görmekteyiz. Yazar, hayvanları kimi zaman sadece isimleriyle kimi zaman tasvir ve tanımlamalarıyla kimi zaman da benzetme amacıyla kullanmıştır.

Bir yunus balığı ara sıra sulardan kafasını çıkartıp Pinhan’a selam veriyor, aşk ve niyaz ederek onu yanına çağırıyordu (P.219).

Okların arka uçlarına envai çeşit kuşun kanat tüyleri takılıydı. Tavus kuşlarının, balabanların, şahinlerin, atmacaların tüyleri...

Yazar, samur hakkında bilgi vermektedir. Samur, özellikle Şamanist inanışlarda şaman olma ritüellerinde işlevsel olarak yer alır.

Bir ev kedisinden biraz daha büyüktür.(yaklaşık 50cm boyunda) Yalnız yaşar. Sincaplardan ağaç kozalaklarına, böceklerle kadar her şeyi yer. Grinin, kahverenginin ve siyahın tonlarına bürünmüş tüyleri sık ve ipeksi olduğu için kürkü çok makbuldür. Ona “Altın Post” derler. 17.yüzyılın ikinci yarısından evvel samur, Rusları Sibiryaya çeken mıknaş olmuştur. Aynı yüzyılda bir samur avcısının dediği gibi, “bir samur yan yatıp, ayaklarını kaldırarak ve ön ayaklarıyla gözlerini örterek ölümüne hazırlanır” (M:206).

Gökyüzünde süzülen bir haber güvercini ne kadar masumsa, işte o kadar masumdu (M:71).

Baykuşun ötüşü uğursuzluk olarak görülmektedir. İnanışa göre damında öttüğü evden ölü çıkmaktadır. Baykuş öttüğü zaman, yakılmış bir odunu baykuşa fırlatarak onu kovmak gerekir.

“Bazı hayvanların ise kutlu olduğuna inanılır. Soylarını bir dişi kurtla bir delikanlının birleşmesine çıkaran eski Türkler, bu hayvanı kapalı kaldıkları dağların arasından çıkarmalarına yardım ettiği için kutsal sayarlar. Kurdun bu niteliği, Anadolu halkının inançlarında da yer almıştır. Örneğin; Afyon bölgesindeki bir anlatmaya göre, Kurtuluş Savaşı’nın son safhalarında, o tarafta bulunan kumandanlardan birine bir kurt kılavuzluk etmiştir.” (Artun 2005:247).

Birkaç hayvan geziyordu ortalıkta baykuş, yarasa, kurt kimi ötmekte kimi ulumada (A:47).

At, Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. At Türk kültüründe kutsaldır ve Türklerin günlük yaşamındaki en önemli ihtiyacıdır. At, aynı zamanda özgürlüğün de sembolüdür. At, Türk kültüründe çok sevilen ve gerekli bir hayvan olarak yer alır.

"Köleniz, büyük Lena nehri boyunca ilerledikten sonra Yakut topraklarına vardım, orada küçük bir kale kurdum ve gerekli savunma önlemlerini aldım... Sizin için kanımı akıttım, ruhumu kirlettim ve at eti ve kökleri ve çam ağacı kabuğu ve her çeşit pislik yedim, Efendimiz" (M:52).

Ahırdan bir yağız at çaldığım gibi Şems'i Tebrizi'nin peşine düştüm (A:118).

Baktım atımı hazırlamışlar. Yelesine altın teller örüp, gümüş ziller takmışlar (A:197).

Yeni serüvenlere at koşturmak için oradan uzaklaşmaya hazırlanırken, çocuklardan hafif şehla ve fazlasıyla şirret olanı, daha önce eşine benzerine rastlanmamış bir kuş gördü (P:16).

Yazar, inanışlardaki ceylanın sahip olduğu ürkek ve yaralı olma özelliklerini insanlara aktarmıştır. Yazar, ceylanın sahip olduğu özellikleri kullanarak benzetme sanatı yapmıştır.

Dili Sivri, hayalleri hudutsuz, gönlü gamsızda; ama sadece gün batımına kadar çünkü o, gündüzleri arkadaşlarına parmak ısırtacak kadar korkusuz ve vurdumduymaz; geceleri yavrusunu yitirmiş bir ceylan gibi yaralı ve mahzundu (P:14).

Elma ağacının dallarında kalbi korkuyla çarpan çocuk, elma ağacının altında yüreğini sorgulayan delikanlı aynı anda başlarını kaldırıp karşılarında duran kuşa baktılar. Oydu. Aynı kuştı. İncili kuş (P:36).

Yazar, burada hayvanların inanışlarda sahip olduğu özelliklerini, insanların karakteristik özellikleri ile özdeşleştirmiştir.

Sefih Ali hem hırsızlığı, hem laubaliliği ve mürailiği öyle ilerletmiş ki, latife ettiğini sanırken herze söyler; kargayı bülbül, merkebi düldül diye satar; kafasında kırk tilki besler, kırkına da ayrı vaatlerde bulunur; gözden sürmeyi, kaştan rastığı çalar; tavuskuşu görse yolacak kaz beller olmuş. Sade bununla kalsa gene iyi. Çaldıkça çalmak, çırtıkça çırtmak, paralandıkça paralanmak hırsı bürümüş gözlerini (P:77).

2.9. EDEBİ ŞAHSİYETLER

Edebi şahsiyetler Elif Şafak'ın Mahrem, Aşk, Pinhan romanlarında daha çok yer almaktadır. Eserleri incelediğimiz zaman, yerli yabancı şair ve yazarlardan bahsedildiğini ve alıntılar yapıldığını görmekteyiz.

*Umuyorum ki İslam âleminin şair-i azamı, en meşhur mutasavvufu **Rumi** ile her türlü fevkaladeliklerin müsebbibi, fevr-i kalenderi derviş Şems-i Tebrizi arasındaki emsalsiz dostluğu konu edinen bu tarihi, mistik romanı okumaya fırsat bulursunuz (A:30).*

***Mevlana**'nın bizlere hatırlattığı üzere gün gelir herkesi ondan köşe bucak kaçanları bile kısıvrak yakalar aşk (A:31).*

Biz dile söze bakmayız. Gönle hâle bakarız,

Edep bilenler başkadır,

Canı ruhu yanmış âşıklar başka.

Aşk şeriati bütün dinlerden ayırır.

*Âşıkların şeriati da Allah'tır mezhebi de. (**Mevlana Celaleddin Rumi**) (A:33).*

*İslam âlemlerinin **Sheakespeare**'i diye anılmasına yol açacak muazzam eserler bıraktı geride (A:38).*

***Şems**'in ve **Mevlana Celaleddin Rumi**'nin ruhları bugün hala diri ve hercai, sema etmekte aramızda (A:38).*

*"Gel **Hayyam** 'dan bir rubaiyle taçlandırılalım şu lafları (A:166).*

Bizim şarap içmemiz ne keyfimizden,

Ne dine, edebe aykırı gitmemizden

Bir an geçmek istiyoruz kendimizden

İçip içip sarhoş olmamız bu yüzden(A:166).

*Çalışırken bir yandan da **İmam Gazali**'nin **İhya-i Ulumi'd- Din** adlı kitabını karıştırıyor, anlamaya çalışıyordum (A:214).*

Nerde dert varsa, deva oraya gider

Nerde yoksulluk varsa, nimet oraya varır.

Müşkül nerdeyse cevap ordadır.

Gemi nerdeyse su orda...(Mevlana) (A:236).

*Baktım, divanül mütannabi... Bu kez sırada **Feridüddin Attar**'in **Esrarname**'si işi vardı... Sırada Rumi'nin Babasından kalma **Kamus-ul Âlemi** vardı (A:253).*

Her kafes ardında mütecessis gözler vardır; denilebilir ki, kafeslerin her bir deliği baklava biçimi bir casus gözüdür, binlerce tahta çerçeveli göz mahalleyi bekler.

(Refik Halit, Üç nesil –Üç Hayat) (M:5).

Kırılmamak için bükül

Düz olmak için eğril

Dolmak için boşal,

Parçalan ki yenilen

Az şeye sahip olanlar

Çoğa kavuşabilirler

Çok şeyi olanların zihni karışır (Tao Te Ching 22) (P:69).

Her gün bir yere konmak ne güzel

Bulanmadan, dolanmadan akmak ne ala

Dünle beraber gitti cancağızım

Ne kadar söz varsa düne ait

Şimdi yeni şeyler söylemek lazım (Mevlana Celaleddin) (P:50).

Beni böyle tutma,

Ben avcı kuşum, alıcı doğanım.

Kalamam artık bundan başka,

Baykuş gibi viranede (Mevlana) (P:51).

Miskin Âdemoğulları

Ekinlere benzer gider

Kimi biter kimi yiter

Yere tohum saçmış gibi (Yunus Emre). (P:56).

Bir mekânın bu cihanda

Menzilim durağım anda (Yunus Emre) (P:59).

Duyunca ahali heman yetişdi

Birkaçı da yolda bayılıb düşdü

Çıkdı duman arşa ta asmane

Heman alev her yana sıçradı

Dörtbeş dükkân ve konakları sardı

Şiddetle rüzigar aldı

Her gün bir yerden dönmek ne iyi

Dinleyin feleğin zulümatını

Oldu İstanbul'da bir nişane

Görün bu mahallin harabatını

Yandı dükkân kaldı dükkân virane

Başladılar evden kaçan kaçan (Âşık Geylani Kerestecideki Yangının Destanı)

(P:77-79)

Derken bir gün mesnevihan Hamdi Dedenin selamını ve şeyh Abdülfettah Efendi'nin mektubunu getiren genç bir derviş kapılarını çalmıştı... Durade Şşeyh-i Ekber Muhyeddin-i Arabî Hazretlerinin Füssu'unu noksansız, kusursuz okuyarak, zamanın âlimlerinin ve şeyhlerin... Semahanede merasimle icazet almıştı (P:129).

İtir gülün sesi,

Işık sonsuzu

Geceleri ölüm

Konuşur karanlıklarda (Cemil Meriç) (P:139).

Ve O'na baktım ve ruhum titredi.

Çok güzeldi.

Bedeni tekildi

Ve sanki her bir uzvu,

Diğerini seviyordu (Halil Cibran) (P:153).

İster öldür, ister al

Kurtar beni pür-yareden

İşte gönlüm, işte sen

Ben çıktım artık aradan (Süreyya Efendi) (P:162).

Bu hamamın içinde, ama her şeyin dışında bir yüzdü çocuğunki. (Murathan Mungan/Son İstanbul) (P:199).

Biz sevdik aşık olduk,

Sevildik maşuk olduk.

Her dem yeniden doğarız,

Bizden kim usanası (Yunus Emre) (M:37).

Hiçbir şeyi yoktu ve olsun da istemiyordu. Kente, konuşmalara, kitaplara gidiyordu. Sözcüklere göre yola çıkıyordu (Sylvie Germain, Amber Gece) (P:218).

Ey gönlüm, seni küçük utançtan ve kuytular erdeminden arıttım, seni güneşin önünde çıplak durmaya kandırdım.

Böyle Buyurdu Zerdüşt, “Büyük Özlem Üstüne” (P:226).

“Heidegger’in Dasein- dünyada olmak-kavramını incele, insanın varoluşunun – ya da bir türlü var olmayışının – temelidir anksiyete (SS:84).

Halide Edip Adıvar’ın Sinekli Bakkal’ında Rabia karakteri o kadar iffetli ki... (SS:189).

Türk edebiyatının tartışılmaz divası Halide Edip Adıvar. (SS:289).

Ne gördü o gece rüyasında Dane Austen? (SS:294).

Mesela Eflatun’a göre melankoli sanatsal üretimi artırıcı özelliğe sahiptir (SS:300).

Buda, ihlamur ağacının altında kırk gün tefekküre daldı (A: 151).

Sokrates’e özenip baldıran zehri içmeyi bile denedim (A: 281).

Elif Şafak, “Aşk”, “Pinhan”, “Mahrem” ve “Siyah Süt” romanlarında zaman zaman da alıntılar yaparak hem kitaplara olan ilgisini göstermiş, hem de anlatımını zenginleştirmiştir.

2.10. TARİHİ ŞAHSİYETLER

Yazar bazı tarihi şahsiyetlere yer vermiştir.

Doğuda Cengiz Han’ın askeri dehası, yüksek disiplinli Moğol ordularının nüfusunun hızla yayılmasını sağlamıştı (A:37).

Moğol’un atlıları, geniş kemerli burunları, tıknaz ve kalın boyunalrı, taş kesilmiş yürekleri, Cengiz Han’ın askerleri... (A:54).

Beş sene önce Cengiz Han’ın barış antlaşması için yolladığı yüz elçi birden katledilince işler sarpa sardı. Cengiz Han öfkeden küplere binip, İslam a savaş açtı. Elçilerin niye öldürüldüğü hala bir muamma; Kimse bilmiyor. Bazıları da “Cengiz Han elçileri kendisi öldürdü” diyor. Böylece saldırmak için bahane yaratmış (A:235).

Cengiz Han öldü. Kemikleri peynir tozu gibi dağıldı ama hayaleti hala Moğol ordularına eşlik ediyor (A:269).

Halife Harun Reşit zamanındaki kadar müreffeh değiliz (A:71).

Alâeddin Keykubad tedavüldeki kanunlarını gevşeteli beri Halep Beylerinin sikkeleri, Fatımi dinarı, Bağdat Halifesinin mangırı hatta İtalyan florini dahi geçer akçe kılındı (A:139).

Haşhaşilar mebzul miktarda uyuşturucu kullanıp suikastlar düzenlemeleriyle nem ve korku salmış bir mezhepti. Ortaliğa dehşet saçmak için nüfuslu kimseleri hedef seçer, kurbanlarını ulu orta katlederdi. **Selâhaddin Eyyubi Hazretlerinin** çadırına gidip başucuna, zehili bir tatlı bırakacak kadar gitmişlerdi (A:250).

Evet, ama diyor ki **Hasan Sabbah**'ın üç sadık kumandanı takipten kaçmayı başarmıştı. Alamud Kalesinden gizlice çıkmış ve gittikleri her yere bela götürmeyi ant içmişler. Bunlardan biri Konya'ya gelmiş (A:250).

En ön sırada **Hükümdar Keyhüsrev** ile danışmanlarını görünce rahatladım (A:329).

İstese de, **Karun** kadar zengin, **Süleyman** kadar muktedir olmuştu çoktan (M:42).

Haşhaşiler mebzul miktarda uyuşturucu kullanıp suikastlar düzenlemeleriyle nem ve korku salmış bir mezhepti. Ortaliğa dehşet saçmak için nüfuslu kimseleri hedef seçer, kurbanlarını ulu orta katlederler. **Selâhaddin Eyyubi Hazretlerinin** çadırına gidip başucuna, başucuna zehirli bir tatlı bırakacak kadar gitmişlerdi (A:250).

Müneccimbaşı **Takiyeddin**'in 1578 senesinde Tophane Bayırı'nda kurduğu rasathanenin içinde her türlü astronomi ile ilgili kitaplardan oluşan genişçe bir kitaplık vardı. Önce **Şeyhülislam Kadızade Ahmet Şemsettin Efendi** gökleri rasat etmenin uğursuzluk getireceğini beyan etti. Ardından... **Sultan III. Murad**'ın gönderdiği... **Kaptan-ı Derya Kılıç Ali Paşa** rasathaneyi yerle bir etti (M:202).

Tebdil gezmek: Padişahlar şehir-i şehrin yulankavi sokaklarında tebdil gezerdi. Sık sık tebdil gezen **Üçüncü Mustafa**, derviş kılığına girmeyi pek severdi, Karış karış gezerdi; Dışı derviş, içi padişah (M:213).

Elif Şafak, "Aşk" ve "Mahrem" romanlarında halkı etkileyen ve tarihte yer etmiş olan isimlere değinerek eserlerini daha gerçekçi kılmıştır.

2.11. TARİHİ OLAYLAR

Yazar, "Aşk" ve "Mahrem" romanlarında birkaç tarihi olaya yer vermiştir.

Tek bildiğın Moğolların Horasan'ı dörtnala tarumar ettiğı beş sene içerisinde taş üstünde taş omuz üstünde baş kalmadığ; yetmemiş gibi Köseadağ'da Selçuklu ordusuna galebe çıkıp koca sultanı haraç vermeye kendilerine biat etmeye zorladılar. Şayet Moğollar hepimizi silip süpürmedilerse sebebi bizi sevmeleri değil, boyunduruk altına olmamızı yeğlemeleri (A:236).

1648 senesi vebaliyle meşhurdu, vebasıyla olduğu kadar. O sene Tuz İhtilâli patlak verdi (M:51).

Batıda Kudüs yolundaki Haçlılar Konstantinopolis'i işgal edip yağmalamışlar, böylece Bizans İmparatorluğu'nun bölünmesine yol açmışlardı (A:37).

Şafak, "Aşk" romanında Moğolların saldırılarına, Haçlı Seferlerine ve Tuz İhtilâli gibi tarihi olaylara yer vererek, eserinin orjinalliğini sağlamış ve anlatımını zenginleştirmiştir.

III. BÖLÜM

3.1. ROMAN ÖZETLERİ

3.1.1. Pinhan

Yazarın ilk romanı olan Pinhan'da doğuştan ikibaşlı (çift cinsiyetli) bir kalenderi dervişi olan Pinhan'ın kendi gibi ikibaşlı olan Akref Arif mahallesiyle yollarının keşişmesi anlatılır. Günün birinde yedi çocuk birlikte oyun oynayıp kuş avlarken efsunlu bir kuşun (incili kuş) peşinden bir bahçeye girerler. Fakat kuş birden ortadan kaybolur. Bu sırada çocuklar bahçede gördükleri bir elma ağacını talan etmeye başlarlar. Bahçede bulunan bir evden ses duyarlar ve biri hariç hepsi kaçmaya başlar. Ağacın en tepesine çıkan çocuk kaçmaya fırsat bulamaz ve yakalanır. Daha sonra adı Pinhan (saklı) olacak bu çocuk Dürri Baba Tekkesine böylelikle adım atmış olur. Tekkede kendisine verilen her görevi büyük bir özveriyle yapan bu çocuğun kimsenin bilmediği bir sırrı vardır: İki başlıdır yani doğuştan çift cinsiyetlidir. Kimliği bölünmüş olan Pinhan iç çatışmalar yaşar ve bu çatışmalar rüyalarına yansır. Pinhan birgün rüyasında herkesten sakladığı bu durumun Dürri Baba ve dervişlerden biri olan Dulhani Hasan tarafından bilindiğinin farkına varır. Dürri Baba ona vücudun şehrine girmeyi ve gönlü ne yöne akarsa o tarafa gitmeyi öğütler. Romanın başlarında ortadan kaybolan incili kuş, incisini Dürri Baba'ya; Dürri Baba da bu inciye Pinhan'a verir. Pinhan tekkede geçen uzun yıllar sonunda Dürri Baba'nın tavsiyesine uyar ve kanatlanıp uçuş vaktinin geldiğini anlar. Böylelikle vücudunun şehrini fethetmeye İstanbul'a gider.

Bu noktada Pinhan tam bir Kalenderi dervişi portresi çizmektedir. Saçları dâhil vücudunun tüm kıllarını yolar ve siyahlar içinde oradan oraya gezinir. İstanbul'a varınca başına türlü olaylar gelir ve Dürri Baba'nın verdiği inciye bir hırsıza kaptırır. Bu esnada Karanfil Yorgaki adında biriyle tanışır ve birbirlerine aşık olurlar. Pinhan ikibaşlılığını onunla paylaşır. Daha sonra utancından kaçarak uzaklaşır. Bir gün dalgın bir şekilde ordan oraya dolanırken yolu Akref Arif mahallesine düşer. Bu mahalle klasik bir İstanbul mahallesi izlenimi verirken diğer taraftan olağanüstülükler taşır. Mahallenin her birinin insanlara ayrı bir özellik verdiği dört kapısından esen dört rüzgârı, üç cini ve her birinin ayrı bir yeteneği olan yedi kocakarısı vardır. Günün birinde Nakş-ı Nigar adında bir paşa kızı mahallenin gençlerinden birine sevdalanır; fakat mahallenin geleneklerine göre gençler sadece mahalle içinden biriyle evlenebilmektedir. Bunun üzerine sevdiğine kavuşamayan ve üzüntüsünden günden

güne eriyen Nakş-ı Nigar mahalleye bir hamam yaptırmaya karar verir ve ölür. Mahalleli de ona minnet borcunu ödeyebilmek için mahallenin ismini Nakş- Nigar olarak değiştirir. Ne olursa bundan sonra olur ve mahalle iki ismi birden taşıyamaz. Nakş-ı Nigar’la Akref Arif birbirlerini bir türlü sevmez ve mahallede türlü türlü uğursuzluklar baş göstermeye başlar. Ak karınca Erda kıyametin habercisi olarak ortaya çıkar. Kötü kalpli cin Kepoz da serbest kalır kalmaz mahalleye kötülükler yapmaya başlar. Bu duruma bir çare arayan kocakarılarından Kevser Nine istihare falına yatar ve rüyasında çözümün, mahallenin ikibaşlılığına karşı ikibaşlı birinin ikibaşlılığının giderilmesi olduğunu görür. Böylelikle mahallenin hamamında Pinhan’ın ikibaşlılığına bir son verirler ve Pinhan kadınlığı seçer. Lakin Pinhan, bu tercihin aynı zamanda ona ölüm getireceğini bilir ve son nefesini vereceği yer olarak Dürri Baba Tekkesine gider. Bu sırada tekkenin devlet yetkilileri tarafından yıkılıp yerle bir edildiğini görür ve Pinhan, bir dere kenarında uzun kıvılcıklı saçlarıyla ölür. Pinhan’ı İstanbul’dan beri takip eden Karanfil Yorgaki inciye bularak tekkeye varır ve sevdiği kızın öldüğünü görür. Pinhan’ı tekkenin mezarlığına gömer, bir mezar taşı yapar ve inciye mezar taşıdaki oyuğa yerleştirir.

3.1.2. Siyah Süt

Siyah Süt, Elif Şafak’ın kendi yaşadıklarından yola çıkarak yazdığı otobiyografik bir romandır. Kitap yazarın bir ada vapurunda hamile ve çocuklu bir kadına raslamasıyla başlar. Kadının durumu ile ilgili hissettiklerini, evlilik ve annelik üzerine düşündüklerini “Evde Kalmış Kız Manifestosu” başlığı altında on madde halinde yazar.

Yazar için kariyer, evlilik ve annelikten ön plandadır. Bunun için kazandığı bursla Amerika’ya gider. Orada Araf romanını yazmaya başlar. Bir süre orada yaşar.

Elif Şafak, Amerika’dan Türkiye’ye dönünce hayatında eksik bir şeylerin olduğunu hisseder ve “tepetaklak âşık oldum” dediği birine evlenme teklif eder, evlenirler, iki çocuk sahibi olurlar.

Siyah süt romanında yazarın, “İçimden Sesler Korosu” adını verdiği;

Pratik zekâyı temsil eden Pratik Akıl Hanım,

Pasifliği temsil eden Sinik Entel Hanım

Anneliği temsil eden Anaç Sütlaç Hanım

Dini duyguları temsil eden Can Derviş Hanım

Azmi ve hırsı temsil eden Hırs Nefis Hanım,

Dişiliği temsil eden Saten Şehvet Hanım adlı kahramanları vardır. Onlarla sürekli konuşur kendi aralarında ve yazarla sürekli tartışırlar. Yazarın hemen hemen bütün duygularına hitap eden bu sembolik kahramanlar kendi aralarında ve yazarla sürekli konuşur, tartışırlar.

Roman daha çok hamilelik, doğum, loğusalık üzerine kurgulanmış otobiyografik bir romandır. Kitap adını loğusalık döneminde kırkını çıkaramadan cinlere yenik düşen kadınınsütünün bozulması ve siyaha çalmasından alır.

Elif Şafak, bu romanında loğusalık sürecinde kendisinin ve birçok kadının yaşadığı depresyondan söz eder.

3.1.3. Mahrem

Elif Şafak'ın Mahrem romanı kocası tarafından aldatılan bir kadının bağırılarıyla ve hastaneye kaldırışıyla başlar. Sonra bu olayı anlatan şişman kadının mahremiyet çerçevesinde yaşadıklarıyla devam eder.

Şafak, bu şişman kadının ağzından toplumun şişman insanlara bakışını ve kahramanın bu durum karşısında neler hissettiğini anlatır. Dev cüsseli kadının Be-Ce diye bir sevgilisi vardır. Toplum içinde beraber görünmeleri insanlar tarafından çok komik karşılanmaktadır. Bu yüzden sevgili olarak dışarı çıkamazlar. Ara sıra geceleri Be-Ce kadın kılığında şişman kadın da erkek kılığında tebdil-i kıyafet yaparak dışarı çıkıp eğlenirler. Ancak onlar için en mahrem yer aslında bütün bakışlardan uzak oldukları evleridir.

Yazarın romanda değindiği diğer bir olay örgüsü de 17.yy'da Sibirya'da yaşananlar, hastalıklar, veba salgını; halkın, cadıların ve büyücülerin etkisindeki yaşantısıdır.

Mahrem romanında yazar özellikle Şamanist unsurlardan yararlanır. Bir çocuğun şaman olma süreci, bir samurla dansı sırasında görülmemesi gerekirken görülmesi, süreci tamamlayamadan bir samur gibi çirkinleşmesi ve öyle kalması olayı anlatılır. Daha sonra bu çocuğun soyundan çirkin samur-kız ve samur-oğlanlar gelir. Diğer yandan zengin bir kadının çok yakışıklı bir adama âşık olmasıyla yaşadığı yasak aşkın sonucu periler kadar güzel bir kızının olması anlatılır. Kızın adı La Bella

Anabella'dır. Kadın kızını hiç sevmez, bir günah çocuğu olduğunu düşünerek onu görmek istemez.

Yıllar sonra Keramet Mumi Keşke Memiş Efendi adında bir adamın çirkin samur-kız, samur-oğlanları ve dünyalar güzeli La Bela Anabella'yı kurduğu çadırında insarlara seyirlik göstermesiyle olaylar devam eder.

Keramet Mumi Keşke Memiş Efendi, annesinin yüzlerce adaktan sonra dünyaya gelen tek erkek çocuğudur. Nice adaktan sonra dünyaya geldiği için "Keramet", doğduğunda mum gibi saydam olduğu için "Mumi" lakabını alır. Keramet Mumi Keşke Memiş Efendi, gözleri anlamsız olduğu için sağır ve dilsiz olan karısı tarafından terk edilir. Bu acı olay anı etkiler, görmeye ve görselliğe çok önem verir insanlara seyirlik bir dünya sunmak için vişne renkli bir çadır kurar. Çadırın ayrı ayrı doğu ve batı kapıları vardır. Kadınlar ve erkekler için burada çeşitli gösteriler yapılır.

Romanın en önemli özelliklerinden biri İstanbul'da geçen olayların yer aldığı bölümlerde anlatıların arasına serpiştirilen Nazar Sözlüğüdür. Roman kahramanının olay örgüsü içerisinde kurguladığı sözlükte yer alan kelimeler daha çok halk bilimsel nitelik taşır. Pandora, Pamuk Prenses, Hümay, cadı, kurban, Zühre, Zeliha, zenne vb. kelimeler sözlük oluşturma mantığı çerçevesinde değerlendirilir.

Görmek ve görsellik üzerine yazılmış olan Mahrem romanı, sonunda yazarın başladığı yere dönerek, aslında hiçbirşey yaşanmadı demesiyle son bulur.

3.1.4. Aşk

Elif Şafak'ın Aşk romanı, Amerikalı tipik bir ev kadınının A.Z. Zahara "Aşk Şeriatı" adlı romanı okumaya başlamasıyla ortada çıkan olaylar anlatılır.

Ella Rubinstein İngiliz Dili ve Edebiyatı eğitimi almış, hayatı düzenli, iyi bir anne ve eştir. Fakat tüm bunlar onu mutlu etmeye yetmez çünkü oldukça sıradan yaşamaktadır. Ayrıca kocası David uzunca bir süredir onu farklı kadınlarla aldatmaktadır. Oysaki uzun yıllar kocasıyla birlikte özverili çalışmış, hayallerini kurdukları hayata kavuşmuşlardı. Aileleri üç çocuk (Jeannette, Avi, Orly) ve bir de arada bir onları ziyaret eden Ester Hala'dan oluşmaktadır. Ella, zamanın büyük bölümünü ev işleri yaparak geçirir. Çocuklarının bu duyarlı ev hanımı halinden sıkıldıklarını fark eder ve çalışmaya karar verir. Bir yayınevine eleştirmen olmak için başvurusunda bulunur, ancak eleştirmen asistanı olarak işe alınır. Kendisine incelemesi

üzere verilen ilk kitap A. Z. Zahara adında hiç duyulmamış bir yazarın “Aşk Şerah” isimli romanıdır. Ella ilk başlarda kitaba sıkılarak yaklaşır. Adını hiç duymadığı bir yazarın kitabı üzerinde çalışmak istemez. Ayrıca kitap hiç ilgilenmediği bir konu olan İslam Tasavvufu üzerindedir. Ancak sıkıla sıkıla başladığı bu roman O’nu içine çeker ve yıllardır yoksun olduğu “Aşk” duygusunu O’na yeniden yaşatır.

Aşk Şeriatı’nın yazarı Aziz, önceleri Hristiyan olan bir İskoçtur. Çalkantılı bir hayatın sonunda İslamın Hristiyanlara kapalı iki şehrine (Mekke ve Medine) girip fotoğraflayabilmek için Fas’ta bulunan sufileri kullanmaya çalışır. Fakat zamanla çıktığı bu yolculuk içsel bir yolculuğa dönüşür. Müslüman olup Aziz ismini alır. Uzun yıllar sufi bir derviş gibi dünyayı dolaşan Aziz, ömrünün son zamanlarında Mevlana ve Şems’in hikâyesini yazdığı Aşk Şeriatı adlı kitabını bir yayınevine yollar. Ölmeden önce tek isteği bu iki mümtaz kişinin, doğunun en büyük âlimi, şairi, sufisi olan Mevlana’yla onun biricik dostu, güneşi Tebrizli Şems’in hikâyesini dünyaya duyurmaktır.

Kitabı okumaya başlayan Ella, bir süre sonra hem konuya ilgi duyar hem de içinde bulunduğu boşluktan biraz olsun sıyrılabilmek için kitabın yazarıyla e-mail yoluyla yazışmaya başlar. Bu küçük yazışmalar zamanla uzamaya, sıklaşmaya ve en gizli sırların açılmasına kadar varır. Ella, farkında olmadan Aziz’e âşık olur ve bir gün Aziz Amerika’ya Ella’yı görmeye gelir. Bu ilk buluşma aşklarının kıvılcımının büyük bir yangına dönüştüğü safhadır. Uzun yıllardır aradığı aşkı bulan Ella, Aziz’le beraber yaşamak ister; fakat Aziz kanserdir ve ölümüne çok az bir süre kalmıştır. Herşeye rağmen birlikte gitme kararı alırlar ve Ella bir sabah ansızın tüm hayatını, geçmişini ve ailesini geride bırakarak Aziz’le kaçır. Aziz’in öldüğü zaman gömülmek istediği yere; bir zamanlar Mevlana’nın ve Şems’in yaşadığı Konya’ya gelirler. Bir süre sonra Aziz fenalaşır ve ölür. Ella da hiç geriye bakmamacasına hayata yeniden başlamaya karar verir.

Elif Şafak, bu romanda kitap içinde kitap kurgular. Aşk’ı okuyanlar içinde iki farklı hikâye bulur: Birincisi Ella’nın umutsuz hayatı ve aşkı arayışı diğeri ise “Aşk Şeriatı” kitabında geçen Mevlana ve Şems-i Tebrizinin hikâyesidir. Ayrıca roman bölümleri anasır-ı erbaa’dan (dört unsur) ve bunlara Şafak’ın eklediği beşinci bir unsurdan (boşluk) oluşur. Her bölüm Mevlana’nın yüce eseri Mesnevi’nin ilk sözcüğüne (Bişrev-Dinle) atıfta bulunarak “b” harfiyle başlamaktadır.

SONUÇ

Son dönem Türk edebiyatının en çok okunan yazarlarından biri olan Elif Şafak, yazdığı romanlarla ve ele aldığı konularla edebiyata farklı soluklar getirmiştir. Bu çalışmamızda halk bilimi disiplini içerisinde Elif Şafak'ın romanlarında halk edebiyatı unsurlarını kullanma biçimi değerlendirilmiştir.

Elif Şafak'ın romanları incelendiğinde yazarın halk bilimi unsurlarına Aşk, Mahrem, Pinhan ve Siyah Süt kitaplarında aynı oranda ve sıklıkta yer vermediği görülür. “Siyah Süt” romanının, diğer üç romana oranla halk bilimi unsurlarını daha az içerdiğini tespit ettik. Elif Şafak yazdığı romanlarda, geleneksel unsurları başarılı bir şekilde kullanmış ve Türk halk kültürü ile ilgili unsurlara oldukça yer vermiştir. Halk bilimi ile ilgili unsurları tespit ettikten sonra, gerek duyduğumuz yerlerde değerlendirmelere yer verdik.

Halk edebiyatında yaygın bir kullanıma sahip olan masal, Elif Şafak'ın ele aldığımız eserlerinde önemli bir yer tutar. Halk kültüründe sıkça kullanılan, cadı, peri, oğul, kocakarı, dev, cüce gibi masal kahramanlarının olağanüstü özelliklerinin de başarılı bir şekilde kullanıldığını söyleyebiliriz. Yazar halk kültürü motiflerini daha çok işlevleriyle değerlendirirken bazı durumlarda bu kullanımların sembolik ifadelere dönüştüğü görülür.

Elif Şafak, eserlerinde halk hikâyesi motiflerine fazla yer vermez. Halk hikâyesi kahramanlarından özellikle Yusuf ve Züleyha anlatılarda ele alınır. Kompleks bir motif olan kuyu ve imtihan motifleri sembolik olsa da değerlendirilir.

Mitolojik unsurlara olay örgüsü içerisinde değinen Mahrem'in yazarı, doğu ve batı mitolojilerinin kahramanlarından bolca yararlanır.

Yazar kalıp sözler bölümünde özellikle deyimlere çok fazla yer vermiştir. Atasözlerini deyimler kadar fazla kullanmayan Şafak, argo kelimeleri ise roman kahramanlarının ağzından, sık sık kullanmıştır. Bunların dışında yemin, beddua ve dua gibi unsurlara da yer vermiştir. Yazarın kalıp sözlere genel olarak fazla yer vermesi, anlatımı kuvvetlendirmiş ve anlatımın başarılı olmasını sağlamıştır. Ayrıca kalıp sözler verilmek istenen mesajların güçlü ve sağlam olmasını desteklemiştir.

Yazar, doğum, ölüm, yas, bayram, hamilelik, loğusalık gibi temel geçiş dönemlerini kullanmıştır. Özellikle “Siyah Süt” romanında geçiş dönemlerinin önemli

bir aşaması olan doğum pratiklerine yer veren Şafak, bu uygulamaları batıl inanışlarla birleştirerek ortaya koyar.

Kişi ve mekân unsurlarını roman örgüsü içinde kullanan yazarın, bu yapı paralelinde kültürel öğeleri de olay örgüsü içerisine serpiştirdiği görülür.

Kutsal kişi ve mekânlar, Şafak'ın kurmacalarında halk kültüründeki dokularıyla değerlendirilir. Dini motifleri incelediğimiz zaman, yazarın bu motifleri sıkça kullandığını görmekteyiz. Dini inanışlarda İslami unsurlara daha fazla yer vermesine karşın, Hristiyanlık ve Yahudilik ile ilgili inanışlara da değinmiştir. Bunların dışında yazar, Kur'an'a göre birçok dini kıssayı ve inanışı açıklamıştır. Dinsel birçok motifi de başarılı bir şekilde ele almıştır.

Yazar, hayvanlarla ilgili inanışlara da değinmiştir. Bunun dışında rüyalarında ayrı ele alındığını ve roman kahramanlarının günlük hayatta yer etmiş olan rüya yorumlamalarına yer verdiğini görmekteyiz.

Çocuk oyunlarına çok fazla olmasa da yer veren yazar, detaya girmeden birçok temel çocuk oyununa değinmiştir. Edebi tür ve şahsiyetler kısmında, özellikle Mevlana'ya önemli bir yer verildiğini, bunun dışında halk şiirinin öncülerinden olan Yunus Emre'den örnekler verdiğini görmekteyiz.

Orta Asya Türk inanışlarına, Şamanizm, olağanüstülüklerle ve geleneksel unsurlara da sıkça rastlanır.

Elif Şafak, halk bilimi öğelerini anlatılarında başarılı ve etkili bir şekilde ele almıştır. Yazar, halk bilimi öğelerinden dört kitabında da yararlanmış bu öğeleri yerinde ve özgün kullanmıştır.

KAYNAKLAR

- Aksan, Doğan** (2003) *Her Yönüyle Dil*, TDK yayınları, Ankara.
- Alangu, Tahir** (1993) *Türkiye Folkloru El Kitabı*, Adam Yayınları, İstanbul.
- And, Metin**, *Oyun ve Büyü*, İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Artun, Erman** (2005) *Türk Halk Bilimi*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Artun, Erman** (2006) *Dinî Tasavvufî Halk Edebiyatı*, Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Aslan, Ensar** (2003) *Türk Halk Bilimi Araştırmaları*, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Yayınları, Diyarbakır.
- Aslan, Ensar** (2008) *Türk Halk Edebiyatı*, Maya Akademi Yayınları, Ankara.
- Banarlı, Nihat Sami** (1987) *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, I, II*, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul.
- Birkiye, Atilla** (2000) Karnaval Dünyasına Yol Alış, 28 Kasım, Cumhuriyet Gazetesi
- Moran, Berna** (2007) *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış III* İletişim Yayınları
- Boratav, Pertev Naili** (1989) *Halk Hikâyeleri ve Halk Hikâyeciliği*, Adam Yayınları, İstanbul
- Boratav, Pertev Naili** (1992) *Az Gittik Uz Gittik*, Adam Yayınları, İstanbul.
- Boratav, Pertev Naili** (1999) *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Can, Şefik** (2001) *Klasik Yunan Mitolojisi*, İnkılâp Yayınları, İstanbul.
- Çoruhlu, Yaşar** (2000) *Türk Mitolojisinin Anahatları*, Kabakçı Yayınları, İstanbul.
- Eliade, Mircae** (1999) *Şamanizm*, (Çeviren: İ.Berkan), İmge Kitabevi, Ankara.
- Fischdick, Edith** (1984) *Türk Halk Hikâyeleri İle İlgili Bir Araştırma: Elif ile Mahmut*, (Çeviren: F.Türkmen, A.Şenocak), TFA, Ankara.
- İnan, Abdülkadir** (2006) *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- Koca, Salim** (2002) *Eski Türklerde Bayram ve Festivaller, Türkler, c.3*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Kudret, Cevdet** (1968), *Karagöz*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kuruç, Bozkurt** (1987) *Tiyatro İçin Pratik El Kitabı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Onay, Ahmet Talat** (1996) *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Orkun, Namık Hüseyin** (1943) *Türk Efsaneleri*, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul.
- Ögel, Bahaeddin** (2003) *Türk Mitolojisi*, I. Cilt, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TTK Yayınları, TTK Basımevi, Ankara.
- Örnek, Sedat Veyis** (2000) *Türk Halk Bilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Özhan, Mevlüt** (1990) *Çocuk Oyunlarımız*, Kültür Bakanlığı Halk Kültürünü Araştırma Dairesi Yayınları, Ankara.
- Püsküllüoğlu, Ali** (2004) *Türkçe Sözlük*, Arkadaş Yayınları, Ankara.
- Schimmel, Annemarie** (2000) *Sayıların Gizemi*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- Sevilen, Muhittin** (1990) *Karagöz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Sevin, Nureddin** (1968) *Türk Gölge Oyunu*, Devlet Kitapları, İstanbul.
- Seyidoğlu, Bilge** (1983) “*Cadı Tipi Üzerine Bir Araştırma*”, Şükrü Elçin Armağanı, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi, Ankara.
- Sezer, Abdulbasit** (2010) *Elif Şafak'ın Mahrem Adlı Romanına Halkbilimsel Bir Yaklaşım*, e-Journal of New World Sciences Academy Volume: 5, Number: 1, Article Number: 4C0023.
- Sezer, Abdulbasit** (2010) *Murathan Mungan ve Halk Bilimi*, Maya Akademi Yayınları, Ankara.
- Şafak, Elif** (1997) *Pinhan*, Metis Yayınevi, İstanbul.
- Şafak, Elif** (2000) *Mahrem*, Metis Yayınevi, İstanbul.
- Şafak, Elif** (2007) *Siyah Süt*, Doğan Kitapevi, İstanbul.
- Şafak, Elif** (2009) *Aşk*, Doğan Kitapevi, İstanbul.
- Şafak, Elif** (2005) *Med Cezir*, Metis Yayınevi, İstanbul.
- Şirin, Ruhi Mustafa** (1990) *Ninni Şiirleri Antolojisi*, Ankara.
- Tan, Nail** (2000) *Folklor (Halk bilimi) Genel Bilgiler*, Artmedia, İstanbul.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi** (1988) *XIX. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Ansiklopedisi** 2004
- Türkmen, Fikret** (1983) *Tahir ile Zühre*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara.
- Yardımcı, Mehmet** (1993) *Halk Bilim ve Edebiyat Yazıları*, Açığsöz Yayınları, Malatya.

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985) 1.cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985) 2.cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985) 3.cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985) 9.cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Yeni Türk Ansiklopedisi (1985) 11. cilt, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

İnternet Adresleri:

<http://tr.wikipedia.org/wiki/Tambur> (Erişim Tarihi: 15.06.2010)

www.gizlikapi.org (Erişim Tarihi: 18.06.2010)

www.newwsa.com (Erişim Tarihi: 19.06.2010)

DİZİN

Abdal 25,33,34,71,83

Ab-ı hayat 107

Adak 59,64,82,102,103,109,148

Afrodit 28

Anadolu 1,5,9,10,32,80,106,107,113,136,137

Anasır-ı Erbaa 33,71,149

Apollon 28,112

Ares 28

Arşın 29,72,74,122

Âşık Cevlani 83

Babil 24,75,91,108

Bakara Suresi 73

Basiliks 28,132

Batman 123

Beddua 63,64,109,150

Buda 78,142

Bülbül 21,43,75,82,94,136,138

Büyü

3,10,11,12,15,16,17,19,25,28,31,75,77,79,82,103,107,108,109,110,111,112,
114,116,119,120,130,137,147

Büyücü 3,17,75,79,108,110,112,147

Cadı 13,14,15,16,17,18,82,96,109,110,147,148,150,153

Cehennem 34,74,96,97,98

Cennet 18,34,71,78,92,96,97,98,105,119

Ceylan 138

Cin 10,12,16,19,31,60,61,64,72,75,84,85,86,87,88,90,92,93,95,105,106,181,
119,130,145,146,147

Cüce 13,14,18,19,31,36,110,150

Çelebi 36,133

Dane Austen 118,142

Derviş 13,21,25,33,34,56,98,114,130,131,139,141,143,144,149
 Dev 13,14,18,27,30,42,51,68,131,147,150
 Dilek ağacı 103,104
 Divan edebiyatı 71
 Doğum geleneği 129
 Dua
 31,33,64,65,73,81,87,92,93,97,100,101,104,106,112,115,116,131,135,150
 Düldül 75,138
 Düş falı 101
 Eberhard 31
 Ebru 135,136
 Efe 36
 Efsane
 6,8,10,11,12,13,15,23,24,25,27,28,29,30,33,35,60,71,77,93,94,110,136
 Eski ahit 71
 Esmâ-ül Hüsna 101
 Evliya 133
 Fatıha 74,100
 Ferhat ile Şirin 20,21
 Fersah 122
 Formel sayı 78,80
 Geçiş dönemi 128
 Genç Osman Hikâyesi 9
 Gül ile Bülbül 82
 Halk hekimliği 119
 Halk ölçüsü 122
 Halk şiiri 9,10,151
 Halk takvimi 123
 Hansel ile Gretel 15,16
 Havva 18,70,92
 Hera 29
 Hıdrellez 94

Hz. Âdem 86,91,92,93
 Hz. Ali 95
 Hz. Fatma 95,134
 Hz. İdris 91
 Hz. İsa 78,89,93,94
 Hz. İsmail 95
 Hz. Lut 91
 Hz. Muhammed 78,89
 Hz. Musa 93,94
 Hz. Süleyman 90
 Hz. İbrahim 95
 İksir 13,14,16,17,20,66,79
 İlyada 28
 İmam Gazali 139
 İstanbul 1,55,60,61,72,75,80,82,83,96,98,115,118,122,133,141,145,146,148
 İstihare 101,116,146
 Kâhin 84,108,109
 Kalipso 29
 Karabasan 14,57,84,86,87,88,99,104,109,114,115,117
 Karagöz 35,36,37,63
 Karun 90,143
 Kehf suresi 93
 Kocakarı
 13,18,19,59,62,63,73,75,76,81,82,87,95,102,103,106,109,110,112,114,116,1
 20,121,122,135,145,146,150
 Kukla 37
 Kur'an-ı Kerim 98,99,100
 Kyklop 30
 Lamia 29
 Leyla ile Mecnun 20,21
 Marifet 34,71,135
 Medine 97,149

Mekke 97,149
 Mevlana 1,27,32,33,35,36,72,79,80,120,136,139,140,149,151
 Morpheus 30
 Murathan Mungan 2,10,11,141
 Mühür 45,90,130,134
 Müneccim 112,143
 Mürit 26,27,33,59
 Nazar 28,32,34,61,63,95,106,107,110,112,113,119,135,148
 Nazarlık 76,100,106,107,135
 Ninni 82,103,109,115
 Nuh Tufanı 78,92
 Okeanos 28
 Ortaoyunu 8,35,36
 Ömer Hayyam 83,84
 Pamuk Prenses 13,14,148
 Pandora 28,148
 Peri 12,13,15,16,17,27,62,66,67,76,103,119,147,150
 Pir 33,34
 Rüya 15,30,51,65,78,82,87,88,103,104,109,114,115,116,117,118,121,
 142,145,146,151
 Samur Kız 31,32,61,147,148
 Sırat köprüsü 96,97
 Sokrates 142
 Şaman kisvesi 32
 Şamanizm 10,30,31,32,151
 Şehrazat 2,13
 Şems-i Tebrizi 34,58,139
 Şeriat 34,64,71
 Tarikat 26,27,32,34,69,71,74,98,101
 Tasavvuf 25,27,32,33,34,35,70,71,72,73,74,77,78,149
 Tavuskuşu 138
 Tekke 19,25,57,66,73,74,98,145,146

Tılsım 28,32,75,107,108,110,111,137
Uğur 16,103,113
Uğursuzluk 56,103,104,113,114,132,136,137,143,146
Uyuyan Güzel 13,15
Üç elma 12,13
Yağız at 138
Yedi başlı ejderha 30
Yemeni 116,131
Yemin 34,65,66,150
Yunus Emre 82,83,140,141,151
Yusuf ile Züleyha 20,21,22,91
Zebani 63,96,97
Zenne 36,148
Zeus 28,29
Zülfikar 95
Zümrüdüanka 30